

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

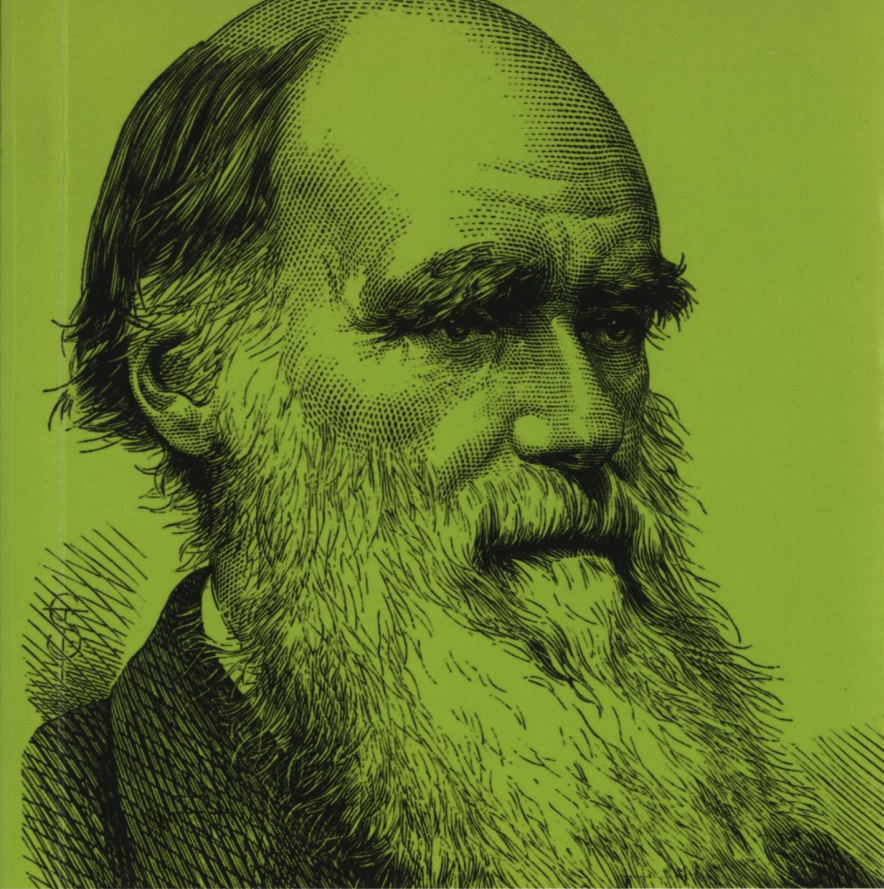
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

CHARLES DARWIN YAŞAMIM

ANİ VE MEKTUPLARINDAN DERLENEN
YAŞAMÖYKÜSÜ

YAŞAMIM

CHARLES DARWIN (12 Şubat 1809-18 Nisan 1882)

Robert ile Susannah Darwin'in altı çocuğundan beşincisi olarak Shrewsbury'de doğdu. Baba tarafından dedesi Erasmus Darwin'dir. 1825 yılında İskoçya'daki Edinburgh Üniversitesinde tıp eğitimi görmeye başladı. Burada Lamarck'ın evrim teorisini öğrendi ve öğretmenini Robert Edmund Grant'le beraber deniz canlılarını inceledi. 1827 yılında babası Darwin'i tıp okulundan alarak, teoloji eğitimi alması için Cambridge Üniversitesine bağlı Christ's College'a kaydettirdi. 1831 yılında botanik profesörü John Stevens Henslow'dan aldığı dersler sayesinde okulundan başarıyla mezun oldu. 1831-1836 yılları arasında İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri Gemisi olan *HMS Beagle*'la yaptığı dünya seyahatinde topladığı jeoloji ve biyoloji verilerini yirmi yıl boyunca inceledi. 1859 yılında yayımladığı *Origin of Species* [*Türlerin Kökeni*, Alfa 2017] kitabıyla modern bilimin seyrini değiştirdi.

OZAN KARAKAŞ

1991 yılında İzmir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Manisa'da tamamladı. Uludağ Üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi bölümünden mezun oldu. Üniversite öğrenimi süresince çeşitli belgesel ve bilim dizilerine altıyazı çeviren, makalelerin ve internet sitesi içeriklerinin çevirilerini yapan ekiplerde yer aldı. Alfa Bilim Dizisinden yayımlanan Stanislas Dehaene'in *Beyin Nasıl Okur?*, Lee Billings'in *Beş Milyar Yıllık Yalnızlık*, James Lovelock'ın *Gaia* kitaplarını, Alice Calaprice'in derlediği *Einstein: Benim Sözlerimle Dünya* kitabını ve Tim Powers'ın *Son Çağın* (Alfa, 2018) kitabını çeviren Ozan Karakaş, Uludağ Üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi bölümünde yüksek lisans eğitimini sürdürmektedir.

My Life: Yaşamım

© 2018, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Çeviri Ozan Karakaş

Kapak Tasarımı Füsün Turcan Elmasoğlu

Sayfa Tasarımı Mürüvet Durna

ISBN 978-605-171-696-1

1. Basım: Nisan 2018

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

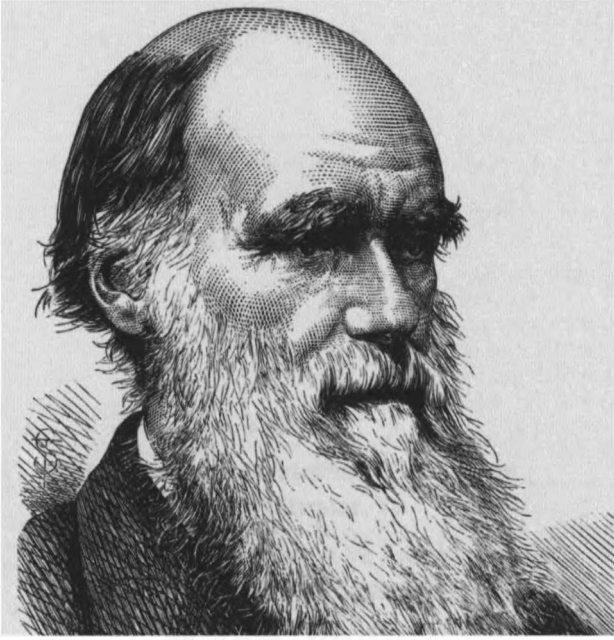
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika no: 10905

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

CHARLES DARWIN YAŞAMIM

ANİ VE MEKTUPLARINDAN DERLENEN
YAŞAMÖYKÜSÜ

Derleme: Oğlu Francis Darwin

Çeviri: Ozan Karakaş

İçindekiler

Yaşam, 7

Aklının ve Karakterimin Gelişimine
Dair Hatıralar, 15

31 Mayıs 1876, Aklımın ve Karakterimin
Gelişimine Dair Hatıralar, 15

Cambridge 1828-1831, 53

Beagle Yolculuğu

27 Aralık 1831-2 Ekim 1836 Arası, 69

İngiltere'ye Dönüşümden (2 Ekim 1836)
Evliliğime (29 Ocak 1839) Kadar, 80

Dini İnanç, 84

29 Ocak 1839'Da Evlenip Upper Gower
Caddesine Taşınmamdan Londra'dan
Ayrılıp 14 Eylül 1842'de Down'a
Yerleşmemize Kadar, 96

14 Eylül 1842'de Down'a Yerleşmemizden
Bugüne, Yani 1876'ya Kadar, 113

Çeşitli Yayınlarım, 115

YAŞAM

Yaşam. Ağustos 1838'de yazıldı.

Yaşamıma dair, tarihini yaklaşık olarak hatırlayabildiğim ilk anılarım dört yaşından öncesine denk geliyor: Oturma odasında, Carolines'in¹ kucığında oturuyordum, o da bana portakal soyuyordu. Pencerenin önünden bir inek koşarak geçti, korkup sıçradım; bu yüzden de izini bugüne dek bedenimde taşıdığım kötü bir yara aldım. Bu sahneden oturduğum yeri ve korkunun nedenini hatırlayabiliyorum, ama yaralanışımın kendisini hatırlayamıyorum. Ayrıca benzer durumlarda insan aynı şeyi tekrar tekrar duyduğundan zihninde öylesine canlı bir görüntü belirir ki bu görüntü anıların kendisinden ayrılamaz; ancak bu tür durumlarda sıklıkla karşılaşılanın aksine hatıralarımın gerçek olduğunu zannediyorum, zira ineğin hangi yöne koştuğunu net bir şekilde hatırlıyorum ve bu da muhtemelen bana söylenmiş olamaz. Buradaki anılarım müphem bir resim gibi; herhangi bir acı hatırlamadığımdan bu acının benimle bağlantılı olduğunun belli belirsiz bilincindeyim.

1 Carolines: Caroline Sarah Darwin. Charles Darwin'in ablası.
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://trantey.org>

1813 Yazı. Dört buçuk yaşındayken denize gitmiş, orada birkaç hafta kalmıştık. Birçok şey hatırlıyorum; ama hizmetçiler hariç (ki onları da tek tek anımsayamıyorum) kendileri de orada bulunan ailemden kimseyi hatırlamıyorum. Catherine² ya da ben, ikimizden birinin yaramazlık yaptığını, bir odaya kapatıldığımızı ve odanın pencerelerini kırmaya çalıştığımızı hatırlıyorum. Gözümde evin ve yakınlardaki küçük bir dükkânın belli belirsiz görüntüsü canlanıyor; dükkânın sahibi bana bir incir vermişti, ama sonradan bir incir daha vermişti, keyiflenmiştim: Bu ikinci incir de adam hizmetçiye öptüğü içindi. Kuyu gibi bir şeye sık sık yürüdüğümüzü hatırlıyorum. Yolda, üzerine mürdüm eriği ağaçlarının gölgesi düşen bir kulübe bulunuyordu. Kulübedeyse ak saçlı, yaşlı bir keşiş yaşıyordu. Adam bize mürdüm eriği verirdi. Anılarım üzerindeki en büyük etkiyi mürdüm erikleri mi, adama gösterilen saygı mı yoksa bu yaşlı adamdan duyduğum müphem korku mu bıraktı, bilmiyorum. At arabasında denizin üstündeki geniş bir geçitten geçip oraya giderken beyaz beyaz köpüren suların yarattığı korku ve hayretin capcanlı etkisi hâlâ hafızamda. Zannımca olayların hatıraları ansızın ortaya çıkıveriyor; demek istediğim, bu en eski şeyleri bile hayatımda çok daha sonraları gerçekleşmiş ve beni eşit ölçüde etkilemiş başka şeyler kadar net hatırlıyorum. En erken anılardan bazıları korkuyla bağlantılı. Zavallı Betty Harvey'le birlikte Parkfields'dayken³ kendisinin anlattığı, atı yan-

2 Catherine: Emily Catherine Darwin. Charles Darwin'in Caroline'dan küçük olan kız kardeşi.

3 Parkfields, Darwin'in büyükannesi Sarah Wedgwood'un yaşadığı yeri. Betty Harvey ise neredeyse kesinlikle hizmetçilerden biriydi.

lış tarafa sürdükleri için çekme ipi yüzünden kanala düşen insanların hikâyelerini korkuyla hatırlıyorum. Bu hikâyeler beni dehşete düşürürdü: Bunlara hem düşkündüm hem de onlardan korkuyordum. Daha başka anılarım da kendini beğenmişliğe dair. Daha tuhaf olansa kendini beğenmiş biri oluşumla ilgili sanki içgüdüsel bir bilinç ve utanca sahip olmamdı; daha açık konuşmak gerekirse insanların kimi durumlarda azmimden, kimi durumlarda, örneğin bodur bir ağaca tırmandığımda da cesaretimden dolayı bana hayran olduklarını düşünmemdi. Sözde hayranım ihtiyar tuğla ustası Peter Hailes,⁴ söz konusu ağaç da bahçedeki üvezdi.

Görünüşe göre hatıralarımın tümünün en yakın bağlantılı olduğu şey, benliğim. Şimdilerde Catherine de başkalarının baş aktör olarak yer aldığı sahneleri hatırlıyor gibi. Annem öldüğünde sekiz buçuk yaşındaydım, Catherine ise benden bir yaş küçüktü. Yine de ben çağrılmam, Catherine'in odasına gidişim ve sonrasında babamın gözleri yaşlı bizimle buluşması dışında neredeyse hiçbir şey anımsayamazken kız kardeşim günbegün gerçekleşen belirli olayları hatırlayabiliyor. Daha başka birçok şeyle birlikte, anneannemin ölüm haberini alan annemin ağlayışını, aynı zamanda

4 İhtiyar tuğla ustası Peter Hailes: Darwinler'in Shrewsbury'deki evinin yakınlarında oturan Peter Hales. Hales, Bage ve otobiyografik metinlerde bahsi geçen Shrewsburyli diğer kişilere dair bilgiler Shrewsbury'de yaşayan Donald F. Harris tarafından cömertçe paylaşılmıştır ve kendisinin *Notes on Dr. Darwin*'inde [*Dr. Darwin Üzerine Notlar*] ayrıntılandırılmıştır (bu kitabın bir kopyası Cambridge Üniversitesinin Darwin Correspondence Project'inde [*Darwin Mektupları Projesi*] bulunmaktadır).

Parkfields'a gittiğimizde Sarah ve Kitty teyzenin⁵ bizi nasıl karşıladığını hatırlıyor.

Benim gibi Susan⁶ da yalnızca kişisel olayları anımsıyor. Bu, yani hatırlanan olaylardaki böylesi farklılık oldukça tuhaf. Catherine, ortamdaki dışsal şeylerin onun üzerinde bıraktığı izlenimi hatırlamadığını, ama fikirler vs gibi okuduğu şeylere dair kusursuz bir hafızasının olduğunu söylüyor. Onun sahip olduğu duygudaşlık ideal; karakterinin bir parçası bu; bir de onun sahip olduğu türden hafızanın ne kadar eskilere dayanabildiğini gösteriyor. Canlı bir düşünce tekrarlanıyor; canlı bir izlenim unutuluyor.

Annemin uzun elbisesini hatırlıyorum; fakat kendisiyle yaptığımız bir iki yürüyüş ve hayli önemsiz birkaç konuşmamız dışında ne kendisinin görüntüsüne ne de hafızamda ayrıksı yer eden herhangi bir konuşmamıza dair bir şeyler aklıma geliyor. Şöyle dediğini hatırlıyorum: "Eğer bir şey yapmamı istemişse, ki ben istediğini söylüyorum, bu yalnızca ve yalnızca benim iyiliğim içindir."

O dönem hakkında Waterloo Savaşının ardından milislerin talim yaptığı, evimizin karşısında bulunan arsadaki ışıkları hatırlıyorum, belli belirsiz.

1817. Sekiz buçuk yaşındayım ve Bay Case'in okuluna gidiyorum. Barker Caddesindeki köpeklerle karşılaşmaktan ne kadar korktuğumu, okulda da kavgaya edecek cesareti toplayamayışımı hatırlıyorum. Oldukça çekingen bir mizaca sahiptim. Okuldayken taş havuzda semender avlamaktan nasıl da büyük bir

5 Sarah ve Kitty: Darwin'in teyzeleri; Sarah ve Catherine (Kitty) Wedgwood.

6 Susan Elizabeth Darwin; Charles Darwin'in diğer ablası.

keyif aldığımı anımsıyorum. Böylelikle esasen mühür ve frank, ama aynı zamanda çakıl ve mineral koleksiyonculuğuna genç yaşta güçlü bir düşkünlük geliştirmiş oldum; bu katkı ve gelişkinliği bana çocuğun biri sağlamıştı. İnanıyorum ki bundan kısa bir süre sonra ya da botanik üzerine şöyle böyle bilgi sahibi olmadan önce, ancak kesinlikle eminim ki Bay Case'in okulunda okurken bahçeciliği çok seviyordum; hatta safranları dilediğim gibi renklendirebilme konusunda birtakım büyük yanlışlar bulmuştum. O zamanlar bazı çocuklarla güçlü dostluklarım vardı. Taş koleksiyonu yapmaya başlamamdan kısa süre sonra, muhtemelen 9 ya da 10 yaşındayken, büyük salonun kapısının önündeki her çakıl taşıyla ilgili bir şeyler bilme arzusu duyduğumu hatırlıyorum. Bu benim ilk ve salt jeolojik hevesimdi. O günlerde epey mahir bir hikâye anlatıcıydım; sadece ve sadece dikkat ve şaşkınlık yaratmanın verdiği keyiften ötürü. Aynı güdülerle meyve çalıp bunları saklar, yine benzer amaçlarla ağaçların kabuklarını soyup onlara zarar verirdim. Yürüyüşe çıkıp da döndüğümde bir sülün ya da tuhaf bir kuş gördüğümü söylemediğim zamanlar da enderdi (doğa tarihine düşkünlük). Başkaları tarafından tespit edilmediğinde bu yanlışlar sanıyorum ki dikkatimi bir hayli celbediyordu, zira bunları capcanlı bir şekilde anımsıyorum. Bunlardan bazıları beni utandırır da hepsi utançla ilintili değildi; zihnimde büyük bir etki yaratmış, bana keyif vermiş şeylerdi, tıpkı bir trajedi gibi.

Hatırlıyorum da Bay Case'in okulundayken, ne kadar da doğruları söylemekten yana olduğumu göstermek için baştan sona yalan bir hikâye uydurmuştum! Bu uydurma hikâye zihnimde öylesine canlı ki yaşa-

dığım utanç bana bunun yalan olduğunu hatırlatmasa neredeyse gerçekliğine ben de inanacağım. Yaşamımın bu zamanlarına ya da daha önceki dönemlerine dair özellikle mutlu ya da mutsuz olduğum herhangi bir anım yok.

Ford isimli bir oğlanla birkaç tarlanın içinden geçip Church Stretton Caddesindeki bir çiftliğe yaptığımız yürüyüşü çok net hatırlıyorum.

Bu döneme ait taş koleksiyonculuğu, bahçecilik, babamla birlikte at arabasıyla sık sık bir yerlere gidişimiz, ona derslerimden bahsedişim, av hayvanları ve başka yabani kuşlar görmemiz vs dışında hatırladığım herhangi bir düşünsel meşgale yok. Bunlar da bana büyük keyif veriyordu; resmen doğuştan doğacıydım.

Dokuz buçuk yaşındayken (Temmuz 1818) Erasmus'la' Liverpool'a gittik. Bu şehir aklımda herhangi bir izlenim bırakmamıştı, küçük, önemsiz şeyler dışında: yolcu arabasının devrilmesinden duyduğum korku, güzel bir akşam yemeği ve gemilere dair son derece müphem anılar.

Bu yılın yaz ortasında Dr. Butler'ın okuluna başladım. Hayatımda gittiğim ilk okul olan Bay Case'in okulunda yaşadığımın tuhaf biçimde aksine buraya ilk gidişimi gayet iyi hatırlıyorum. 1818 yılını çok net hatırlıyorum, ama bunun nedeni hayatımda ilk kez bir devlet okuluna başlamış olmam değil, defterime, yaşamımın daha sonraki dönemlerinde o yılı hatırlamamın gerekip gerekmeyeceğine dair, şu anda artık karşılık bulmuş olan muğlak düşüncelerin eşlik ettiği 1818 sayısını yazmış olmam.

Eylülde (1818), beni perişan eden hezeyan duyguları yüzünden gayet iyi hatırladığım kızıl hastalığına yakalandım.

1819. Temmuz. (On buçuk yaşındayım.) Plas Edwards'a,⁸ denize gittik ve orada üç hafta kaldık; bugün bana üç ay gibi geliyor. Belirli olarak, gölgeli, yeşil bir yolu (burada bir yılan görmüştüm) ve bir şelaleyi kayda değer bir keyif duygusuyla anımsıyorum; her ne kadar doğrudan doğruya böyle anlaşılmasa da bu, manzaradan aldığım keyifle bağlantılı olmalı. Evin önündeki kum düzlük bende güçlü bir intiba yarattı, bunun da ilginç böceklerle, muhtemelen kırmızı benekli *Cimex* ve *Zygena*'ya⁹ dair belirsiz bir hatırayla muğlak bir bağlantısı var. O zamanlarda (bir asker gibi yeminler ederken) epey tutkulu ve huysuzdum; sanıyorum ki önceki tutkum neredeyse tamamen ancak yavaş yavaş yok olup gitti. At arabasıyla yaptığımız yolculuk sırasında, çay saatinde asker alımından sorumlu bir subayın (kendisinin yüzünü bugün bile görsem tanıyım zannediyorum) hizmetçiden kızarmış ekmekli tereyağı istediğini anımsıyorum. Kahkahalarla sarsılmış, bunun insanlık tarihinde birinin ağzından çıkmış en ilginç ve esprili konuşma olduğunu düşünmüştüm. On buçuk yaşında birinin espri anlayışı işte.

Anılar şimdi benliğime üşüşüyor da, akşamları ya da rüzgârlı bir günde sahilde tek başıma yürümekten, çılgınca, düzensiz bir rota izleyerek yuvalarına uçan martıları ve karabatakları görmekten nasıl da keyif

8 Plas Edwards: Galler'in batı kıyısında bulunan Tywyn, Gwynedd'de bir mahalle.

9 *Cimex* bir tahtakurusu cinsidir; *Zygena* ise kırmızı benekli kanatlara sahip bir Burnet güvesi cinsidir.

• • • •

[illegible]

10 Pistol Rhydwyr: *Pistyll Rhaeadr*, Galler'in kuzeydoğu dağlarında bulunan (İngiltere ve Galler'deki en yüksek) ünlü bir şelaledir.

AKLIMIN VE KARAKTERİMİN GELİŞİMİNE DAİR HATIRALAR

15

Doğumumdan Cambridge'e gidene kadar – Cambridge
yaşamı – Beagle yolculuğu – Eve dönüşümden
evliliğime kadar – Dini inanç – Evliliğim ve Londra
yaşamından Down'a yerleşmemize kadar – Down
yaşamı – Birkaç kitabın ortaya çıkışının açıklaması –
Zihinsel yeteneklerime dair bir tahmin

31 Mayıs 1876, Aklımın ve Karakterimin Gelişimine Dair Hatıralar

Alman bir editör¹¹ bana mektup gönderip bir otobiyog-
rafi taslağıyla birlikte zihnimin ve karakterimin geli-
şimi hakkında bir açıklama rica ettiğinde bu tür bir
girişimin beni eğlendireceğini, bir de çocuklarım ya
da onların çocukları için ilgi çekici olabileceğini dü-
şündüm. Dedemin, çok kısa ve sıkıcı olsa dahi ken-
disi tarafından yazılmış, düşündüklerini, yaptıklarını
ve çalışma yöntemlerini anlatan bir düşünce taslağını
okumama imkân olsa bunun nasıl da ilgimi çekece-
ğini biliyorum. Okuyacağınız açıklamaları, başka bir
dünyadan kendi yaşamına geriye dönük bir bakış atan
ölü bir adammışım gibi düşünerek yazmaya çalıştım.
Açıkçası bunun zor olduğunu da söyleyemem, zira ha-

11 Alman bir editör: 20 Eylül 1875 tarihli bir mektupta (CUL: DAR 166:94) Ernst von Hesse-Wartegg, Darwin'den, kendisinin Leipzig *Pionier*'de çıkacak bir makalesine temel teşkil etmesi için doğru bilgiler rica etmektedir.

yatla hesabımız kapandı kapanacak artık. Yazım tarzımla ilgili de herhangi bir zahmete girmedim.

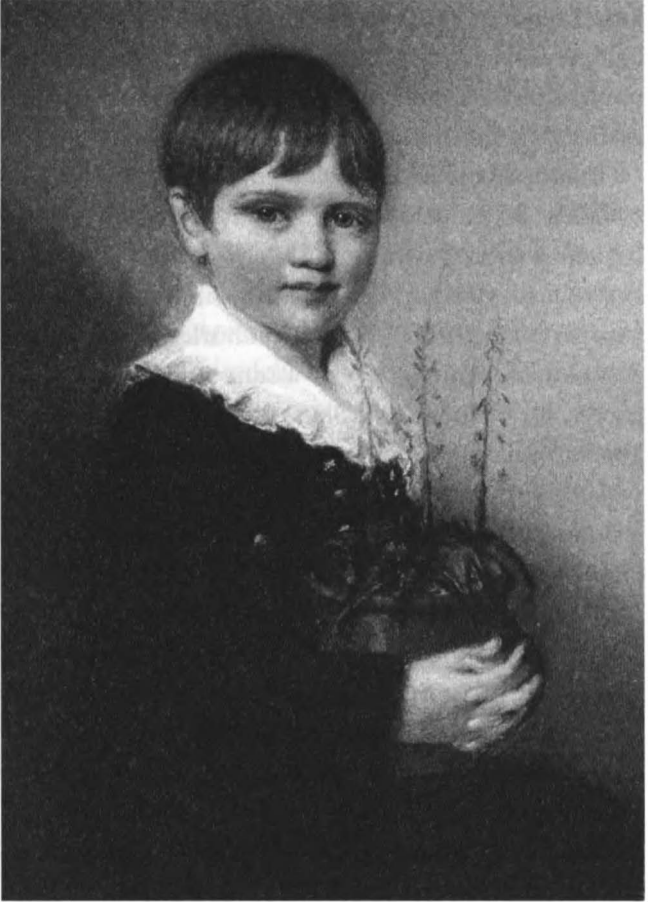
12 Şubat 1809'da Shrewsbury'de doğdum. Hatırlıyorum da babam, kuvvetli zihinlere sahip kimselerin genelde yaşamlarının oldukça eski dönemlerine dek uzanan hafızalara sahip olduğuna inandığını söylerdi. Bu, benim için geçerli değil; zira en eski hatıralarım ancak dört yaşından birkaç ay sonrasına, denize girmek için Abergele civarına gittiğimiz zamanlara uzanıyor ki o günlerdeki olaylara ve mekânlara dair anılarım da pek belirgin sayılmaz.

Annem¹² Temmuz 1817'de, sekiz yaşına girdikten kısa bir süre sonra öldü. Anneme dair ölüm döşeğinden, siyah kadife elbisesinden ve ilginç bir şekle sahip çalışma masasından başka pek az şey hatırlıyor olmam tuhaf. Unutkanlığımın kısmen, yaşadıkları büyük kederden ötürü ablalarımın annemden asla bahsetmemelerinden, onun adını anmamalarından, kısmen de annemin ölmeden önce yatalak olmasından kaynaklandığına inanıyorum. Aynı yılın baharında Shrewsbury'deki bir gündüz okuluna gönderildim ve burada bir yıl kaldım. Okula başlamadan önce ablam Caroline'den eğitim alıyordum, ama bu planın başarılı olduğundan kuşkuluyum. Öğrenme konusunda kız kardeşim Catherine'den çok daha yavaş olduğumu söylerlerdi; ayrıca birçok yönden yaramaz bir çocuk olduğuma inanıyorum. Caroline son derece nazik, akıllı ve azimliydi; ama beni geliştirmeye çalışma konusunda gereğinden fazla gayretliydi; zira bunca yılın ardından, kendisinin bulunduğu bir odaya girerken

12 Susannah Darwin (1765-1817).

kendi kendime şöyle söylediğimi hatırlıyorum: “Şimdi beni neyle suçlayacak acaba?” Sonrasında da kendimi, onun söyleme ihtimalinin bulunduğu şeyleri önemsemek için direnmeye zorlamıştım.

Bu gündüz okuluna başladığımda doğa tarihine ve özellikle de koleksiyonculuğa düşkünlüğüm çoktan başlamış, hayli gelişmişti. Bitkilerin isimlerini akıldan kestirmeye çalışıyor, her türden şeyin koleksiyonunu yapıyordum: deniz kabukları, mühürler, franklar, bozuk paralar, mineraller. Bir insanı sistematik bir doğacıya, bir virtüöze ya da cimrinin tekine dönüştüren koleksiyonculuk tutkusu benim içimde çok güçlüydü ve açık ki doğuştan geliyordu, çünkü ne kız kardeşlerimin ne de erkek kardeşimin böylesi bir düşkünlüğü vardı. Bu yıl içerisinde gerçekleşen küçük bir olay zihnime mih gibi çakıldı. Umarım bunun sebebi, sonrasında vicdanımda ciddi bir yük halini almış olmasıdır: Bitkilerin değişkenliğine o küçük yaşında açık bir ilgi duyduğumu göstermesi açısından da ilginçtir! Başka bir oğlana (zannediyorum o oğlan da sonrasında meşhur bir likenolog ve botanikçi olan Leighton'dı) sulamada farklı renklerde sıvılar kullanarak çeşitli renklerde çuhaçiçekleri ve farekulakları üretebildiğimi söylemiştim ki elbette bu koca bir yalandı ve böyle bir şeyi ben de hiç denememiştim. Burada ayrıca itiraf edebilirim ki küçük bir çocukken kasıtlı olarak yalanlar üretmeye meraklıydım ve bunu da her zaman heyecan yaratmak uğruna yapardım. Örneğin bir keresinde babamın ağaçlarından çok kıymetli meyveler çalıp bunları çalılıklara gizlemiş, sonra da nefes nefese koşup bir yığın çalıntı meyve keşfettiğim haberini yaymıştım.

Charles Darwin 7 yaşında

O zamanlarda ya da umuyorum ki daha erken bir yaşta kimi zaman sadece yemek için meyve çalardım ve bu konuda çevirdiğim dolaplardan biri özellikle ustacaydı. Yüksek duvarlarla çevrili mutfak bahçesi akşamları kilitlenirdi, ama etraftaki ağaçların yardımıyla duvarın üzerine kolayca çıkardım. Sonrasında da büyükçe bir çiçek saksısının tabanındaki deliğe uzun

bir çubuk sokardım ve bu çubuğu yukarı doğru itekleyerek şeftalileri, erikleri saksının içine düşürürdüm; böylelikle ganimetler sağlama alınırdı. Küçüklüğümde, bizden az ötedeki bir kulübede yaşayan çocuklara ve gençlere vermek üzere bostandan elma çaldığımı hatırlıyorum; ama meyveleri onlara vermeden önce ne kadar hızlı koşabildiğimi gösterir, caka satardım. Koşu yeteneğim karşısında ifade ettikleri şaşkınlık ve hayranlığın elmalar yüzünden olduğunu sanmazdım ve bu muhteşem gelirdi. Ancak bir çocuğun bu kadar hızlı koştuğunu daha önce hiç görmediklerini ilan ettiklerinde nasıl da hoşnut olduğumu gayet iyi hatırlıyorum!

Bay Case'in gündüz okuluna devam ettiğim sıralarda gerçekleşen yalnızca bir olayı daha net bir şekilde anımsıyorum: bir ağır süvarinin cenazesi.¹³ Eyerine adamın boş postalları ve karabinasının asıldığı atı ve mezarın başında ateşlenen silahların sesini hâlâ açık seçik hatırlıyor olmam şaşırtıcı. İçimde şiirsel imgeleme dair her ne varsa bu sahne onu harekete geçirmişti.

1818 Yazında Dr. Butler'ın Shrewsbury'deki orta okuluna başladım¹⁴ ve 16 yaşına, yani 1825'in yaz ortasına dek, 7 yıl boyunca orada kaldım. Bu okula yazılmıştım, çünkü böylelikle gerçek bir okul çocuğunun hayatını yaşama şansına sahip olacaktım, ama

13 "Bir ağır süvarinin cenazesi": William Matthew ağır değil hafif süvari idi ve Darwin'in annesinin cenazesinden bir ay sonra gömülmüştü. Bkz. R. Colp, "Notes on Charles Darwin's *Autobiography*" [Darwin'in *Otobiyoğrafisi* Üzerine Notlar], *Journal of the History of Biology*, 18 (1985), 357-401, 364'te.

14 Dr. Butler'ın Shrewsbury'deki orta okulu: 1552'de kurulan okul, 1798'de Papaz Samuel Butler'ın (1774-1839) atanmasıyla eski güzel günlerini yeniden yaşamaya başladı.

okul ile ev arasındaki mesafe bir kilometre bile olmadı-
ğından yoklamalar ile gece kapıların kilitlenmesi
arasında olduğu gibi uzun sürelerde sık sık eve gidip
gelirdim. Bana kalırsa bu, benim için evdekilerle iliş-
kilerime ve ilgi alanlarıma uzak kalmamak açısından
birçok yönüyle faydalıydı. Okul yaşamımın ilk dö-
nemlerinde geç kalmamak için sıklıkla hızlı koşmak
zorunda kaldığımı, çevik bir koşucu olduğumdan da
genelde başarılı olduğumu hatırlıyorum; ama şüphe-
ye düştüğüm zamanlarda yardım istemek için Tan-
rı'ya ciddi ciddi dua ederdim. Ayrıca başarıyı hızlı
koşmama değil de dualara dayandığımı ve genel-
de ne kadar da çok yardım aldığımı hayret ettiğimi
hatırlıyorum. Babamın ve ablalarımın, çok küçük
yaşlarımda tek başıma uzun yürüyüşler yapmaya
meraklı olduğumu söylediklerini duymuştum; ama
ben ne düşünüyordum, hiç bilmiyorum. Sıklıkla hay-
li dalgınlaşırdım. Bir keresinde Shrewsbury'yi çev-
releyen, bir tarafında korkuluk bulunmayan halka
açık bir yürüyüş yoluna dönüştürülmüş eski surların
üzerinden okula dönüyordum; kenardan düşüp yere
çakılmıştım, ama yükseklik ancak iki buçuk metre
kadardı. Ne var ki bu kısa fakat ani ve tümüyle bek-
lenmedik düşüş sırasında aklımdan geçen düşünceler
baş döndürücüydü; hatta inanıyorum ki fizyologla-
rın, her bir düşüncenin kayda değer miktarda süre
gerektirdiği fikrine dair kanıtladıklarıyla düpedüz
uyumsuz bile olabilir.

Okula ilk başladığım zamanlarda hayli saf bir de-
likanlıydım sanırım. Garnett isimli bir çocuk günün
birinde beni bir pastacıya götürmüş, birkaç pasta al-
mış ve pastacı ona güvendiği için bunların parasını

ödememişti. Dışarı çıkınca neden ödeme yapmadığını sordum. Anında cevap verdi: “Amcamın, kendisinin eski şapkasını giyen ve şapkaya belirli bir hareketle dokunan herkesin istediği her şeyi tek kuruş ödemedi alabilmesi koşuluyla kentteki tüm esnafa yüklü miktarda para verdiğini nasıl bilmezsin?” Sonra da şapkaya nasıl dokunulması gerektiğini gösterdi. Ardından itimat gördüğü bir başka dükkâna gidip şapkasına yine aynı şekilde dokunarak küçük bir nesne istedi ve elbette onu da herhangi bir ödeme yapmadan elde etti. Oradan da çıktığımızda dedi ki: “Eğer şuradaki pastacıya (dükkânın konumu tamamen aklımda) kendin gitmek istersen sana şapkamı ödünç verebilirim; böylece sen de şapkaya dokunarak her ne istiyorsan alabilirsin.” Bu cömert teklifi sevinçle kabul ettim. Dükkâna girip birkaç pasta istedim, eski şapkaya dokundum ve tam dükkândan çıkmak üzereydim ki pastacı hızla üzerime geldi. Pastaları elimden atıp can havliyle koştu. Dışarı çıktığımı gören vefasız arkadaşım Garnett’in çınlayan kahkahalarıyla karşılaştığımdaysa şaşırıp kaldım.

Kendi lehime söyleyebilirim ki müşfik bir çocuktum, ama bunu tümüyle kız kardeşlerimin öğrettiklerine ve örnek teşkil etmelerine borçluyum. Doğrusu insancılığın doğal veya doğuştan gelen bir şey olup olmadığıyla ilgili şüphelerim var. Yumurta toplamayı çok severdim, ama bir kuşun yuvasından asla birden fazla yumurta almazdım; değerlerinden değil, bir tür gösteriş isteğinden ötürü yumurtaların tümünü aldığım tek bir sefer hariç. Balık tutmaya oldukça meraklıydım. Bir nehrin veya göletin kenarında saatlerce

oturur, olta mantarını izlerdim. Maer'deyken¹⁵ bir gün solucanları tuz ve suyla öldürebileceğimi duymuştum ve o günden sonra balıkçılıkta muhtemelen bir miktar başarı kaybına uğramak pahasına oltaya hiç canlı solucan takmadım. Küçükken, gündüz okuluna giderken ya da ondan da önce bir keresinde zalimce bir şey yaptım: Sanıyorum salt güç duygusundan keyif aldığım için bir köpek yavrusunu dövdüm; ama çok sert bir dayak olamaz, zira köpek ulumamıştı ve olayın yaşandığı yer eve çok yakın olduğu için bundan da eminim. Suçun işlendiği noktayı tamı tamına hatırlamamın da gösterdiği gibi bu eylem vicdanımda ağır bir yük bıraktı. Köpeklerle duyduğum sevgi o zamanlarda da ondan çok sonraları da bir tutku olduğundan bu yük muhtemelen daha da ağırlaştı. Bunu köpekler de biliyor gibiydi, zira sahiplerine duydukları sevgiyi çalma da hünerliydim.

Zihnimin gelişimi açısından Dr. Butler'ın okulundan daha kötü bir şey olamazdı; çünkü okul katı bir biçimde klasikti ve biraz antik coğrafya ve tarih dışında hiçbir şey öğretilmiyordu. Bir eğitim aracı olarak okul benim için enikonu bir boşluktu. Hayatım boyunca herhangi bir dil öğrenmede tuhaf biçimde başarısız oldum. Mısracılığa özel bir ilgi gösteriliyordu ve ben de bu konuda asla iyi bir iş çıkaramazdım. Birçok arkadaşım vardı ve eski mısralardan oluşan koca bir koleksiyonu bir araya getirdiğimde kimi zaman diğer çocukların yardımıyla bunları birbirleriyle eşleştirerek her derse yedirebiliyordum. Önceki günün derslerini ezberlemeye de çokça dikkat

15 Maer, Darwin'in dayısı Josiah Wedgwood'un evi.

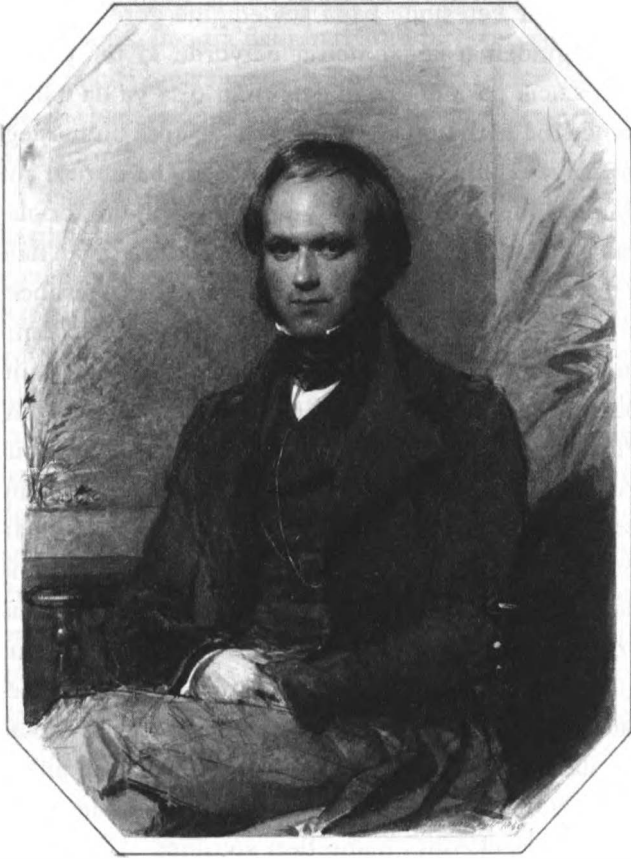
ediliyordu. Sabah duasındayken Vergilius ya da Homeros'tan 40-50 dizeyi büyük kolaylıkla öğrenerek bunu yerine getirebiliyordum; ama her mısra 48 saat içinde unutulduğundan bu alıştırma da son derece faydasızdı. Tamamen boş da durmuyordum: Mısra-cılık hariç tutulduğunda genellikle klasikler üzerine itinayla çalışıyordum, hem de başkalarından kopya çekmeden. Böylesi çalışmalardan aldığım tek hazı, büyük bir hayranlık beslediğim Horatius'un vezinsiz uzun şiirlerinde buldum. Okulu bitirdiğimde düşünsel açıdan yaşıma göre ne zayıf ne kuvvetliydim. Tüm öğretmenlerim ve babam tarafından oldukça sıradan, hatta zekâ açısından yaygın standardın altında bir çocuk olarak görüldüğüme inanıyorum. Günün birinde babamın bana söylediği bir söz karşısında oldukça küçük düştüğümü hissetmiştim: "Av-cılık, köpekler ve sıçan yakalama dışında hiçbir şey umurunda değil! Hem kendin hem de tüm ailen için tam bir hayal kırıklığı olacaksın!" Ancak anısını tüm kalbimden gelen bir sevgiyle taşıdığım, hayatım boyunca tanıdığım en nazik adam olan babam bu sözleri söylediğinde öfkelenmiş ve biraz da haksız davranmış olmalı.

Burada biraz durup birçok yönden olağanüstü bir adam olan babamla ilgili birkaç sayfa ekleyebilirim.¹⁶ Kendisi yaklaşık 1,90 metre boyunda, geniş omuzlara sahip oldukça şişman bir adamdı; yani gördüğüm en

16 Robert Darwin hakkında uzunca bir metin daha sonraki bir tarihte yazılmış, oğlu (Charles Darwin'in ağabeyi) Erasmus tarafından hazırlanan taslağa uygun bir şekilde *Life and Letters*'in daha önceki bir bölümünde basılmıştır. Bkz. F Darwin (ed.), *Life and Letters of Charles Darwin* [*Charles Darwin'in Yaşamı ve Mektupları*] (Londra, 1887), i, 11-22.

iri yarı insandı. Son tartıldığında ağırlığı 150 kilogramdan fazlaydı, fakat sonradan çok daha fazla kilo aldı. En önemli zihinsel özellikleri gözlem gücü ve duygudaşlık yetisiydi; hayatım boyunca bu konularda onu geçebilen, hatta onunla denk birine bile rastlamadım. Duygudaşlık yetisi yalnızca başkalarının sıkıntılarına yönelik değildi; etrafındaki herkesin memnuniyetini de kapsayan daha geniş bir ölçeğe sahipti. Bu da daima başkalarını memnun etmek için çaba harcamasında etken olurdu; ne var ki fazla cömert eylemlerde bulunmanın şaşaasından da nefret ederdi. Örneğin Shrewsbury'de küçük bir imalatçı olan Bay B.¹⁷ bir gün babama gelmiş, bir an önce 10.000 sterlin borç alamazsa iflas edeceğini, fakat babama herhangi bir yasal güvence de veremeyeceğini söylemişti. Babam kendisinin gerekçelerini dinleyerek nihayetinde parayı geri ödeyebileceğine inanmış, sezgisel karakter algısı sayesinde de bu adamın güvenilir olduğuna kanaat getirmişti. O genç yaşındayken epey yüksek olan bu meblağı Bay B.'ye vermiş, bir süre sonra da para geri ödenmişti.

17 Shrewsbury'deki küçük bir imalatçı olan Bay B.: Charles Bage (yaklaşık 1752-1823) aslında büyük bir yerel imalatçıydı; dünyanın ilk çok katlı, demir kaplama cepheli binası da dahil büyük birkaç keten değirmeni inşa ettirmişti. Ayrıca bir dönem Shrewsbury belediye başkanı olarak hizmet etmişti. Bage'e verilen en büyük kredi, Robert Waring Darwin'in banka hesap defterlerinde 1823 yılına denk gelir; iki adam birbirlerini gayet iyi tanımakta, birkaç on yıldır da birlikte finansal işler yürütmekteydi. Söz konusu miktar, o zamanlarda 13 yaşında olan oğlunun hatırladığının aksine 10.000 sterlin değil, 1000 sterlindir.

Charles Darwin 21 yaşında

Zannediyorum ki kendisine sınırsız bir güven kazanma gücü veren ve sonuç olarak da onu oldukça başarılı bir hekim haline getiren şey, sahip olduğu bu duygudaşlık yetisiydi. Mesleğe 21 yaşına girmeden başlamıştı ve ilk yılında kazandığı ücret iki at, bir de hizmetli barındırmasına yetiyordu. Sonraki yıl işleri daha da büyümüştü; ardından gelen altmış yıl boyunca, insanları muayene etmeyi bırakana dek de böyle

sürdü. Bir keresinde bana söylediğine göre ilk başta mesleğinden o kadar nefret ediyordu ki bir yerlerden azıcık para geleceğinden emin olsa ya da babası kendisine herhangi bir seçim sunmuş olsa bu mesleği seçmeye onu hiçbir şey ikna edemezdi; bu durum göz önünde bulundurulduğunda kendisinin bir doktor olarak elde ettiği büyük başarı daha da takdire şayan hale geliyor. Yaşamının sonlarına doğru ameliyat düşüncesi neredeyse midesini bulandırıyor. Birilerinin kanının aktığını görmeye dayanamıyordu. Bu korkusunu bana da geçirmişti: Henüz öğrenciyken (sanıyorum) Plinius'un sıcak bir duş sırasında kan kaybından öldüğünü okuduğumda hissettiğim dehşeti hatırlıyorum. Babam bana kanla ilgili iki tuhaf hikâye anlatmıştı: Bunlardan biri, çok gençken Özgür Mason oluşuna dair. Kendisi de Özgür Mason olan ve babamın kana yönelik hissettiği güçlü duygulardan haberi yokmuş gibi davranan bir arkadaşı, toplantıya giderlerken alelade bir şey söylemiş gibi demiş ki: "Sanırım birkaç damla kan kaybetmek sorun olmaz." Babamın anlattığına göre üyeliğe kabul töreni sırasında gözleri bağlanmış ve ceketinin manşetleri sıyrılmış. Artık böyle bir törenin uygulanıp uygulanmadığını bilmiyorum, ama babam bu olaydan hayal gücünün kusursuz bir örneği olarak bahsederdi; zira kanın süzülürken kolunda bıraktığı hissi belli belirsiz duyumsamış, fakat sonrasında kolunda tek damla bile bulamayınca gözlerine inanamamış. Bir keresinde Londralı büyük bir kasap, oldukça hasta bir adamı büyükbabama getirmiş ve büyükbabam da birlikte çalıştığı eczacının derhal hasta adamın kanını akıtmasını istemiş. Kasaptansa hastanın kolunu tutması rica edilmiş, ama kasap bir

bahane bulup odadan çıkmış. Sonrasında kasap, büyükbabama, Londra'daki herhangi birinden çok daha fazla sayıda hayvanı elleriyle öldürmüş olmasına rağmen ne kadar saçma görünürse görünsün hastanın kanını görmüş olsaydı muhakkak bayılacağını anlatmış.

Babamın güven kazanma gücü sayesinde birçok hasta, özellikle de kadınlar, bir şikâyetleri olduğunda günah çıkaran bir papaz gibi kendisine danışıyorlardı. Babam, hastaların başlangıçta daima sağlıklarıyla ilgili belli belirsiz bir tonda yakındıklarını, zaman geçtikçe de kendisinin gerçekte meselenin ne olduğunu tahmin edebildiğini söylerdi. Sonrasında da asıl mustarip oldukları şeyin zihinlerinde olduğunu öne sürerdi, zira hastalar sıkıntılarından bahsetmeye başlar ve artık vücutlarıyla ilgili hiçbir şey söylemez olurlardı. En yaygın konulardan biri aile içi kavgalardı. Erkekler ona eşlerinden şikâyetle bulunduklarında kavga ciddi görünüyorsa onlara, adamların uygulaması halinde – ki bu hep olan bir şey değildi – her zaman başarılı olan bir tavsiyeyle nasıl davranmaları gerektiğini açıklardı. Kocanın, eşine, birlikte mutlu mesut yaşayamadıkları için çok üzgün olduğunu, boşanmaları halinde kadının daha mutlu olacağına emin olduğunu, kadında zerre kadar suç bulmadığını (erkeklerin en sık başarısız olduğu nokta burasıydı), herhangi bir ilişkisi ya da arkadaşları yüzünden kadını suçlamayacağını ve son olarak da kadına karşılayabileceği kadar büyük bir nafaka vermeye istekli olduğunu söylemesi gerekiyordu. Sonrasında da kadından bu teklif üzerinde düşünüp taşınması isteniyordu. Kadında hiçbir kusur bulunmadığından öfkesi yatışıyordu ve çok geçmeden ne kadar da acayip bir duruma düşeceğini hissediyordu; ne

yanlışlayabileceği bir suçlama vardı ne de boşanmayı teklif eden kendisiydi. Şaşmaz biçimde kadın, kocasına, ayrılmayı aklından bile geçirmemesi için yalvarıyor, genellikle de olayın sonrasında davranışları çok daha iyiye gidiyordu. Güven kazanmadaki yeteneği sayesinde babama sefalet ve suçluluğa dair çok sayıda tuhaf itiraf gelmiştir. Kendisi, sefalet içinde yaşayan kaç kadın tanıdığını sık sık vurgulardı. Kimi örneklerdeyse karı kocalar 20 ila 30 yıl boyunca gayet iyi geçinir, sonrasında da birbirlerine karşı yakıcı bir nefret beslemeye başladılar: Babam, bunun sebebini, çocuklarının büyümesiyle birlikte eşlerin birbirleriyle olan o ortak bağı kaybetmelerine bağlardı.

Ne var ki babamın sahip olduğu en dikkate değer özellik, kısa bir süre için bile olsa gördüğü kişilerin karakterlerini ve hatta düşüncelerini okuma gücüydü. Bu yeteneğin birçok örneğine rastlamışızdır ve bunlardan bazıları bize neredeyse doğaüstü gelmiştir. Sahip olduğu bu yetenek, babamı (tek bir istisna dışında ki o kişinin karakteri de çok geçmeden ortaya çıktı) değersiz kimseleri arkadaş edinmekten esirgemiştir. Shrewsbury'ye zengin gibi de görünen pek tuhaf bir vaiz gelmişti: Herkes onu ziyaret ediyor, o da birçok evden davet alıyordu. Babam bizi yanına çağırarak, eve dönüş yolunda da kız kardeşlerime hiçbir koşul altında bu adamı veya ailesini evimize davet etmemelerini tembihlemişti; zira adamın güvenilir birisi olduğundan emindi. Birkaç ay sonra adam birçok insana borçlu bir şekilde ortadan kayboldu; ortaya çıktı ki gedikli bir dolandırıcıdan başka bir şey değildi.

Çoğu insanın göze alamayacağı türden, güvenilirlikle ilgili bir vaka da bulunuyor. Bütününü yabancı,

İrlandalı bir beyefendi günün birinde babamı ziyaret etmiş ve cüzdanını kaybettiğini, İrlanda'dan kendi hesabına para havale edilene dek Shrewsbury'de kalmanın da kendisi için ciddi bir sorun teşkil edeceğini söylemişti. Sonrasında da babamdan 20 sterlin istemişti ve bu iş de anında halledilmişti, çünkü babam, adamın anlattığı hikâyenin doğruluğuna ikna olmuştu. Hemen ardından İrlanda'dan bir mektup gelmişti; zarfın içindeki kâğıtta cömert teşekkürler sunuluyor, ekte bir de İngiltere Bankasının bastığı 20 sterlinlik banknotun bulunduğu yazıyordu; ancak ortada banknot yoktu. Babamın buna şaşırıp şaşırmadığını sordum, verdiği cevap “zerre kadar” şaşırmadığı yönündeydi. Ertesi gün bir mektup daha geldi: Önceki gün banknotu mektuba iliştermeyi unuttuğu için (gerçek bir İrlanda beyefendisine yaraşır biçimde) defalarca özür diliyordu.

Bir tanıdığı,¹⁸ tuhaf biçimde işe yaramaz, bir balta-ya sap olamamış oğluyla ilgili danışmak için babama gelmişti. Babam şöyle dedi: “O budala delikanlı, kendisine büyük bir meblağda miras bırakacağımı düşünüyor olmalı. Ona tek kuruş bırakmayacağımı size belirttiğimi söyleyin.” Genç adamın babası, oğlunun zihninin bu akıl almaz düşünceye saplanıp kaldığını utanç içinde kabul etti ve babama bunu nasıl olup da keşfedebildiğini sordu; ancak babam zerre kadar fikrinin olmadığını söyledi. ... Kontu,¹⁹ çılgın ancak oldukça

18 Bir tanıdık: Henry Parker; 1824 yılında Robert Darwin'in en büyük kızı Marianne'le evlenmiştir.

19 ... Kontu: Ya birinci ya da ikinci Powis Kontu; kendisinin Darwin'le kapsamlı finansal anlaşmaları bulunmaktadır (Robert Waring öldüğünde üçüncü Kont kendisine 40.000 sterlin borçluydu).

nazik yeğenini babama getirmişti; delikanlının çılgınlığı onu, dünyada işlenen tüm suçlardan kendisini sorumlu tutmaya itmişti. Sonrasında babam bu vakayı amcaya açıklarken şöyle demişti: “Eminim ki yeğeniniz, ... gibi korkunç bir suçtan gerçekten kabahatli.” Bunun üzerine Kont hayretle donakalmış, “Tanrı aşkına, Dr. Darwin, bunu size kim söyledi? Gerçeği bizden başka kimse bilmiyor sanıyorduk!” diye karşılık vermişti. Babam bu hikâyeyi bana olaydan yıllar sonra anlatmıştı. Delikanlının kendisine yönelik doğru ve yanlış suçlamaları birbirinden nasıl ayırt edebildiğini sorduğumdaysa gayet kendine özgü bir şekilde bunu nasıl yapabildiğini bilmediğini söyledi.

Sıradaki hikâyeyse babamın doğru tahminlerde bulunma konusunda ne kadar yetenekli olduğunu gösteriyor. Daha sonraları Landsdown Markisi olacak Lord Sherburn, (Macaulay’in de bir yerlerde sözünü ettiği gibi) Avrupa’nın siyasi meselelerine dair bilgisiyle ünlüydü ve bu özelliğiyle hayli gurur duyardı. Aynı zamanda sağlık konusunda babama danışır, sonrasında da Hollanda üzerine uzun nutuklar çekerti. Babam, Leyden’de tıp okumuştı. Günün birinde Leyden’de bir arkadaşıyla kırsalda uzunca bir yürüyüşe çıkmış, arkadaş da onu İngiliz bir kadınla evli olan, (adını unuttuğum için kendisine Papaz Bay A. diyeceğim) bir din adamının evine götürmüştü. Babam çok acıkmıştı ve öğle yemeğinde peynir dışında neredeyse hiçbir şey yoktu, ancak babam da asla peynir yiyemezdi. Evin hanımı buna şaşırmakla birlikte oldukça üzülmüş ve peynirin mükemmel olduğuna babamı temin ederek Lord Sherburn’ün yönettiği Bowood’dan geldiğini belirtmiş. Babam da bir peynirin neden Bowood’dan

gönderilmiş olabileceğini merak etmiş, ama bu konuda fazla düşünmemiş, ta ki yıllar sonra, Lord Sherburn Hollanda'dan bahsederken aklına gelene dek. Babam, Lord Sherburn'e şöyle cevap vermiş: "Görebildiğim kadarıyla Papaz Bay A.'nın oldukça mahir, Hollanda hakkında da fazlasıyla bilgili olduğunu düşünüyorum." Babam, sohbetin yönünü derhal değiştiren Kontun hayli rahatsız olduğunu görmüş. Ertesi sabahsa Konttan bir not almış: Kont seyahatinin başlangıcını ertelemeye karar vermiş ve özellikle babamı görmek istemekteymiş. Kendisiyle görüşmek üzere yanına giden babama Kont demiş ki: "Dr. Darwin, benim Hollanda'ya dair bilgilerimin kaynağının Papaz Bay A. olduğunu nasıl keşfettiğinizi öğrenmek hem benim için hem de Papaz için azami önem teşkil ediyor." Babam da meseleyi açıklamak durumunda kalmış. Kendisinin zannına göre Lord Sherburn babamın diplomatik tahmin yetisinden öylesine etkilenmiş ki bu olaydan sonra yıllar boyu çeşitli dostlar vasıtasıyla babama nazik mesajlar iletmeyi sürdürmüştü. Sanıyorum ki bu hikâyeyi çocuklarına da anlatmış; zira Sir C. Lyell bana yıllar önce Landsdown Markisinin (ilk Markinin oğlu ya da torunu) ne beni ne de ailemi hiçbir bir zaman görmemiş olmasına rağmen benimle neden bu kadar ilgilendiğini sormuştu. Athenæum Kulübüne²⁰ 40 yeni üye (o zamanki adıyla 40 hırsız) alınacağı zaman bolca oy avcılığı yapıldı ve ben hiç kimseden oy istememiş olmama rağmen Landsdown Lordu beni önerdi ve üye seçilmemi sağladı. Eğer tahminlerim doğruysa baba-

20 1824'te Londra'da kurulmuş, edebiyat, bilim ve eğitim camialarından insanların bir araya geldiği bir kulüp.

mın yarım asır önce Hollanda'da peynir yememesiyle başlayan tuhaf olaylar silsilesi sayesinde Athenæum'a üye seçilmiş bulundum.

Eskiden babam zaman zaman birtakım ilginç olayları ve konuşmaları kısaca betimler, bunları da ayrı bir zarfın içinde saklardı.

Gözlem gücünün keskinliği herhangi bir hastalığın gidişatını büyük bir beceriyle öngörebilmesini sağlar, kendisi de hastalara onları rahatlatacak sonsuz sayıda minik ayrıntı önerirdi. Bir keresinde duydum ki Shrewsbury'de yaşayan ve babamdan pek hoşlanmayan genç bir doktor,²¹ babamın tümüyle bilim dışı davrandığını söylemiş, ancak bir hastalığın sonucunu öngörme yeteneğinin eşsiz olduğunu kabul etmişti. Babam, benim doktor olmam gerektiğini düşündüğü zamanlarda bana hastalarından çokça bahsederdi. Eski zamanlarda büyük miktarlarda kanama uygulaması hayli yaygındı, ama babam, bu uygulamanın iyilikten çok kötülüğe yol açtığı konusunda ısrarcıydı ve eğer hastalanacak olursam hiçbir doktorun benden son derece küçük miktarda olmadığı müddetçe kan almasına izin vermememi tembihlemişti. Tifo ateşinin ayrı bir hastalık olarak tanınmasından çok önceleri babam bana birbirinden alabildiğine farklı iki hastalık türünün büyük bir budalalıkla tifüs ateşi adı altına konduğunu söylerdi. Alkole kıyasıya karşı çıkardı ve ölçülü miktarlarda da olsa alışkanlık olarak içildiğinde vakaların büyük bir çoğunluğunda alkolün hem doğrudan hem de kalıtsal olarak kötü etkiler yarattığı

21 Bahsi geçen kişi muhtemelen o bölgeye 1828'den sonra taşınan ve ihtimal ki Robert Waring Darwin'in Leyden'de aldığı eğitimi eski moda bulan genç doktor Henry Johnson'dır.

kanısındaydı. Yine de tüm hayatları boyunca büyük miktarlarda alkol almış olmasına rağmen görünüşte herhangi bir kötü belirtiyeye sahip olmayan belirli kim-selerin oluşturduğu örnekleri kabul edip öne sürerdi; ayrıca kimlerin alkolün kötü etkilerinden mustarip olmayacağını bu etkiler ortaya çıkmadan anlayabildi-gine inanırdı. Kendisiyse herhangi bir alkollü içeceği asla ağzına sürmezdi.

Bu bahis bana, en uygun koşullar altında bile bir tanığın nasıl da tümüyle yanılabilceğini gösteren bir vakayı hatırlattı. Babam, bir çiftçiyi içmemesi gerektiği konusunda ciddi bir biçimde uyarılmış, kendisinin de asla herhangi bir alkollü içeceğe el sürmediğini söyleyerek beyefendiyi cesaretlendirmişti. Bunun üzerine beyefendi de şöyle demişti: “Yapmayın, Doktor. Benim iyiliğim için söylediğinizi biliyorum, çok nazıksınız, ancak beni kandırmaya çalışmayın. Sizin de her akşam yemeğinin ardından koca bir bardak sıcak cin ve su içtiğinizi biliyorum.” Babam da bunu nereden bildiğini sormuş. Adamsa kendisinin aşçısı olan kadının 2-3 yıl boyunca babamın aşçı yamaklığını yaptığını ve babamın uşağının her gün cin ve suyu hazırlayıp babama götürdüğünü gördüğünü söylemiş. İşin aslı şuydu ki babamın her gün oldukça büyük bir bardak sıcak su içmek gibi tuhaf bir alışkanlığı vardı ve uşak da bardağa önce biraz soğuk su koyar, sonra da geri kalanını su ısıtıcıdan aldığı kaynar suyla doldururdu. Aşçı yamağının cin zannettiği şey de işte o soğuk suyd.

Babam, doktorluk mesleğinde faydalı bulduğu irili ufaklı birçok şeyi bana da anlatırdı. Kadınlar sıkıntı-larından bahsederken sık sık ağlardı ve babam da bu

yüzden değerli vaktinin ciddi bir kısmını kaybederdi. Çok geçmeden fark etti ki kadınlara kendilerini tutmalarını söylemek her zaman daha fazla ağlamalarına sebep oluyordu; bu yüzden de onları ağlamaya devam etmeleri için teşvik etmeye başladı. Ağlamanın onları her şeyden daha çok rahatlatacağını söylerdi, ağlama da kaçınılmaz olarak kısa süre içinde sona ererdi ve böylece onların söyleyeceklerini duyabilir, ardından da tavsiyelerini verebilirdi. Ciddi bir illete yakalanmış hastalar garip ve sıra dışı bir yiyecek için yanıp tutuştuklarında babam onların aklına bu fikri neyin soktuğunu sorardı: Bilmediklerini söylerlerse onların bu yiyeceği denemelerine izin verirdi ve sıklıkla tedavide başarılı da olurdu, çünkü hastaların içgüdüsel bir tür arzuya sahip oluşlarına güvenirdi; ama söz konusu yiyeceğin başka birine iyi geldiğini söyleyecek olurlarsa bu yiyeceğin denenmesine rıza göstermeyi katı bir şekilde reddederdi.

Günün birinde insan doğasına dair çok ilginç çıkarımlar yapılabilecek ufak bir olay yaşamış. Henüz gençken, Shropshire'da seçkin bir beyefendinin hastalığı konusunda aile hekimine danışmanlık yapmak üzere çağrılmış. Yaşlı doktor, evin hanımına, bu hastalığın muhtemelen ölümle sonuçlanacak bir doğada seyrettiğini söylemiş. Babamsa farklı bir açıdan yaklaşmış ve beyefendinin iyileşeceğini öne sürmüştü; her bakımdan (sanıyorum otopsi sonucu) tümüyle yanılmış ve hatasını kabul etmiş. Sonrasında da o ailenin kendisinden bir daha asla tıbbi danışmanlık almayacağına ikna olmuş; ama dul hanımefendi yaşlı doktorun işine son vermiş ve birkaç ay sonra babama haber göndermiş. Babam buna o kadar şaşırılmış ki

kadının bir arkadaşına, kendisinin danışmanlığını neden yine istendiğini sormuş. Kadın da arkadaşına, Dr. Darwin'in sürekli olarak kocasının iyileşeceğini öne sürmesine karşın en başından beri beyefendinin öleceğini söyleyip duran o tiksinti verici ihtiyar doktoru bir daha asla görmek istemediğini söylemiş. Babam, oldukça akli başında bir kadın olan hanımefendiyi birkaç ay sonra görmüş ve kadın ona şöyle demiş: "Çok genç bir adamsınız, o yüzden size bir tavsiye verme müsaade edin: Bir hastanın yakınlarına elinizden geldiği müddetçe hep umut verin. Benim umudumu yitirmeme sebep oldunuz ve o andan itibaren gücümü de yitirdim." Babam, o günden sonra hem hastanın iyiliği hem de ona bakmaktan sorumlu kişilerin kuvvetini yitirmemesi açısından bu konuya sık sık hayli özen gösterdiğini söylerdi. Zaman zaman bunu gerçeğe uyumlu bir şekilde yürütmek zor bir hal alırdı. Bay Pemberton adlı yaşlı bir beyefendiyse babamın böylesi karmaşık bir durumda kalmasına sebep olmamış. Bay P., kendisini görmeye gelen babama demiş ki: "Hakkınızda duyduklarımdan ve gördüklerimden yola çıkarak inanıyorum ki siz gerçekleri konuşan bir adamsınız ve günün birinde ölüp ölmeyeceğimi sorduğumda bana doğru cevabı vereceğinizi düşünüyorum. Şimdi, benimle ilgilenmenizi çok istiyorum, ancak her ne dersem diyeyim daima ölmeyeceğimi söyleyeceğinize söz vermeniz koşuluyla." Bu olaydan anladıkları üzerine babam, aslında kendi sözlerinin hiçbir anlam taşımadığı gerçeğini kabullenmiş.

Babam bilhassa tarihler konusunda olağanüstü bir hafızaya sahipti; bu yüzden de epey yaşlandığında dahi Shropshire'daki çok sayıda insanın doğum, ev-

lilik ve ölüm tarihlerini biliyordu. Bir keresinde bana, bu özelliğinin onu rahatsız ettiğini, çünkü bir tarihi bir kez duydu mu artık unutamadığını ve bu yüzden de birçok arkadaşının ölümünün sık sık aklına geldiğini söylemişti. Bu güçlü hafıza sayesinde olağanüstü sayıda ilginç hikâye bilirdi ve bunları anlatmaktan da keyif alırdı, zira iyi de bir hatipti. Genellikle keyifliydi; herkesle, sık sık da hizmetçilerle ve azami özgürlük içinde gülüp eğlenirdi; öte yandan herkesin kendisine harfi harfine itaat etmesini sağlama gücüne sahipti. Birçokları babamdan çok korkardı. Hatırlıyorum da bir keresinde kahkahalar eşliğinde bize birkaç kişinin kendisine Bayan Pigott'ın (Shropshire'da yaşayan oldukça ihtiyar bir kadın) onu çağırıp çağırmadığını sorduğunu anlatmıştı. En sonunda insanların bunu neden sorup durduğunu araştırınca öğrenmiş ki babamın nasıl olduysa ciddi biçimde damarına bastığı Bayan Pigott herkese, "o yaşlı, dombili doktoru çağırıp hakkında düşündüklerini çatır çatır söyleyeceğini" anlatıyormuş. Kadın, babamı halihazırda çağırmış ancak cesaretini yitirmiş ve birdenbire dünyadaki en nazik ve dostane insana dönüşüvermiş. Çocukken Binbaşı By'nin²² evinde kalmıştım; eşi sinir hastalığına sahipti. Beni gördüğü anda zavallı kadıncağızın yüzünde ömrüm boyunca karşılaştığım en sefil dehşet ifadesi belirdi; kadın acı acı ağlamaya, bana tekrar tekrar, "Baban geliyor mu?" diye sormaya başladı; ama çok geçmeden sakinleşti. Eve dönerken babama kadının neden bu kadar korktuğunu sordum. Babam

22 Binbaşı By ve eşi: Bir aile dostu olan Binbaşı Thomas Bayley (bkz. *Correspondence*, i (1985) ve xvii (2008)) ve eşi Sarah Bayley.

bunu duyduğuna sevinmiş gibiydi. Verdiği yanıtı göre kadını kasıtlı olarak korkutmuş; kadının öyle ya da böyle şiddet eğilimine girmesi durumunda kocası, Dr. Darwin'i çağırmayı önererek kadını etkileyebilirse kadının herhangi bir kısıtlama olmadan çok daha mutlu ve güvenli bir şekilde yaşayabileceğine emindi. Söyledikleri, kadının uzun yaşamının geri kalanı boyunca geçerliliğini kusursuz biçimde sürdürdü.

Babam öylesine hassas birisiydi ki küçük olaylar ona bir hayli rahatsızlık ve üzüntü verirdi. Çok yaşlandığı, yürüyemez olduğu zamanlarda bir kez, neden dışarı çıkıp egzersiz yapmadığını sormuştum. Şöyle yanıtlamıştı: "Shrewsbury'den dışarı çıkan her yol, zihnimde ıstırap verici bir olayla ilişkili." Yine de genellikle keyfi yerinde olurdu. Çok kolay öfkelenirdi, ancak nezaketi sınırsız olduğundan çokça ve gönülden sevilirdi.

Dikkatli ve iyi bir işadamıydı, bu sayede de neredeyse hiçbir yatırımından zarar etmemiş, çocuklarına da hatırı sayılır bir miras bırakmıştır. Son derece hatalı inançların nasıl da kolayca ortaya çıkıp yayıldığını gösteren bir hikâye hatırlıyorum. Shropshire'daki en eski ailelerden birine mensup ve bir bankanın baş ortaklarından olan Bay E.²³ intihar etmişti. Formalite olarak olaya babam çağırılmış ve adamı ölü bulmuştu. Bu arada o günlerde bu tür meselelerin nasıl işlediğini göstermek adına söylemeliyim ki Bay E. büyük ve son derece saygın biri olduğundan naaşı üzerine herhangi bir inceleme yapılmamıştı. Babam eve geldikten son-

23 Bay E.: Neredeyse kesinlikle, birkaç nesil boyunca Shrewsbury'deki seçkin bir bankanın sahibi olan Eyton ailesine bir atıf.

ra (kendisinin de bir hesabının bulunduğu) bankaya uğrayıp meseleyi yönetimden sorumlu ortağa bildir-
menin uygun olacağını düşündü, zira olayı duyan in-
sanların bankaya akın etmesi olasılığı vardı. Akabinde
dört bir yana yayılan hikâyeye göre babam bankaya
gitmiş, tüm parasını çekmiş, bankadan çıkmış, sonra
yine bankaya dönüp oradakilere, “Söylemeliyim ki
Bay E. kendini öldürdü,” demiş ve oradan ayrılmış.
Belli ki o zamanlarda kişi, bankanın kapısından çıka-
na kadar bir bankadan çekilen paranın güvende olma-
yacağı inancı hayli yaygındı. Bu olaydan bir müddet
sonrasına, yani bankanın yönetici ortağı, kimsenin
bir başkasının hesabını görmesine izin vermeme bi-
çimindeki değişmez kuralını bozduğunu, babamın he-
sabının bulunduğu defteri birkaç kişiye gösterdiğini,
çünkü babamın o gün bankadan tek kuruş dahi çek-
mediğini kanıtlayan tek şeyin bu olduğunu söyleyene
kadar babam bu hikâyeyi duymamıştı. Babamın, mes-
leki bilgisini şahsi çıkarları uğruna kullanması büyük
bir onursuzluk olurdu. Ne var ki bu sözde eylemi ki-
milerince epey hayranlıkla karşılandı ve yıllar sonra
bile bir beyefendi babama şöyle dedi: “Ah, doktor, tüm
paranızı akıllıca o bankadan güven içinde çekerek na-
sıl da harika bir işadama olduğunuzu gösterdiniz.”

Babam bilimsel bir zihne sahip değildi ve bilgisini
genel yasalar altında genellemeye çalışmazdı; ancak
meydana gelen neredeyse her şeyle ilgili bir kuram
oluştururdu. Kendisinin zekâsından çok fazla bir şey
aldığımı zannetmiyorum; ama örnek kişiliği tüm ço-
cuklarına ahlaki açıdan çok şey katmıştır. Altın kural-
larından (uygulanması zor olan) biri de şudur: “Saygı
duyamayacağın biriyle asla arkadaş olma.”

Babamın babası ve *Botanic Garden*'ın [*Botanik Bahçesi*] yazarı²⁴ hususunda, kendisinin *Life*'ından [*Yaşam*] derleyebildiğim kadarıyla tüm gerçekleri bir araya getirmiştim.

Babamdan bu kadar bahsetmişken ağabeyimle ve kız kardeşlerimle ilgili birkaç noktaya daha değinmek isterim. Ağabeyim Erasmus kayda değer ölçüde açık bir zihne, edebiyat, sanat ve hatta bilim konularında da yoğun ve çeşitlilikle dolu bir bilgi birikimine ve damak tadına sahipti. Kısa bir süre için bitki koleksiyonu yapıp bunları kuruttu; biraz daha uzun bir süre için de kimya alanında deneyler yürüttü. Son derece makul bir insandı ve zekâsı bana sıklıkla mektupları ve çalışmalarında ortaya koyduğu haliyle Charles Lamb'ın zekâsını anımsatırdı. Epey nazik biriydi; ama sağlık bakımından çocukluğundan beri zayıftı ve sonuç olarak fazla enerjik sayılmazdı. Pek neşeli değildi, hatta kimi zaman, özellikle de ilk ve orta yetişkinlik dönemlerinde hayli keyifsizdi. Çocukluğunda bile çok okurdu ve okuldayken kitaplarını ödünç vererek beni de okumaya teşvik ederdi. Ancak zihinlerimiz ve hoşlandığımız şeyler o kadar farklıydı ki ne ona ne de çok farklı ve aslında gayet güçlü karakterlere sahip dört kız kardeşime düşünsel açıdan çok şey borçlu olduğumu sanıyorum. Hepsi de yaşamları boyunca bana karşı son derece nazik ve sevgi dolu olmuştur. İnsanın zihni üzerinde eğitim ve çevrenin yalnızca küçük bir etkiye sahip olduğuna ve niteliklerimizin çoğunun doğuştan geldiğine inanan Francis Galton'la hemfikirim diyebilirim. Ağabeyimin karakterine dair yukarı-

24 Erasmus Darwin (1731-1802).

daki kabataslak anlatı, Carlyle'ın *Remembrances*'ında [*Hatıralar*] geçen ve bana kalırsa içinde pek az gerçek barındırsa da zerre kadar erdeme sahip olmayan anlatıdan önce yazılmıştır.

Okul yaşamım boyunca karakterime olabildiğince iyi bir bakış atmaya çalışıyorum da bu dönemde gelecek için umut vaat eden nitelikler yalnızca birtakım alanlara yönelik güçlü ve çeşitli bir damak zevki, ilgimi çeken herhangi bir şeye dair coşkun bir heves ve karmaşık bir konuyu veya şeyi anlamamanın verdiği şiddetli keyifti. Bir özel öğretmen bana Öklit'i öğretiyordu ve net geometrik kanıtların bana verdiği yoğun tatmin duygusunu apaçık bir şekilde hatırlıyorum. Dayımın (Francis Galton'ın babası) barometredeki verniye ilkesine dair yaptığı açıklamanın bana verdiği hazzı da aynı netlikte anımsıyorum. Çeşitli damak zevkleri konusunda, bilimden bağımsız olarak muhtelif kitaplar okumaktan hoşlanırdım. Genellikle okulun kalın duvarlarındaki eski bir pencerenin önünde saatlerce oturup Shakespeare'in tarihsel oyunlarını okurdum. Aynı zamanda farklı türden şiirler de okurdum, örneğin Byron ve Scott'ın son yayımlanan şiirleri ya da Thompson'ın *Seasons*'ı [*Mevsimler*]. Bu bahsi açtım, çünkü yaşamımın sonraki dönemlerinde Shakespeare de dahil olmak üzere her tür şiirden aldığım tüm keyfi büyük bir pişmanlıkla yitirdim. Şiirden aldığım zevkle ilgili olarak aynı zamanda ekleyebilirim ki 1822'de Galler sınırlarında at üstünde yaptığım bir gezinti sırasında karşılaştığım manzaranın verdiği canlılık dolu keyif, zihnimde başka herhangi bir estetik hazdan daha uzun süre etkili oldu. Okulun ilk zamanlarında bir öğlанда *Wonders of the World*'ün [*Dünyanın Harikala-*

rı] bir kopyası vardı. Sık sık bu kitabı okur, kitaptaki birtakım ifadelerin gerçekliği üzerine diğer çocuklarla tartışmaya girerdim. Sanıyorum ki bana uzak ülkelere seyahat etme isteğini veren ilk şey bu kitap olmuştur; bu istek de nihayetinde Beagle yolculuğuyla karşılanmış oldu. Okul yaşamımın sonraki kısmında tam bir av tutkunu haline geldim. Diyebilirim ki en kutsal ülkülerin peşinden gidenler dahi benim kuş vurmaya yönelik gösterdiğim hevesten fazlasını sergilememiştir. Öldürdüğüm ilk su çulluğunu daha dün gibi hatırlıyorum. Heyecanım öyle büyüktü ki ellerimin titremesinden silahımı yeniden doldurmakta güçlük çekmiştim. Bu zevk uzun süre devam etti; ben de oldukça iyi bir atıcı haline geldim. Cambridge'deyken tüfeğimi omzuma düzgün alıp almadığımı görmek için bir boy aynasının önünde sürekli talim yapardım. Daha iyi olan bir başka plandaysa bir arkadaşım elinde tuttuğu yanmakta olan mumu sallar, ben de namlusuna mantar yerleştirdiğim tüfeğimle ateş ederdim; eğer doğru nişan almışsam o minik esinti mumu söndürürdü. Patlayan mantar keskin bir şaklama çıkarırdı. Hatta bir keresinde Sınıf Öğretmeninin²⁵ şöyle dediği kulağıma gelmişti: "Bay Darwin'in penceresinin altından geçerken sıklıkla bir şaklama sesi duyuyorum. Kendisinin saatlerce kamçı şaklatması gerçekten de sıra dışı bir alışkanlık."

Öğrenciler arasında birçok arkadaşım vardı. Onlara içten bir sevgi beslerdim; sanıyorum merhametli bir mizaca sahiptim. Bu oğlanlardan bazıları akıllıydı,

25 Sınıf Öğretmeni: Darwin'in Christ's'taki zamanının büyük bir kısmında sınıf öğretmeni Papaz John Graham'dı.

ama “noscitur a socio”²⁶ ilkesi uyarınca diyebilirim ki aralarından biri bile seçkin bir kimse olamadı.

Bilim konusuna gelirsek, büyük bir hevesle mineral toplamaya devam ettim, ama yöntemlerim hiç de bilimsel sayılmazdı; umursadığın tek şey yeni *isimlendirilmiş* bir mineraldi ve bunları sınıflandırma girişiminde nadiren bulunurdum. Böcekleri biraz daha dikkatli gözlemlemiş olmalıyın; zira 10 yaşındayken (1819) üç haftalığına Galler kıyısındaki Plas Edwards’a gittiğimde gördüğüm, Shropshire’da bulunmayan²⁷ Hemiptera takımından siyah-kızıl bir böcek, birçok güve türü (*Zygena*) ve *Cicindela* çok ilgimi çekmiş ve şaşırtmıştı beni. Ölü bulabildiğim tüm böcekleri toplamaya ikna olmuştum diyebilirdim; çünkü ablama danıştıktan sonra koleksiyon yapmak amacıyla böcek öldürmenin doğru olmadığı sonucuna varmıştım. White’ın *Selbourne*’ünü okuduktan sonra kuşların alışkanlıklarını izlemekten büyük keyif duymaya başlamış, hatta bu konu üzerine notlar almıştım. Hatırlıyorum da tüm o basitliğimde her adamın bir kuşbilimci olmayışına hayret ederdim.

Okul yaşantımın sonlarına doğru ağabeyim kimya alanında sıkı bir çalışma gerçekleştiriyordu. Bahçede-

26 “Noscitur a socio” ilkesi: “Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim,” deyişiyle karşılanabilecek Latince bir ifade.

27 Shropshire’da bulunmayan: Hemiptera takımına mensup böceklerin ayırt edici yanları emme özelliğine sahip ağızları, kalın ön kanatları ve deriyi andıran kanat altlarıdır; *Zygaenidae*, genellikle metalik parlaklıklara ve göze çarpan beneklere sahip bir güve familyasıdır; *Cicindela* ise aynı zamanda kaplanböceği olarak bilinir.

Gilbert White’ın 1789’da yayımlanan *The Natural History and Antiquities of Selbourne* [*Selbourne’ün Doğa Tarihi ve Eski Zaman Yapıtları*] isimli kitabı -cn

ki alet edevat deposunda gayet uygun teçhizatla eli yüzü düzgün bir laboratuvar oluşturmuştu ve benim de birçok deneyde onun asistanı olarak çalışmama izin vermişti. Ağabeyim tüm o gazlarla ve bileşiklerle uğraşırken ben de Henry & Parkes'in *Chemical Catechism*'i [Kimya İlmihali] gibi kimya üzerine birkaç kitabı dikkatle okurdum. Konu ilgimi hayli çekerti ve sıklıkla gece geç vakitlere kadar çalışırdık. Bu, okulda aldığım eğitimin en iyi kısmıydı, çünkü deneysel bilimin anlamını bana uygulamalı olarak gösteriyordu. Kimya alanında çalışıyor oluşumuz okulda da bir şekilde duyuldu ve daha önce eşi görülmemiş bir durum olduğundan bana da bir lakap takıldı: Gaz. Ayrıca bir keresinde vaktimi böyle faydasız şeylerle çarçur ettiğim için Müdür Dr. Butler tarafından herkesin içinde azarlanmışım. Kendisi beni, oldukça adaletsiz biçimde bir "poco curante"²⁸ olarak nitelemişti ve anlamını bilmediğimden bu ifadenin korkunç bir kınama olduğunu düşünmüştüm.

Okulda pek iyi iş çıkaramadığımdan babam akıllıca bir kararla beni olağandan daha erken bir yaşta okuldan aldı ve ağabeyimle birlikte (Ekim 1825'te) Edinburgh Üniversitesine gönderdi; burada iki sene ya da akademik yıl kadar kaldım. Her ne kadar bu mesleği yapmaya gerçekten niyetinin olduğuna inanmasam da ağabeyim tıp çalışmalarını tamamlıyordu ve ben de yine tıp okumaya başlamak için oraya gitmişim. Fakat bu dönemden kısa bir süre sonra çeşitli küçük olaylar sayesinde ikna oldum ki babam bana belli bir rahatlıkla geçinebileceğim kadar mülk bırakacaktı ancak ben

28 "Poco curante": umursamaz, lakayt kimse.

bugün olduğum kadar zengin bir adam olacağımı asla hayal etmezdim; yine de inancımı tıp öğrenmeye yönelik yoğun çaba harcamamın önüne geçme yetecek kadar güçlüydü. Edinburgh'da verilen eğitim tümüyle dersler üzerinden ilerliyordu ve Hope'un verdiği kimya dersleri dışında bunların tümü dayanılmaz ölçüde sıkıcıydı. Yine de bana kalırsa okumayla kıyaslandığında dersler hiçbir fayda sağlamazken çok sayıda dezavantaja sahiptir. Dr. Duncan'ın kış sabahlarında saat 8'de verdiği *materia medica*²⁹ dersleri korkuyla hatırlanacak şeylerdir. Dr. Munro, insan anatomisi üzerine derslerini en az kendisi kadar sıkıcı hale getirmeyi başarıyordu ve bu ders midemi bulandırıyor-
du. Ayrıca diseksiyon' uygulamasının bulunmaması hayatımdaki en büyük kötülüklerden biriydi; zira aksi halde tiksintimin üstesinden kısa sürede gelirdim ve bu uygulama, gelecekteki çalışmalarım için paha biçilmez olurdu. En az bunun kadar geri dönüşsüz bir başka kötülükse çizim konusundaki yeteneksizliğimdir. Aynı zamanda hastanedeki kliniklere de düzenli olarak katılıyordum. Buradaki bazı vakalar beni ciddi boyutlarda sıkıntıya sokmuştur. Kimilerini hâlâ canlı bir şekilde gözümün önüne getirebiliyorum, ama bunun, devamlılığımı azaltmasına izin verecek kadar da budala değildim. Tıp eğitiminin bu kısmının neden ilgimi daha fazla çekmediğini anlayamıyorum; zira Edinburgh'a gelmeden önceki yaz Shrewsbury'deki yoksulları, özellikle de kadınları ve çocukları muayene etmeye

29 *Materia medica*: tıpta kullanılan maddelerin özelliklerini çalışan disiplin.

Diseksiyon: İnceleme amacıyla canlıları parçalarına ayırma işlemi

~çnÜcretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

başlamıştım: Vakaların elimden geldiğince bütünlüklü açıklamalarını tüm belirtileriyle birlikte yazmış, bunları da babama sesli okumuştum; o da bana daha ileri incelemeler önermiş ve vermem gereken ilaçları tavsiye etmişti; ilaçların hepsini de kendim hazırlamıştım. Bir keresinde en az bir düzine hastam vardı ve bu mesleğe yönelik içten bir ilgi hissetmiştim. Tanıdığım açık ara en iyi insan sarrafı olan babam, benim başarılı bir hekim olacağımı ilan etmişti; bununla çok sayıda hastaya sahip olacağımı kastediyordu. Başarının ana bileşeninin güven uyandırmak olduğu kanısındaydı; ancak bende gördüğü ve benim güven verdiğime onu ikna eden şey neydi, bilmiyorum. Aynı zamanda Edinburgh'daki hastanenin ameliyathanesinde iki kez bulundum, biri bir çocuğa ait olan çok kötü iki ameliyat gördüm, ama ikisinde de ameliyatlar tamamlanmadan alelacele çıktım. Herhangi bir saik beni bunu tekrar yapmaya ikna edecek kadar kuvvetli olmadığından bir daha hiçbir ameliyata girmedim; tüm bunlar, kloroformun icat edildiği bu güzel günlerden çok zaman önceydi. Bu iki ameliyatın hatıraları uzun yıllar boyu peşimi bırakmadı.

Ağabeyim üniversitede yalnızca bir yıl kaldı, bu yüzden de ikinci yılımda kendi kaynaklarımla baş başa kaldım; bu bir avantajdı, zira doğa bilimine ilgi duyan birkaç genç adamla gayet iyi yakınlıklar kurdum. Bunlardan biri Ainsworth'tü; sonrasında Asur'da gerçekleştirdiği seyahatlerini yayımladı; Wernerci bir jeologdu³⁰ ve birçok konuya dair pek

30 Wernerci jeolog: Neredeyse tüm jeolojik olguları suyun hareketine bağlayan Abraham Gottlob Werner'in takipçisi.

az şey bilse de dili basit ve akıcıydı. Dr. Coldstream oldukça farklı bir gençti: kuralcı, resmi, son derece dindar ve alabildiğine nazik; daha sonraları zooloji alanında güzel birtakım makaleler yayımladı. Bir üçüncüsü Hardie'ydi; bana kalırsa çok iyi bir botanikçi olabilirdi, ama erken yaşta Hindistan'da öldü. Son olarak Dr. Grant'i sayabilirim; benden birkaç yaş büyüktü, ama onunla nasıl tanışıklık kurduğumu hatırlayamıyorum: Zooloji alanında birinci sınıf birkaç makale yayımladı, fakat University College'da öğretim üyeliği yapmak üzere Londra'ya geldikten sonra bilimsel anlamda hiçbir şey yapmadı ki bu da benim için her zaman açıklanamaz bir şey olmuştur. Kendisini iyi tanırdım; kuru, tavırlarında resmi bir adamdı, ama dış kabuğun altında yoğun bir coşkunluğa sahipti. Günün birinde birlikte yürürken, Lamarck'a ve onun evrim hakkındaki görüşlerine duyduğu büyük hayranlıkla aniden ileri atılmıştı. Kendisini sessiz bir hayranlıkla ve hatırlayabildiğim kadarıyla düşüncelerimde herhangi bir değişiklik olmaksızın dinlemiştim. Önceden büyükbabamın yazdığı *Zoonomia*'yı okumuştum ki orada da benzer görüşler öne sürülüyordu, ama o da bende herhangi bir etki bırakmamıştı. Bununla birlikte muhtemeldir ki böylesi görüşlerin öne sürülüp methedildiğini erken yaşlardan itibaren duymuş olmam *Origin of Species*'de [*Türlerin Kökeni*]³¹ bunları farklı bir biçimde öne sürmemi sağlamış olabilir. O günlerde *Zoonomia*'ya büyük hayranlık besliyordum; ne var ki 10 ya da 15 yıllık

31 Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*; çev. Bahar Kılıç, Alfa Bilim,

2017, Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

bir aranın ardından ikinci kez okuduğumda büyük bir hayal kırıklığı yaşadım; verilen gerçeklere kıyasla tahminlerin oranı çok fazlaydı.

Dr. Grant ve Coldstream deniz zoolojisine çok meraklıydı. Ben de hayvan numunesi toplamak için gelgit havuzlarına yaptığı ziyaretlerde Dr. Grant'e sık sık eşlik eder, hayvanlara elimden geldiği kadarıyla diseksiyon uygulardım. Aynı zamanda Newhaven'dan bazı balıkçılarla da arkadaş oldum. İstiridyeye avına çıktıklarında kimi zaman onlara eşlik eder, bu sayede çok sayıda numune elde ederdim. Ancak diseksiyonu düzenli olarak uygulamadığımdan ve berbat bir mikroskoba sahip olduğumdan teşebbüslerim oldukça başarısızdı. Ne var ki küçük ama ilginç bir keşif gerçekleştirdim ve 1826 yılının başlarında Pliny Cemiyetinde bu konuyla ilgili kısa bir makale okudum. Bu keşif, sözde *Flustra* yumurtalarının kamçılar yardımıyla bağımsız hareket edebildiği ve aslında bunların larva olduğuyla ilgiliydi. Bir başka kısa makaledeyse *Fucus loreus*'un gençlik hali olduğu varsayılan minik küresel kütlelerin solucan benzeri *Pontobdella muricata*'nın yumurta kapsülleri olduğunu göstermiştim.³²

Pliny Cemiyeti sanıyorum ki Prof. Jameson tarafından teşvik edilmiş ve kurulmuştu. Cemiyeti oluşturan öğrenciler, doğa bilimleri üzerine yazılmış makaleleri okuyup tartışmak için üniversitenin yer altındaki bir odasında toplanıyordu. Düzenli olarak

32 *Pontobdella muricata*: Darwin (1827'de yayımlanan) ilk makalesinde -bir çeşit yosun olan- *Flustra*'nın yumurtalarının aslında tüy benzeri kamçılarla hareket eden larvalar olduğunu, ikincisindeyse istiridyeye kabuklarında bulunan karabiber tanesi benzeri kitlelerin su yosunu sporları değil deniz sülüğü yumurtaları olduğunu göstermiştir.

katıldığım bu toplantılar, hevesimi kamçılama ları ve bana iyi anlaşılabileceğim yeni arkadaşlar kazandırma ları bakımından üzerimde iyi etkiler bırakmıştır. Bir akşam genç bir adam ayağa kalktı ve upuzun bir süre boyunca kekeleyip durduktan sonra kıpkırmızı kesilerek şu sözcükleri söylemeyi başardı: “Sayın Başkan, ne söyleyeceğimi unuttum.” Zavalılık fazlasıyla heyecanlanmış görünüyordu ve tüm üyeler öylesine şaşkınlık içindeydi ki hiç kimse bu kafa karışıklığını örtebilecek bir şey akıl edememişti. Küçük Cemiyetimizde okunan makaleler basılı değildi, o yüzden makalelerimi matbu halde görme zevkini yaşayamadım; ama inanıyorum ki Dr. Grant, *Flustra* üzerine yazdığı muhteşem hatıralarında benim küçük keşfimi de fark etmiştir. Aynı zamanda Tıp Cemiyetinin de üyesiydim ve onların toplantılarına da hayli düzenli bir şekilde katılım gösteriyordum; ama konular özellikle tıp üzerineydi ve bu toplantıları çok fazla önemseydiğimi söyleyemem. O toplantılarda çok boş laf ediliyordu, ama bazı iyi konuşmacılar da vardı ki bunlar arasında en iyisi de Sir J. Kay Shuttleworth’tü. Dr. Grant beni zaman zaman Werner Cemiyetinin toplantılarına götürürdü. Burada doğa tarihi üzerine makaleler okunur, tartışılır, sonrasında da *Transactions*’da yayımlanırdı. Audubon’un orada Kuzey Amerika kuşlarının alışkanlıkları üzerine bazı ilginç konuşmalar yaptığını, Waterton’a biraz adaltsizce de olsa küçümseyici laflar söylediğini duymuştum. Bu arada Edinburgh’da yaşayan siyahi bir adam da Waterton’la birlikte seyahat eder, yaşamını kuş doldurarak kazanırdı ve bu işi de hakkıyla yerine getirirdi. Ücret karşılığı bana dersler verirdi; ben de

sık sık kendisiyle otururdum, zira oldukça hoşsohbet ve akıllı bir adamdı.³³

Bay Leonard Horner da beni bir keresinde Edinburgh Kraliyet Cemiyetinin³⁴ bir toplantısına götürmüştü. Burada Sir W. Scott'ı Başkan koltuğunda görmüştüm ve kendisi, toplantıya katılanlardan, böylesi bir mevkiye uygun olmadığı için özür dilemişti. Ona ve önümdeki sahnenin bütününe belirli bir hayranlık ve hürmetle bakmıştım. Sanıyorum ki başka benzerlerinden daha çok, birkaç yıl önce bu iki cemiyete de Onur Üyesi olarak seçilmiş olmamın bana şeref verdiğini hissetmemin sebebi, gençliğimde yaptığım bu ziyaret ve Kraliyet Tıp Cemiyetinin toplantılarına katılmış olmamdır. Eğer o günlerde bana, günün birinde böylesi bir onura layık görüleceğim söyleneceydi bunun saçma ve imkânsız olduğunu düşüneneceğimi belirtmeliyim, tıpkı İngiltere Kralı seçileceğim söyleneceğimi tepki gibi.

Edinburgh'daki ikinci yılımda Jameson'ın Jeoloji ve Zooloji derslerine katıldım, ama dersler inanılmaz sıkıcıydı. Üzerimde yarattıkları tek etki, yaşadığım müddetçe jeoloji üzerine herhangi bir kitap okumamaya ve bu bilimi herhangi başka bir biçimde çalışmamaya yönelik bana verdiği kararlılıktı. Yine de bu konu üzerinde felsefi bir değerlendirmeye de hazır olduğumu hissediyorum; zira Shropshire'da yaşayan ve kayalar hakkında oldukça bilgili Bay Cotton isimli

33 Kuş dolduran adam: John Edmonston; aslında İngiliz Guyanası'ndan bir köleydi; sonrasında 1817'de sahibiyle birlikte İskoçya, Glasgow'a, ardından da Edinburgh'a taşınmıştır.

34 Edinburgh Kraliyet Cemiyeti: 1783 yılında "her türden bilimin, bilgeliğin ve beğenin gelişip serpilmesi" için kurulmuştur.

bir adam bir keresinde bana, üniversiteden iki üç yıl öncesinde, Shrewsbury kasabasında bulunan ve çantaşı adı verilen, oldukça ünlü ve büyük bir kararsız kayayı göstermişti. Cumberland ya da İskoçya'dan daha yakın mesafede aynı türden başka bir taş olmadığını söyledi ve herhangi bir kimse bu taşın şu anda yatmakta olduğu yere nasıl geldiğini açıklayana kadar dünyanın sonunun geleceğine beni ciddiyetle temin etti. Bu olay bende derin bir etki yarattı ve bu muhteşem taş hakkında uzun uzun düşüncelere daldım. Böylelikle iri kaya parçalarının taşınmasında buzdağlarının rolünü ilk okuduğumda yoğun bir keyif duydum ve jeolojinin gelişiminden iftihar ettim. Eşit ölçüde çarpıcı bir başka gerçekse şu an yalnızca 67 yaşında olsa da Prof. Jameson'ın Salisbury Craigs'de, iki tarafta bademsi kenarlar ve katılaşımış katmanlarla, etrafımız volkanik kayalarla çevriliyen kayaların arasında oluşmuş oluklardan birinde verdiği bir saha dersinde bu oluşun, yukarıdan gelen tortularla doldurulmuş bir yarık olduğunu söylemesi, bıyık altından gülerek de bu tortuların aşağıdan eriyik halde zerk edildiğini iddia eden kimselerin olduğunu eklemesidir. Bu dersi düşündüğümde Jeoloji derslerine bir daha katılmamaya kararlı olmama şaşırmıyorum.

Jameson'ın derslerine katıldığımda Müze'nin küratörü Bay Macgillivray'le tanıştık; kendisi sonrasında İskoçya kuşları üzerine hacimli ve harika bir kitap yayımladı. Bir beyefendinin görünüşüne veya tavırlarına sahip değildi, ama onunla yaptığımız doğa tarihi sohbetleri oldukça ilginç geçerdi, bana karşı da oldukça nazikti. Bana nadir birtakım kabuklar vermişti, zira o

zamanlarda deniz yumuşakçaları topluyordum, fakat bu konuda hararetli bir şevke sahip değildim.

Bu iki yıl boyunca yaz tatillerim tümüyle eğlenceye ayrılmıştı, ancak ilgiyle okuduğum bir kitap daima elimin altındaydı. 1826 Yazında iki arkadaşım ile sırtımıza çantaları aldık ve Kuzey Galler'de uzun bir yürüyüş turuna çıktık. Snowdon'daki bir günlük tırmanış da dahil çoğu gün 50 kilometre kadar yürüyorduk. Aynı zamanda ablam Caroline'la da at sırtında Kuzey Galler'de tura çıkmıştık; giysilerimizin bulunduğu hurçları bir hizmetçi taşımıştı. Sonbaharlar genel olarak Woodhouse'daki Bay Owens'da ve Maer'deki Jos dayımda³⁵ avlanmaya ayrılmıştı. Bu konuda öylesine hevesliydim ki yatağa girerken av botlarımı yatağın kenarına koyuyordum, böylelikle sabah onları giymek için harcayacağım yarım dakikadan tasarruf ediyordum. Bir keresinde 20 Ağustosta kayıntavuğu avına çıktığımızda farkında olmadan Maer Arazisinin uzak bir köşesine ulaşmıştım; sonrasında av alanı bekçisiyle birlikte kalın fundalıkların ve genç İskoç köknarlarının arasında tüm gün meşakkatli bir yürüyüş gerçekleştirdik. Tüm sezon boyunca vurduğum tüm kuşların eksiksiz bir kaydını tuttum. Günün birinde Yüzbaşı Owen, ikisine de çok kıymet verdiğim oğlu ve daha sonrasında Lord Berwick namını alacak olan kuzeni Yüzbaşı Hill'le birlikte Woodhouse'da ava çıkmıştık. Av sırasında feci şekilde alaya alınmıştım; zira ne zaman ateş etsem ve bir kuş öldürdüğümü zannetsem ikisinden biri silahını dolduruyormuş gibi

35 Woodhouse'daki Bay Owens ve Maer'deki Jos Dayı: William Mostyn Owen ve Josiah Wedgwood.

yapıyor ve, "O kuş sayılmaz, aynı anda ben de ateş ettim!" diyordu. Şakayı anlayan bekçi de onlara arkaya çıkıyordu. Birkaç saat sonra bana şakayı açıkladılar, ama bu, benim için bir şaka değildi; çünkü çok sayıda kuş vurmuştum ama sayısını tam bilmediğimden listeme ekleyemiyordum; listemiyse bir düğme deliğine bağlanmış bir parça sicime düğüm atarak tutuyordum. Muzip arkadaşlarım bunu neden yaptığımı anlamışlardı. Ava çıkmaktan zevk aldığım kadar yarı bilinçli olarak hevesimden de utanırdım sanırım; zira kendimi, avlanmanın neredeyse entelektüel bir iş olduğuna, en çok avın nerede bulunacağını kestirmenin ve köpekleri doğru yönlendirmenin yoğun beceri gerektirdiğine ikna etmeye çalışırdım.

1827'de Maer'e yaptığım sonbahar gezisini imleyen, bugüne dek dinlediğim en hoşsohbet insan olan Sir J. Mackintosh'la tanışmamdır. Sonrasında kendisinin şöyle dediğini bir gurur parıltısıyla duymuştum: "O delikanlıda ilgimi çeken bir şeyler var." Bunun ana sebebi, kendisinin söylediği her şeyi büyük bir ilgiyle dinlediğimi algılamış olmasıdır muhtemelen, çünkü kendisinin yetkin olduğu tarih, siyaset ve ahlak felsefesi alanlarındaki bilgim çay kaşığını doldurmazdı. Bir genç adam her ne kadar zeki olursa olsun bana kalırsa kendini beğenmişliğe yol açacak olsa bile seçkin bir kimseden övgü almak o genç adam için iyidir, çünkü doğru yolda kalmasını sağlar.

Art arda iki üç yıl boyunca Maer'e yaptığım ziyaretler, sonbahar avından bağımsız olarak da oldukça keyif vericiydi. Yaşam son derece özgürdü; kırsal bölge yürüyüş yapmak ve at sürmek için idealdi; akşamlarıysa büyük aile partilerinde genellikle karşılaşıldığı

gibi fazla kişisel olmayan, müzik eşliğinde hayli tatlı sohbetler gerçekleştirdi. Yazın tüm aile sıklıkla eski revağın basamaklarında otururdu: Önümüzde, evin karşısında çiçek bahçesi, göl kıyısındaki dik ağaçların sudaki yansımaları, orada burada sudan sıçrayan bir balık ya da suyun üzerinde süzülen bir su kuşu. Zihnimde Maer'deki o akşamlardan daha canlı bir görüntü bırakan hiçbir şey yok. Ayrıca Jos dayıma oldukça bağlı ve hürmet doluydum: Kendisi sessiz sedasız, içine kapanık bir adamdı ve bu yüzden de korkunç biri izlenimi veriyordu; ama bazen benimle açık açık konuşurdu. Çok net yargılara sahip, dürüstlük timsali bir adamdı. İnanmıyorum ki dünyadaki herhangi bir güç onu doğru bildiğinden bir milim şaşmaya ikna edebilsin. Horatius'un şu anda unuttuğum ancak içinde "nec vultus tyranni vb"³⁶ sözcüklerin geçtiği iyi bilinen kasesini zihnimde onunla özdeşleştiririm.

Cambridge 1828-1831.

Edinburgh'da geçirdiğim iki yılın ardından babam, benim hekim olma düşüncesinden hoşlanmadığını ya fark etti ya da kız kardeşlerimden duydu ve bana rahip olmam önerisiyle geldi. Kendisi benim boş gezenin boş kalfası olup çıkmam ihtimaline karşı gayet münasip bir şekilde öfkeliydi; kaldı ki o günlerde önümde duran yol öyle gibi görünüyordu. Bu fikri gözden

36 "Nec vultus tyranni vb": Horatius'un 3. Kitap, iii. Kaside, 1 ve 4. dizelerine referans, "non vultus instantis tyranni"; ilgili bölüm Latince'den şu şekilde tercüme edilebilir: "karakına dört elle sarılan adam | zihninin sağlamlığını, yurttaşların | yanlış öğrenme tutkusuna ya da tiranın | çatık kaşlarına karşı koruyabilir." Bkz. Horatius, *The Complete Odes and Epodes*, çev. D. West (Oxford, 1997), 78.

geçirmek için biraz zaman istedim, zira bu konu hakkında duyduğum ve düşündüğüm kadarıyla İngiliz Kilisesinin tüm dogmalarına inancını ilan etmekle ilgili tereddütlerim vardı; aksi halde kırsalda rahiplik yapma düşüncesi hoşuma gidiyordu. Bu doğrultuda ilahiyat üzerine Pearson'ın *Creed*'ini³⁷ ve başka birkaç kitabı okudum; o günlerde İncil'de yazan her bir sözcüğün katı ve tam olarak doğru olduğundan ufacak bir kuşku dahi duymadığım için çok geçmeden kendimi, İtikadımızın tümüyle kabul edilmesi gerektiğine ikna ettim. Anlayamadığım ve aslına bakılırsa kendisi de anlaşılmaz olan bir şeye inandığımı söylemenin ne kadar mantıksız olduğu kafama hiç dank etmemişti. Herhangi bir dogmaya karşı gelmek gibi bir isteğimin hiçbir zaman olmadığını dürüstlikle söylemiş olabilirim; ama "credo quia incredibile"³⁷ diyebilecek ve bunu hissedebilecek bir budala da asla olmadım. Ortodokslar tarafından nasıl da şiddetle topa tutulduğumu düşününce vaktiyle rahip olmaya niyetlenmiş olmam gülünç geliyor. Bu niyet de babamın dileği de hiçbir zaman resmi bir şekilde terk edilmedi; ancak Doğabilimci sıfatıyla Beagle'a binip Cambridge'i terk ettiğim sırada doğal yollarla öldü. Frenologlara güvenilebilirse bir açıdan rahip olmaya çok uygundum. Birkaç yıl önce bir Alman psikoloji cemiyetinin sekreterleri ısrarla mektup göndererek benden bir fotoğrafımı istediler. Bir zaman sonra bu cemiyetin toplantılarından

³⁷ John Pearson (1613-1686), İngiliz ilahiyatçı. En ünlü eseri 1659'da yayımlanan *Exposition of the Creed*'dir [*İtikadın Tefsiri*] -çn.

³⁷ "Credo quia incredibile": *credo quia incredibilis*. İlk kilisenin pederlerinden Tertullianus'un İsa'nın ölümüne dair sözleri. Lat. "İnanıyorum, çünkü inanılmaz."

birinin tutanakları elime geçti ve gördüm ki kafamın şekli halka açık bir tartışmaya konu edilmiş, konuşmacılardan biri de on rahibe yetecek kadar gelişkin bir Papaz yumrusuna sahip olduğumu duyurmuştu.

Papaz olmam karara bağlandığından bir İngiliz üniversitesinden mezun olmam gerekiyordu; ama okuldan beri tek bir klasiğin bile kapağını açmadığımdan, ne kadar inanılmaz gelirse gelsin hayal kırıklığı içinde fark ettim ki araya giren iki yılda birkaç Yunanca harf de dahil olmak üzere öğrenmiş olduğum neredeyse her şeyi unutmuştum. Dolayısıyla Cambridge'e genelde olduğu gibi ekim ayında gitmedim; Shrewsbury'de bir özel öğretmen eşliğinde çalıştıktan sonra Noel tatilinin hemen ardından, 1828'in başlarında Cambridge'e gittim. Okuldaki bilgi standartlarımı çok geçmeden yeniden yakaladım: Homeros ya da Yunanca Yeni Ahit gibi kolay kitapları orta kolaylıkla tercüme edebiliyordum.

Cambridge'de geçirdiğim üç yıl boyunca akademik çalışmalar bakımından zamanımın tamamı en az Edinburgh'daki ve okuldaki zamanlar kadar çarçur oldu. Matematiğe el atayım dedim, hatta 1828 Yazında bir özel öğretmenle birlikte³⁸ (çok sıkıcı bir adamdı) Barmouth'a bile gittim, ama çok yavaş ilerliyordum. Bu çalışma alanı bana inanılmaz çirkin geliyordu; bunun başlıca sebebi de cebirin ilk aşamalarının bana tamamen anlamsız gelmesiydi. Bu sabırsızlık alabildiğine budalacaydı ve en azından matematiğin önde gelen ilkelerinden yeterince bir şey anlayabilecek kadar ileri gitmediğim için ilerleyen yıllarda derin bir pişmanlık

38 Özel öğretmen: George Ash Butters (1805-91).

duydum; zira bu niteliğe sahip kimselerde fazladan bir duyu varmış gibi olur. Ancak oldukça düşük bir seviyenin ötesine geçmem gerektiğine de inanmıyorum. Klasikler konusunda üniversitede zorunlu birkaç derse katılmak dışında hiçbir şey yapmadım ve katılımım da neredeyse sembolikti. İkinci yılımda Little Go'yu³⁹ geçmek için bir iki ay çalışmak zorunda kaldım ve kolaylıkla geçtim. Son yılımda lisans derecemi alabilmek için yine ciddiyle çalıştım ve biraz cebirle Öklit'in yanında klasiklere dair bilgimi de tazeledim ki bu da tıpkı ilkokuldaki gibi oldukça keyif verdi. Lisans final sınavını verebilmek için Paley'nin *Evidences of Christianity* [*Hristiyanlığın Delilleri*] ve *Moral Philosophy* [*Ahlak Felsefesi*] eserlerine de çalışmak gerekiyordu. Bu çalışma da o kadar titiz bir biçimde gerçekleştiriliyordu ki *Evidences*'in tamamını kusursuz doğrulukla yeniden yazabileceğime emindim; ancak Paley'nin berrak diliyle değil tabii. Kendisinin *Natural Theology*'siyle [*Tabiatın İlahiyatı*]⁴⁰ birlikte bu kitabın mantığı bana en az Öklit kadar keyif vermiştir. Bu eserlerin hiçbir kısmını ezber yapıp geçme girişiminde bulunmadan, her biri üzerinde titizlikle çalışmak, o günlerde de hissettiğim ve bugün de hâlâ inandığım gibi akademik yaşantımın zihinsel eğitimimde işime en az yarayacağı bölümüydü. O zamanlarda Paley'nin önermelerine kafa yorma zahmetine katlanmazdım ve bunları sorgusuz sualsiz kabul eden ben, upuzun argü-

39 Little Go: Cambridge'de ikametini ikinci yılında girilen sınav.

40 William Paley'nin *Natural Theology* [Londra, 1802] kitabı doğal dünyadan alınan deliller yoluyla Tanrı'nın varlığını ve bunun simgelerini göstermeyi amaçlıyordu. Paley'nin başka birkaç kitabının aksine bu metin sınavlar için gereken okumalar arasında yer almazdı.

mantasyon zinciriyle büyülenmiş, ikna olmuşum. Sınavda Paley hakkındaki sorulara iyi yanıtlar vererek, Öklit'te başarılı olarak ve klasiklerde feci bir şekilde başarısız olmayarak *Hoi polloi* içinde, yani onur öğrenciliği için yarışmayan çoğunluk arasında iyi bir yer edinmişim. Tuhaftır, sıralamadaki yerimi de hatırlayamıyorum, ama hafızam listedeki beşinci, onuncu ya da on ikinci kişi arasında gidip geliyor.⁴¹

Üniversitede çeşitli dallar üzerine halka açık dersler verilirdi, katılım da gönüllü olurdu; ama Edinburg'h'daki derslerden o kadar usanmıştım ki Sedgwick'in duru diliyle verdiği ilgi çekici derslerine bile katılmadım. Katılmış olsaydım muhtemelen gerçekte olduğumdan daha erken bir zamanda jeolog olurdum. Öte yandan Henslow'un Botanik derslerine katıldım; alabildiğine net olan ve hayranlık uyandırıcı görselleştirmelere sahip bu dersleri çok sevdim; ama botanik de okumadım. Henslow, üniversitenin daha yaşlı bazı üyeleri de dahil öğrencilerini yayan, arabalarla ya da nehir üzerinden filikalarla uzak mekânlara saha gezintisine götürür, orada gözlemlenebilecek nadir bitkiler veya hayvanlar üzerine ders verirdi. Bu gezintiler enfesti.

Hoi polloi: Yun. "çoğunluk." Yunancada demokrasiye övgü amacıyla olumlu bir manada kullanılan bu ifade İngilizcede "işçi sınıfı," "yoksul çoğunluk" gibi anlamlara gelmekle birlikte genellikle kendini bu sınıftan üstün tutanlar tarafından bu çoğunluğu küçümsemek amacıyla kullanılır. Öte yandan İngiliz eğitim sisteminde herhangi bir onur belgesi almadan sıradan bir dereceyle mezun olanlar için de kullanılır. Darwin'in Cambridge Üniversitesinde okuduğu dönemde oldukça yaygın kullanılan bir ifadedir.

41 Sıralama: Darwin, sınavı geçenlerden oluşan 178 kişilik listenin onuncu sırasındaydı.

Her ne kadar birazdan göreceğimiz gibi Cambridge'deki hayatımın telafi edici birtakım yanları olsa da oradaki yaşantımı ne yazık ki çarçur edilmiş hatta ondan da beter sayıyorum. Atıcılık ve avcılığa, bu olmadığında da kırsalda at sırtında yapılan gezintilere yönelik tutkumdan ötürü, maceracı, fesat bir grup genç adamın da bulunduğu bir ekibe dahil oldum. Akşam yemeğini genelde birlikte yedik, bu yemeklere sıklıkla daha üstün özelliklere sahip kimseler de gelirdi; kimi zaman çok fazla içer, çakırkeyif halde şarkılar söyler, sonrasında da kâğıt oyunları oynardık. Bu şekilde geçirilen günlerden ve akşamlardan utanmam gerektiğini biliyorum, ama arkadaşlarımdan bazıları oldukça hoş insanlar olduğundan ve hepimiz de gençliğimizin baharını yaşadığımızdan o günlere keyif dolu gözlerle bakmaktan kendimi alamıyorum.

Ne var ki oldukça farklı bir mizaca sahip başka birçok arkadaşımın da bulunduğunu düşünmekten memnunum. Sonraları Baş Matematikçi⁴² olan Whitley'le çok samimiydik; birlikte sürekli uzun yürüyüşlere çıkardık. Kendisi bana resim ve güzel gravürlere yönelik bir damak tadı aşılamıştır; benim de bunlardan satın almışlığım vardır. Fitzwilliam Galerisine⁴³ sıklıkla giderdim; damak zevkim de epey iyi olmalı, zira en iyi resimlere kesinlikle hayran olurum ve bunları eski küratörle tartışırdım. Aynı zamanda Sir J. Reynold'ın kitabını da büyük bir ilgiyle okudum. Bu zevk

42 Baş Matematikçi: Cambridge Üniversitesinde genel matematik notları en yüksek olan lisans son sınıf öğrencisine verilen unvan.

43 Fitzwilliam Galerisi: Bırakılan bir mirasla 1816'da kurulmuş olan Fitzwilliam Koleksiyonu o günlerde Cambridge'deki Free School Lane'de bulunan Perse Salonunda yer alıyordu.

her ne kadar doğamda var olmasa da birkaç yıl sürdü ve Londra'daki Ulusal Galeride bulunan birçok tablo bana büyük keyif verdi; Sebastian del Piombo'nun resimleri içimde bir yüce duygusu uyandırırdu.

Sanıyorum ki bir Üstün Matematikçi unvanı alan iyi kalpli dostum Herbert yoluyla bir müzik topluluğuna da girdim. Bu insanlarla arkadaşlık kurmam ve onların yaptığı müziği dinlemem sayesinde müziğe yönelik de güçlü bir damak tadı edindim; hafta içleri yürüyüşlerimi sıklıkla King's College'ın şapelinde çalınan ilahiyi dinleyebilecek şekilde zamanlardım. Bundan o kadar yoğun bir keyif alırdım ki sırtımda huşu dolu bir ürperti hissederdim. Bu zevkte herhangi bir gösteriş ya da salt taklit olmadığına eminim; zira genellikle King's College'a tek başıma giderdim; kimi zaman da bazı koro üyeleri odamda belli bir ücret karşılığında dinletiler sunardı. Ne var ki müzik kulağından öylesinde yoksundum ki ne akortsuzluğu algılayabilir, ne ritim tutabilir ne de bir melodiyi doğru biçimde mırıldanabilirdim; müzikten nasıl olup da keyif alabildiğim sorusunun cevabı gizemini koruyor. Müzisyen dostlarım da çok geçmeden benim bu durumumu kavradılar; hatta bazen aslından daha hızlı ya da daha yavaş çalınan kaç melodiyi tanıyabileceğimi tespit etmek için beni bir sınavdan geçirerek eğlenirlerdi. Bu şekilde çalındığında "God Save the King" tam bir demir leblebiydi. Kulağı en az benimki kadar kötü olan bir adam daha vardı; tuhaftır, azıcık flüt çalardı. Kendisini az önce bahsettiğim müzik sınavlarımızdan birinde geçmek gibi bir zaferim de vardır.

Fakat Cambridge'deki hiçbir uğraşı böcek koleksiyonu kadar istekle sürdürmemiş, hiçbir uğraştan on-

dan aldığım kadar zevk almamışımdır. Sahip olduğum his salt bir koleksiyon yapma tutkusuydu; zira böceklere diseksiyon uygulamaz, nadiren de dışsal özelliklerini yayımlanmış betimlemelerle kıyaslardım, ama her halükârda isimlendirirdim. Duyduğum coşkuya bir örnek vereyim: Bir gün ağaç kabuklarını soyarken nadir iki böcek görüp ikisini de birer elime aldım; derken üçüncü ve yeni bir tür gördüm; bunu kaybetmeyi göze alamazdım, o yüzden de sağ elimde tuttuğum böceği ağızıma attım. Heyhat, böceğin salgıladığı kekremsi bir sıvı dilimi yaktı, o yüzden de tükürmek zorunda kaldım ve böcek de kaybolup gitti, tıpkı üçüncüsü gibi. Koleksiyon yapmada oldukça başarılıydım, iki de yeni yöntem icat ettim. Bir amele tutup kışın yaşlı ağaçlardan yosunları kazımasını ve büyükçe bir torbaya koymasını isterdim; aynı şekilde bataklıklardan kamışların getirildiği filikaların tabanındaki çöpleri de toplatırdım. Böylelikle oldukça nadir bazı türler elde ettim. Stephen'ın *Illustrations of British Insects*'inde [*İngiltere Böceklerinin Çizimleri*] "C. Darwin Beyefendi tarafından yakalanmıştır" şeklindeki sihirli sözcükleri gördüğümde yaşadığım hazı hiçbir şair ilk şiirinin yayımlanması karşısında yaşamamıştır. Beni böcekbilimle tanıştıran, Christ College'da okuduğu o zamanlarda oldukça samimi olduğumuz, akıllı ve hoş bir adam olan ikinci dereceden kuzenim W. Darwin Fox'tur. Sonrasında gelecek yıllarda ünlü bir arkeolog olan, Trinity College'dan Albert Way'le tanıştım ve böcek toplamaya onunla gitmeye başladım; ayrıca aynı okuldan H. Thompson'la da böcek toplamaya çıkmışlığımız vardır ki o da ilerleyen zamanlarda önde gelen bir tarımcı, Great Railway'in başkanı ve

Parlamento üyesi oldu. Görünüşe göre böcek koleksiyonundan keyif almak ile yaşamda gösterilen başarı arasında bir bağlantı var!

Cambridge’de topladığım böceklerin zihnimde nasıl da kalıcı bir etki yarattığına şaşırıyorum. İyi bir parça ele geçirdiğim belirli noktaların görüntüsünü, yaşlı ağaçları ve nehir kenarlarını tamı tamına hatırlayabiliyorum. O günlerde güzel *Panagaeus crux-major*⁴⁴ bir hazineydi. Burada, Down’da yolda bir böcek gördüm. Elime alır almaz *P. crux-major*’dan azıcık farklı olduğunu fark ettim; ortaya çıktı ki o böcek de bir *P. quadripunctatus*’tu, yani *P. crux-major*’dan dış görünüşü bakımından belli belirsiz ayrılan bir çeşit ya da onunla yakın bir tür. O günlerde hiç *Licinus* görmemiştim ki eğitimsiz bir göz bu böcekleri diğer *Carabidous*⁴⁵ böceklerinden zorlukla ayırt edebilir; ama oğullarım burada bir numune buldu ve bunun benim için yeni olduğunu görür görmez anladım; ancak İngiliz böceğine geride kalan yirmi yıl boyunca hiç rastlamamıştım.

Kariyerimi başka herhangi bir olaydan daha fazla etkileyen bir şeyden henüz bahsetmedim; bu da Profesör Henslow’la dostluğumdur. Cambridge’e gitmeden önce kendisinin bilimin her dalını bildiğini ağabeyimden duymuştum ve buna göre davranarak hürmette kusur etmemek için hazırlanmıştım. Evinin kapılarını haftada bir gün açardı ve tüm lisans öğrencileri ile üniversitenin bilime meraklı daha yaşlı bazı üyeleri orada akşamları toplanırdı. Çok geçme-

44 *Panagaeus crux-major*: Haçlı toprak böceği; ismini sırtındaki haç deseninden almıştır.

45 *Carabidae* ailesi, *Licinus* da dahil büyük etçil böceklerden oluşmaktadır.

den Fox vasıtasıyla bir davet aldım ve düzenli olarak gitmeye başladım. Henslow'la kısa sürede kaynaştık ve Cambridge'de geçirdiğim zamanın ikinci yarısında kendisiyle çoğu günler yürüyüşlere çıktık; bu yüzden öğretim görevlilerinden bazıları bana "Henslow'la yürüyen adam" demeye başladılar; akşamlarıysa sıklıkla ailesiyle yemeğe davet edilirdim. Botanik, böcekbilim, kimya, madenbilim ve jeoloji alanlarında bilgisi çok fazlaydı. En sevdiği şey, uzun süre devam eden minnacık gözlemlerden çıkarımlarda bulunmaktı. Yargı yetisi kusursuz, aklıysa gayet dengeliydi; ancak kendisinin özgün bir dehaya sahip olduğunun söylenebileceğini sanmıyorum. Son derece dindar ve öylesine katı biçimde Ortodokstu ki günün birinde bana, 39 Maddenin⁴⁶ tek bir sözcüğü dahi değiştirilse yas tutmaya başlayabileceğini söylemişti. Ahlaki nitelikleri her yönüyle takdire şayandı. Gösteriş veya başka herhangi bir aşağılık histen azadeydi ve ben ömrümdede kendisi ya da kendi endişeleri üzerine bu kadar az düşünen başka birini görmedim. Ağırbaşlı bir mizaca sahipti, hali tavrı dostane ve nezaket yüklüydü; yine de gördüğüm kadarıyla kötü bir eylemle karşılaştığında yakıcı bir öfke ve ani davranışlarla tepki verirdi. Bir keresinde kendisiyle birlikte Cambridge'in sokaklarında ancak Fransız Devrimi sırasında tanık olabilecek türden korkunç bir sahneyle karşılaştım. İki mezar soyguncusu tutuklanmıştı; hapishaneye götürülürken kalabalığın içindeki güçlü kuvvetli adamlar suçluları polisin elinden kopardı, çamurlu ve taşlı yol-

46 39 Madde: Reformasyon konusunda Anglikan öğretisinin tanımlayıcı açıklamaları olarak 1563'te ortaya atılmıştır.

da bacaklarından tutup sürüklemeye başladılar. Soyguncular tepeden tırnağa çamura bulanmış, yüzleri de ya tekmelerden ya da taşlardan ötürü kan içinde kalmıştı; ikisi de cesede benziyordu, ama kalabalık o kadar yoğundu ki sefil yaratıklara ancak anlık birkaç bakış atabildim. Bu korkunç sahnede Henslow'un yüzünde gördüğüm gazap dolu ifadeyi ömrümde başka kimsede görmedim. Tekrar tekrar kalabalığı yarmayı deniyordu, ama bu pek mümkün değildi. Ardından bana kendisini takip etmememi söyleyip daha fazla polis getirilmesi için Belediyeye gitti. Ben meseleyi unuttum, ama iki suçlunun öldürülmeden hapishaneye götürüldüğünü anımsıyorum.

İlerleyen yıllarda Hitcham'da aldığı makamda⁴⁷ cemaatindeki yoksullar için gerçekleştirdiği muhteşem birçok çalışmayla da kanıtladığı gibi Henslow'un iyilikseverliği sonsuzdu. Böylesi bir adamla samimiyetim paha biçilmez bir ayrıcalık olmalıydı ve umuyorum ki öyle de oldu. Kendisinin nezaketini gözler önüne seren ufak bir olayı anlatmadan geçemeyeceğim. Nemli bir yüzeyde birkaç polen tanesini incelediğim sırada polenlerin tüplerinin dışarı doğru uzadığını gördüm ve bu şaşırtıcı keşfimi onunla paylaşmak için hiç düşünmeden harekete geçtim. Şimdi herhangi bir Botanik profesörünün böylesi bir bilgi verilmesi için koştura koştura kendisine gelinmesine gülmeden edemeyeceğine inanıyorum. Ama Henslow bu olgunun gerçekten ilginç olduğu konusunda bana katıldı ve bunun anlamını açıkladı, yine de bunun ne kadar yaygın

47 Hitcham'da aldığı makam: Suffolk'taki Hitcham cemaatinin kilisesinin açtığı bir maaşlı papazlık makamı.

bir bilgi olduğunu da net bir şekilde anlamamı sağladı; yani yanından ayrılırken zerre kadar küçük düşmüş hissetmedim, böylesine olağanüstü bir gerçeği kendim keşfettiğim için memnundum, ama aynı zamanda bir daha keşiflerimi anlatmak için böylesine aceleci davranmamaya da kararlıyım.

Henslow'u zaman zaman ziyaret eden, benden yaşça büyük ve seçkin kimselerden biri de Dr. Whewell'di; birkaç gece ben de kendisiyle eve yürümüştüm. Ciddi meseleler üzerine konuşma hususunda Sir J. Mackintosh'la birlikte hayatımda dinlediğim en yetkin kişiydi. Doğa tarihi üzerine güzel birkaç makale yayımlayan Leonard Jenyns (meşhur Soames Jenyns'in torunu) kayınbiraderi olan Henslow'da sık sık kalırdı. Başlarda Jenyns'in haşin ve alaycı tavrından hoşlanmazdım ve ilk izlenimin sonradan ortadan kalktığı enderdir; ancak tümüyle yanıliyordum ve kendisinin oldukça iyi yürekli, hoşsohbet ve harika bir mizah yeteneğine sahip bir adam olduğunu fark ettim. Fens sınırlarındaki papaz evinde ziyaretine giderdim; çok keyifli yürüyüşler yapar, doğa tarihi üzerine sohbet ederdik. Bilimi pek umursamasa da Henslow'un arkadaşlarından olan ve benden daha yaşlı birkaç kişiyle daha tanıştım. Bunlardan biri İskoçyalıydı; Sir Alexander Ramsay'in kardeşi ve Jesus College'ın öğretmenlerinden biriydi; harika bir adamdı, ancak genç yaşta vefat etti.⁴⁸ Bir başkası, sonrasında Hereford Dekanı olan ve yoksulların eğitimindeki başarısıyla nam salmış Bay Dawes'du. Bu adamlar ve aynı nitelikte Henslow da dahil daha baş-

48 Marmaduke Ramsay (1795-1831).

kaları kimi zaman kırsala uzun gezintiler yaparlardı; bu gezintilere benim katılmama da izin verilirdi, onlar da bu konuda mutabıktı. Dönüp geçmişe şöyle bir baktığımda bende ortalama gençlere kıyasla azıcık üstün olan bir şeyler var olmalı diye düşünüyorum; aksi halde yukarıda adı geçen, benden çok daha yaşlı ve akademik olarak çok daha yüksek mevkide olan bu adamlar beni aralarına asla almazdı. Gerçekten de böyle bir üstünlüğün kesinlikle farkında değildim. Bir gün Turner isimli bir dostum beni böceklerle çalışırken görüp günün birinde Kraliyet Cemiyetine gireceğimi söylediğinde bu fikir bana akıl almaz gelmişti.

Cambridge'deki son yılımda Humboldt'un *Personal Narrative*'ini büyük dikkat ve yoğun bir ilgiyle okudum. Bu çalışma ve Sir J. Herschel'in *Introduction to the Study of Natural Philosophy* [*Doğa Felsefesi Alanına Giriş*] isimli eseri, doğa biliminin asil bünyesine çok mütevazı da olsa bir katkı koymak için içimde alev alev yanan bir coşku uyandırdı. Hayatımda okuduğum hiçbir kitap beni bu ikisi kadar etkilememiştir. Humboldt'tan Tenerife üzerine uzun metinler kopyalamış ve bunları yukarıda bahsi geçen gezintilerden birinde (yanılmıyorsam) Henslow, Ramsay ve Dawes'a okumuştum. Zira bundan önce bir keresinde Tenerife'nin görkemli yanlarından bahsetmiştim ve grubun bir kısmı oraya gitmeye çabalayacaklarını belirtmişti; ama sanıyorum ki bunu söyleyenlerin hevesi biraz ge-

* Alexander von Humboldt'un 1819 ile 1829 arasında yedi cilt halinde yayımlanan *Personal Narrative of a Journey to the Equinoctial Regions of the New Continent* [*Yeni Kıtanın Ekvatorsal Bölgelerine Seyahate Dair Kişisel Bir Anlatı*] adlı eseri -çn.

lip geçiciydi. Öte yandan benim isteğim hayli samimiydi ve gemiler hakkında bilgi almak için Londra'da bir tüccarla tanıştım; ama elbette bu plan da Beagle yolculuğuyla birlikte iptal oldu.

Yaz tatillerim böcek koleksiyonu, bir miktar okuma ve kısa gezintilerle geçiyordu. Sonbahardaysa zamanımın tümü, başta Woodhouse ve Maer olmak üzere ve kimi zaman Eytonlu genç Eyton'la birlikte atıcılığa ayrılmıştı. Cambridge'de geçirdiğim tüm o üç yıl, mutlu mesut yaşamımın en eğlenceli zamanlarıydı; zira henüz o zamanlarda sağlığım mükemmeldi ve keyfim neredeyse her zaman yerindeydi.

Cambridge'e ilk gelişim Noel'e denk geldiğinden 1831'in başında final sınavımı geçtikten sonra iki dönem daha orada kalmam gerekiyordu; o sıralarda Henslow beni jeoloji çalışmaya başlamaya ikna etti. Bu yüzden Shropshire'a döndüğümde Shrewsbury'yi çevreleyen bölgelerin bazı kesimlerini inceledim ve bunların renkli bir haritasını çıkardım. Prof. Sedgwick, eski kayalar üzerine meşhur jeoloji çalışmasını gerçekleştirmek için Ağustos başında Kuzey Galler'e gidecekti; Henslow da kendisinden, benim de ona eşlik etmeme izin vermesini rica etti. Hal böyle olunca Sedgwick gelip bir gece bizim evimizde kaldı. O günün akşamında kendisiyle yaptığımız kısa sohbet, zihnimde sağlam bir etki yarattı. Shrewsbury yakınlarında eski bir çakıl ocağında incelemelerde bulunurken oradaki işçilerden biri bana ocağın içinde büyükçe, yıpranmış tropik bir volüt kabuk⁴⁹ bulunduğunu

49 Volüt kabuk: *Voluta* cinsine mensup karıncabacaklıların sarmal kabuğu.

söyledi, yazlıkların söve pervazında bulunabilecek türden bir şey; beni, bu kabuğun ocağın içinde bulunduğuna ikna edense adamın kabuğu satmaya yanaşmamasıydı. Sedgwick'e bu olayı anlattığımda bir çırpıda o kabuğun birileri tarafından ocağa atılmış olması gerektiğini söyledi (şüphesiz haklıydı); nedeniniyse sonra ekledi: Eğer kabuk gerçekten oraya gömülü halde bulunmuş olsaydı jeoloji açısından en büyük talihsizliklerden biri olurdu, zira ülkenin iç bölgelerindeki vilayetlerin yüzey katmanlarına dair bildiğimiz her şeyi çöpe atmamız gerekirdi. Bu çakıl yatakları aslında buzul çağına aitti; sonraki yıllarda bu yataklarda kırık arktik kabukları da buldum. Ne var ki o gün Sedgwick'in, İngiltere'nin göbeğinde yüzeye yakın bir noktada tropik bir kabuğun bulunması gibi muhteşem bir gerçekten memnuniyet duymamasına afallamıştım. Her ne kadar çeşitli bilim kitapları okumuş olsam da daha önce hiçbir şey bir hakikati layığıyla idrak etmemi sağlayamamıştı: Bilim, gerçeklerin gruplandırılmasıyla oluşurdu ki böylelikle o gerçeklerden genel yasalar ya da çıkarımlar meydana getirilebilsin.

Ertesi sabah Llangollen, Conway Bangor ve Capel Curig'e gitmek üzere yola çıktık. Bu rota, bana bir ülkenin jeolojik yapısının nasıl çözüleceğinin biraz olsun öğretilmesi için kararlaştırılmıştı. Sedgwick sık sık beni kendisinininkine paralel bir hatta yürütüyor ve kendisine kaya örnekleri getirmemi, katmanlaşmayı da bir harita üzerine işaretlememi söylüyordu. Bunu benim iyiliğim için yaptığına dair kuşkum pek az, zira ona yardımcı olamayacak kadar bilgisizdim.

Bu gezi sırasında ne kadar bariz olurlarsa olsunlar bazı olguları henüz onları kimse gözlemlememişken gözden kaçırmanın ne kadar da kolay olduğuna dair çarpıcı bir örneğe tanık oldum. Cwm Idwall'da saatler geçirip tüm kayaları büyük bir dikkatle inceliyorduk, çünkü Sedgwick bunların içinde fosil bulmak için telaşlanıyordu; ama etrafımızda buzulların yarattığı muhteşem doğa olayına dair ikimiz de en ufak bir iz görmedik: Düz çentikli taşları, dengede duran kayaları, yanal ve uçsal morenleri⁵⁰ fark etmemiştik. Ancak bu doğa olayları o kadar barizdir ki yıllar sonra *Philosophical Magazine*'de yayımlanan bir makalemde de belirttiğim gibi yanıp kül olan bir ev, kendi hikâyesini bu vadinin anlattığından daha düzgün anlatamazdı. Eğer o bölge hâlâ bir buzul tarafından doldurulmuş olsaydı o doğa olayı da şimdi olduğundan daha az belirgin görünürdü.

Capel-Curig'de Sedgwick'ten ayrıldıktan sonra pusula ve harita kullanarak dümdüz ilerledim ve dağları aşip Barmouth'a vardım; kendi rotamın rastlamadığı hiçbir yola girmedim. Bu sayede oldukça ilginç yabani bölgelere denk geldim ve bu şekilde seyahat etmekten çok keyif aldım. Barmouth'a, orada okuyan Cambridge'den bazı arkadaşlarımı görmeye gitmiştim; sonrasında atıcılık için Shrewsbury ve Maer'e döndüm, zira o günlerde jeoloji veya başka herhangi bir bilim dalı uğruna keklik avının ilk günlerini kaçırıyordum kendime zırdeli derdim.

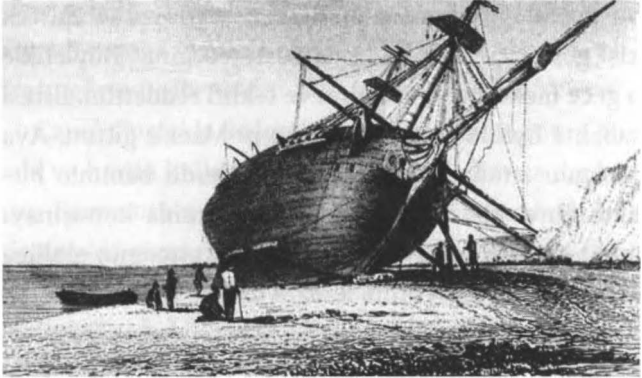
50 Yanal ve uçsal moren: Çekilen bir buzulun kenarlarında ve en uç kısmının hattında bıraktığı birikinti yığını.

**Beagle Yolculuğu,
27 Aralık 1831-2 Ekim 1836 arası.**

Kuzey Galler'deki kısa jeoloji gezimden dönünce evde Henslow'dan gelen bir mektup buldum. Henslow mektupta beni, Kaptan FitzRoy'un, Beagle'ın yolculuğunda ücretsiz Doğa Bilimleri Uzmanı olarak onunla gönüllü olarak gidecek herhangi bir genç adamla kendi kamarasının bir kısmını paylaşmaya hazır olduğu konusunda bilgilendiriyordu. O günlerde mevcut tüm şartların bir açıklamasını el yazması günlüğümde⁵¹ verdiğimi düşünüyorum. Burada söylemek istediğimse yalnız şudur ki ben bu teklifi kabul etmeye dünden istekliydim, ama babam kuvvetle karşı çıktı ve benim için çok talihli olacak şu sözleri söyledi: "Eğer sana bu yolculuğa çıkmanı öğütleyen sağduyu sahibi tek kişi gösterirsen ben de rıza göstereceğim." Böylelikle o gece mektubu yanıtladım ve teklifi reddettim. Ertesi sabah 1 Eylül'e hazırlanmak üzere Maer'e gittim. Ava çıktığım sırada dayım haber gönderdi; benimle birlikte Shrewsbury'ye gitmeyi ve babamla konuşmayı teklif ediyordu. Dayım, teklifi kabul etmemin akıllıca olacağını düşünüyordu. Babam da her zaman kendisinin dünyadaki en akıllı başında adam olduğunu söylerdi; dolayısıyla uysallıkla rıza gösterdi. Cambridge'de biraz müsrifçe yaşamıştım, o yüzden babamı teskin etmek adına "Beagle'dayken harçlığımдан fazlasını harcamanın aptallık olacağını" söyledim; babamsa gülümseyerek yanıtladı: "Ama herkes bana senin çok

51 El yazması günlük: Darwin'in el yazması günlüğü, *Journal of Researches* [Araştırma Güncesi] eserinin temelini oluşturmuştur ve *Charles Darwin's Beagle Diary*, ed. R. D. Keynes (Cambridge, 1988) [*Charles Darwin'in Beagle Günlüğü*] adıyla da bulunabilmektedir.

akıllı olduğunu söylüyor.” Sonraki gün Henslow’la görüşmek üzere Cambridge’e, oradan da FitzRoy’la tanışmak için Londra’ya gittim ve çok geçmeden her şey ayarlandı. İlerleyen zamanlarda FitzRoy’la samimiyetimiz arttıkça duydum ki kendisi az kalsın beni gemiye almayacakmış, hem de burnumun şekli yüzünden! FitzRoy, Lavater’ın ateşli bir takipçisiydi ve insanın dış görüntüsünden karakterine dair yargılara varılabileceğine inanıyordu; benimki gibi bir buruna sahip birinin yolculuk için gerekli enerji ve kararlılığa sahip olabileceğinden de şüphe ediyordu. Ama sonrasında burnumun yanlış alarm vermesinden memnuniyet duyduğunu sanıyorum.

HMS Beagle Güney Amerika’da kıyılarında Patagonya’da bakımda

FitzRoy’un oldukça asil nitelikler barındıran müstesna bir kişiliği vardı: Kendini görevine adanmıştı, hataya karşı tahammüllüydü, cesur, kararlı, inatçı biçimde zinde ve yönetimi altındaki herkese karşı sıcakkanlı bir dosttu. Desteği hak ettiğini düşündüğü kimselere yardımcı olabilmek için her türden sıkıntıya göğüs

gerebilirdi. Yakışıklı bir adamdı; Rio'da Bakanın bana anlattığına göre tam bir beyefendi olan FitzRoy, nezaket ve zarafet dolu tavırlarını dayısı meşhur Lord Castlereagh'tan almıştı. Ne var ki görünüş bakımından II. Charles'tan epey miras almış olmalı; zira Dr. Wallich bana kendisinin oluşturduğu bir fotoğraf koleksiyonu vermişti ve fotoğraflardan birinin FitzRoy'a benzerliği karşısında şaşkına dönmüştüm. Fotoğrafın üzerinde Count d'Albanie Ch. E. Sobieski Stuart yazıyordu ve bu isim aynı hanedanın gayrimeşru bir ferdi-ne aitti. FitzRoy'un tersi de pisti; bunu yalnızca tutku yoluyla değil kendisini gocunduranlara karşı uzun süren somurtkanlığıyla da gösterirdi. Ruh hali genellikle sabahın erken saatlerinde kötü olurdu. Şahin gibi gözleriyle gemide kusurlu olan herhangi bir şeyi genellikle anında tespit eder, suçlayıcılık konusunda da acımasız olurdu. Kendisinin yardımcıları öğle öncesi saatlerde birbirleriyle şakalaşırken "bu sabah sıcak kahve servisinin olup olmadığını" sorarlardı ki bu da kapitanın ruh halinin nasıl olduğunu sormak anlamına geliyordu. Ayrıca biraz kuşkucu ve zaman zaman keyifsiz olurdu; hatta bir keresinde çılgınlığın sınırlarına dayanmıştı. Benim için kimi zaman doğru yargılara varmakta ya da sağduyulu davranmakta başarısız olurdu. Bana karşı son derece nazikti, ama aynı karamada yaşıyor olduğumuzdan kaçınılmaz olarak kendimizi içinde bulduğumuz samimiyet açısından birlikte yaşamak konusunda oldukça zor bir adamdı. Birkaç kez tartışmışızdır; bunların sebebi de kendisinin öfkeli olduğu zamanlarda son derece mantıksız davranması-

* Albany Kontu Charles Edward Sobieski Stuart -çn.

dır. Örneğin yolculuk sırasında Brezilya'nın eyaletlerinden Bahia'ya uğradığımızda benim tiksindiğim köleliği övmüşlüğü vardır. Kısa süre önce büyük bir köle tacirini ziyaret ettiğini, adamın kölelerinin birçoğunu çağırıp onlara mutlu olup olmadıklarını, özgür olmak isteyip istemediklerini sorduğunu, hepsinin de özgür olmak istemedikleri yanıtını verdiğini söylemişti. Ben de ona –belki biraz alaya alarak– efendilerinin huzurunda kölelerin yanıtlarının herhangi bir geçerliliğinin olup olmadığını sormuştum. Bu sorum üzerine son derece öfkelenmiş, sözlerinden kuşku duyduğum için artık aynı kamarada yaşayamayacağımızı söylemişti. Gemiden ayrılmak zorunda kalacağımı düşünüyordum; ama bu konuşmanın haberi yayılır yayılmaz (ki çok çabuk yayılmıştı, çünkü Kaptan, benim arkamdan küfürler savurarak öfkesini yatıştırmak için Üsteğmenini⁵² çağırmişti) silahlıktan sorumlu subayların Kaptan ve Üsteğmene dalaşmak için bana davet göndermelerinden çok hoşnut kalmıştım. Ne var ki birkaç saat sonra FitzRoy her zamanki yüce gönüllü tavrıyla subaylardan birini bana gönderip özür diledi ve onunla kalmayı sürdürmemi rica etti.

Kendisinin samimiyetine örnek bir olay daha anımsıyorum. Henüz yola çıkmadan önce Plymouth'ta, bir çanak çömlek mağazasından satın alınmış bir ürünü değiştirmeyi reddeden satıcıya son derece sinirlenmişti: Kaptan, adama oldukça pahalı bir porselen takımının fiyatını sordu ve şöyle dedi: “Bu kadar nezaketsiz olmasaydınız bu takımı alacaktım.” Kamarada bol miktarda çanak çömlek bulunduğunu bildiğimden

52 Üsteğmen: John Clements Wickham (1798-1864).

kendisinin böyle bir niyetinin olduğundan kuşkuluydum; bu duygum yüzüme yansımış olacak, zira tek kelime etmemiştim. Mağazadan çıktıktan sonra bana baktı ve dediklerine inanmadığımı söyledi; kabul etmek zorunda kaldım. Birkaç dakikalık sessizlikten sonra, “Haklısın,” dedi. “O hergeleye sinirlenmekle hata ettim.”

Şili’nin Concepcion şehrindeyken zavallı FitzRoy fazla çalışmaktan bitkin düşmüştü, oldukça keyifsizdi; bana, oranın sakinleri için büyük bir parti vermesi gerektiğinden acı acı yakınıyordu. Buna itiraz ettim ve mevcut şartlar altında onun hesabına böyle bir gereklilik göremediğimi söyledim. Birden öfkeye kapıldı ve benim, her türden iyiliği kabul edip karşılığında hiçbir şey vermeyen bir adam olduğumu ilan etti. Tek kelime etmeden kalkıp kamaradan çıktım, Concepcion’a, kaldığım pansiyona döndüm. Birkaç gün sonra gemiye döndüğümde bizzat Kaptan tarafından o güne kadarki en hürmetli tavırlarla karşılandım, çünkü o zaman zarfında fırtına dinmişti. Fakat Üsteğmen şöyle dedi: “Size yazıklar olsun, filozof! Keşke Kaptanla tartışmasaydınız. Gemiden ayrıldığınız gün ölümüne yorgundum (gemi onarımdan geçiyordu) ve kendisi arkanızdan size sövüp dururken beni de gece yarısına kadar güvertede yürüttü.”

Bir savaş gemisinin kaptanıyla iyi geçinmenin zorluğu, başka herhangi birine nasıl yanıt verilirse FitzRoy’a da öyle yanıt vermenin neredeyse ayaklanmayla aynı anlama gelmesi yüzünden ve tüm tayfa tarafından kendisine gösterilen ya da benim zamanımda gösterilmiş olan saygıyla karışık korkudan dolayı daha da artıyordu. Bu duruma dair, ilk yolculuk sıra-

sında Beagle’la birlikte yelken açan Adventure gemisinin kâtibinin⁵³ de dahil olduğu ilginç bir örnek vaka duyduğumu hatırlıyorum. Kâtibin, Rio de Janeiro’da tayfa için rom satın almak üzere bir mağazada bulunduğu sırada sivil kıyafetler içinde ufak tefek bir adam içeri girmiş. Kâtip, adama, “Beyim, şu romun tadına bir bak da bana fikrini söyle ya?” diye sormuş. Adam kendisinden isteneni yerine getirmiş ve kısa süre sonra da mağazadan ayrılmış. Adam gidince işletmeci, Kâtibe, az önce konuştuğu adamın limana kısa süre önce yanan bir ön hat savaş gemisinin kaptanı olduğunu bilip bilmediğini sormuş. Zavallı Kâtip korkudan taş kesilmiş; bir şişe içkiyi elinden düşürmüş ve derhal gemiye dönmüş. Adventure’daki bir subay da bu rezil laubalilikten sonra Kaptanla karşılaşma korkusundan içi içini yiyen adamı tekrar karaya çıkmaya hiçbir gücün ikna edemeyeceğine beni temin etmişti.

Eve döndükten sonra FitzRoy’la yalnızca arada sırada görüştük, çünkü hep onu gocundurmaktan çekiniyordum ki bir keresinde bunu yapmıştım, hem de neredeyse geri dönülemeyecek biçimde. İlerleyen zamanlarda *Türlerin Kökeni* gibi geleneklerin böylesine dışında bir kitap yazdığım için bana hayli dargındı (çünkü kendisi de epey mutaassıp birine dönüşmüştü). Yaşamının son demlerinde korkarım hayli yoksullaşmıştı ve bunun sebebi de büyük ölçüde cömertliği idi. Nasıl olduysa ölümünden sonra borçlarının kapatılması için bir bağış kampanyası başlatıldı. Hüzünlü bir sonu oldu; yani tıpkı hem tavırlar hem de görünüş bakımından çok benzediği dayısı Lord Castlereagh gibi o

53 Adventure gemisinin kâtibi: George Rowlett (ö. 1834).

da intihar etti. Her ne kadar vahim lekelerle kirlenmiş olsa da çeşitli açılardan hayatım boyunca gördüğüm en asil kişiliklerden birine sahipti.

Beagle yolculuğu hayatımın açık ara en önemli olayıdır ve tüm kariyerimin belirleyici noktasıdır; yine de dayımın –pek az dayının yapacağı gibi– beni 50 kilometre ötedeki Shrewsbury’ye götürmeyi teklif etmesi gibi ufak ayrıntılar veya burnumun şekli gibi önemsiz şeylerle şekillendi. Her zaman bu yolculuğa aklımın ilk gerçek alıştırmasını ya da eğitimini borçlu olduğumu hissetmişimdir. Doğa tarihinin farklı birkaç dalıyla yakından ilgilenmem sağlanmıştı, dolayısıyla gözlem gücüm her ne kadar halihazırda belli bir seviyeye gelmişse de bu yolculuk sırasında gerçek bir ilerleme katetti. Akılcı bir şekilde düşünecek olursak gittiğimiz yerlerin jeolojisinin incelenmesi çok daha önemliydi. Bir bölge ilk kez incelendiğinde hiçbir şey kayaların karmaşasından daha umutsuz görünemez; ancak birçok noktada katmanlaşmanın ve kayalar ile fosillerin doğasının kayda geçirilmesi, daima akıl yürütme ve başka yerlerde nelerin bulunabileceğini öngörmeye çalışma sayesinde o bölgenin üzerine çok geçmeden güneş doğar ve bütünü yapısı az çok anlaşılır hale gelir. Yanımda Lyell’in *Principles of Geology* [*Jeolojinin İlkeleri*] kitabını getirmiştım. Kitabı dikkatle çalıştım, bu da bana birçok yönden fazlasıyla yardımcı oldu. İncelediğim ilk yer olan Cape Verde adalarındaki St. Jago bana, başka herhangi bir yazarinkine kıyasla çalışmalarını yanımda taşıdığım ve sonrasında da daima okuduğum Lyell’in jeolojiye yaklaşımındaki muhteşem üstünlüğü net bir şekilde gösterdi. Meşgalelerimden bir

diğeri de her sınıftan hayvan toplamak, bunları kısaca tanımlamak ve deniz hayvanlarının birçoğuna kabaca diseksiyon uygulamaktı. Ne var ki yolculuk boyunca doldurduğum bir yığın sayfa, çizim yeteneğinden yoksunluğum ve anatomi bilgimin yetersizliği yüzünden neredeyse tamamen çöp oldu. Dolayısıyla çok vakit kaybettim; tabii Kabuklulara dair bir miktar bilgi edinmek için harcadığım süreyi hariç tutuyorum, zira sonraki yıllarda siripedler⁵⁴ üzerine kaleme aldığım bir yazıda bu bilgilerin çok faydasını gördüm. Günün bir kısmını seyahat günlüğümü yazmakla geçiriyor, tüm gördüklerimi dikkatle ve canlı bir şekilde tasvir edebilmek için canımı dişime takıyordum; bunlar bana hep alıştırmaya oldu. Günlüğüm aynı zamanda kısmen de evdekilere birer mektup görevi görüyor, kimi parçalar mümkün olan her fırsatta İngiltere'ye gönderiliyordu.

Ne var ki sonradan sonraya edindiğim dipdiri alışkanlık ve her ne üzerinde çalışıyorsam ona dikkatle odaklanabilme alışkanlığıyla kıyaslandığında yukarıda bahsi geçen özel çalışmaların önemi pek azdır. Üzerine düşündüğüm ve okuduğum her şey, gördüğüm ve olasılıkla göreceğim şeylerle ilintili olmak durumundaydı ve bu düşünce biçimi beş yıllık yolculuk süresince varlığını korudu. Bilimde her ne yapmışsam onu yapabilmemi sağlayanın bu alıştırmaya olduğuna eminim.

54 Siripedler: Kabukluların, deniz palamudu ve kaya midyesini de kapsayan bir kesimi. Olgunluğa eriştiklerinde başka nesnelere ya doğrudan ya da onları takip ederek tutunurlar. Kabuklular da kalıkerli bir maddeyle sertleşmiş kabuklara sahip, solungaçlarından nefes alıp veren yengeç, ıstakoz gibi eklemli hayvanlardır.

Geriye dönüp bakınca bilime duyduğum sevginin nasıl da aşamalı bir şekilde diğer her türden zevke ağır bastığını kavrayabiliyorum. İlk iki yıl boyunca avcılığa duyduğum o eski tutku neredeyse son sürat devam etti; koleksiyonum için her türden kuş ve hayvanı vurmaya sürdürdüm. Ancak silahımı yavaş yavaş bıraktım, en sonunda da uşağıma devrettim; zira avcılık, işlerimde, özellikle de bir ülkenin jeolojik yapısını ortaya çıkarma görevinde bana ayak bağı oluyordu. Her ne kadar bilinçsizce ve duygusuzca olsa da gözlemleme ve akıl yürütmenin verdiği keyfin, yetenek ve eğlencenin verdiği keyiften çok daha fazla olduğunu keşfettim. İçimdeki barbarın ilkel içgüdüleri, yerlerini yavaş yavaş uygar insanın zamanla elde edilmiş damak tatlarına bıraktı. Yolculuk süresince yaptıklarım sayesinde zihnimin gelişmiş olması, bugüne dek gördüğüm en zeki gözlemci olan, kuşkucu bir kişiliğe sahip ve frenolojiye inanmaktan fersah fersah uzak babamın bir sözüyle teslim edildi; yolculuktan sonra beni ilk görüşünde kız kardeşlerime dönüp şöyle bağırdı: “Kafasının şekli nasıl da değişmiş!”

Yolculuğa dönelim. 11 Eylülde (1831) FitzRoy’la birlikte Plymouth’taki Beagle’a kısa bir ziyarette bulunduk. Ardından da babama ve kız kardeşlerime veda etmek üzere Shrewsbury’ye gittim. 24 Ekimde Plymouth’a yerleştim, ta ki 27 Aralıkta Beagle, dünyayı dolaşmak üzere İngiltere kıyılarını nihayet terk edene kadar. Erkenden yelken açmaya yönelik iki girişimde bulunduk, ama iki seferde de ağır fırtınalar yüzünden geri dönmek zorunda kaldık. Plymouth’taki bu iki ay, her ne kadar birçok yönden çaba sarf etmişsem de ömrümün en sefil zamanlarıydı. Tüm ailemi ve dostlarımı

uzun bir süre için terk edecek olma düşüncesi keyfimi kaçıırıyordu; hava da anlatılamayacak ölçüde kasvetliydi. Ayrıca çarpıntılardan, kalbe yakın bir bölgede ağrılardan mustariptim ve özellikle de az buçuk tıp bilgisine sahip olan birçok cahil delikanlı gibi bir kalp hastalığının olduğu kanısındaydım. Yolculuk için uygun olmadığım yargısını duymayı beklediğimden ve ne pahasına olursa olsun gitmeye kararlı olduğumdan hiçbir doktora görünmedim.

Yayımlanan seyahat güncemde her şeye dair yeterince ayrıntı vermiş olduğumdan burada yolculuktaki olayları -gittiğimiz yerleri ve yaptığımız şeyleri- anlatmaya lüzum görmüyorum. Tropikal bölgelerdeki bitki örtüsünün ihtişamı şu anda zihnimde her şeyden daha canlı bir görüntü halinde; öte yandan engin Patagonya çöllerinin ve ormanlarla örtülü Tierra del Fuego dağlarının içimde uyandırdığı yüce duygusu da hafızamda silinmez bir iz bıraktı. Çıplak bir vahşiyi kendi anavatanında görmek unutulur bir olay değil. Bazıları birkaç hafta süren, at sırtında ya da teknelerde yabani bölgelere yaptığım gezilerin birçoğu derinlemesine ilgi çekiciydi: Yaşadığım rahatsızlıklar ve belirli ölçüde tehlike o günlerde pek de engel teşkil etmiyordu, sonrasındaysa hiç! Ayrıca mercan adaları problemini çözmek ya da örneğin St. Helena gibi belirli adaların jeolojik yapısını ortaya çıkarmak gibi bazı bilimsel çalışmalarımı da büyük bir tatmin duygusuyla anımsıyorum. Aynı zamanda Galapagos Takımadalarındaki bazı adalarda yaşayan hayvanlarla bitkilerin birbirleriyle ve Güney Amerika'da yaşayanlarla sahip oldukları fevkalade ilişkilerine dair keşfi de es geçmemeliyim.

Kendimi değerlendirebildiğim kadarıyla salt araştırma keyfinden ve doğa bilimlerindeki devasa gerçekler kütlesine birkaç gerçek daha eklemeye duyduğum güçlü arzudan ötürü yolculuk sırasında alabildiğine çalıştığımı söyleyebilirim. Ancak aynı zamanda bilim insanları arasında iyi bir yere gelmeye yönelik hırslım da vardı; çoğu dostumdan daha mı çok, daha mı az hırslıydım, bu konuda bir fikrim yok. St. Jago'nun jeolojisi oldukça çarpıcı ancak basittir: Toz haline gelmiş deniz kabuklarından ve mercanlardan oluşan deniz yatağının üzerinden akan lav, bunları ısıyla sert beyaz kayaya dönüştürmüştü. O zamandan beri de adanın tamamı yükseliyordu. Ama beyaz kayalar benim için yeni ve önemli bir gerçeği gün ışığına çıkardı: Bu olay gerçekleştikten sonra kraterlerin etrafında çöküntüler meydana gelmişti ve bunlar da o günden bu yana aktif haldeydi, içlerinden lav taşıyordu. O sıralarda, ziyaret ettiğim çeşitli ülkelerin jeolojisi üzerine bir kitap yazabileceğim aklıma geldi ve bu düşünceyle keyiften içim dolup taşıdı. Benim için hatırlanmaya değer bir zaman dilimiydi: Üzerinde oturduğum alçak lav kayalığı, yukarıdan sıcak sıcak vuran güneşi, ayaklarımın dibindeki gelgit havuzunda yaşayan mercanlarla birlikte, onlara yakın bir yerlerde büyüyen tuhaf birkaç çöl bitkisini nasıl da açık seçik hatırlıyorum. Yolculuğun ilerleyen zamanlarında FitzRoy günlüğümün bir kısmını okumak istedi ve bunların yayımlanmaya değer olduğunu ilan etti: Yani işte, elde bekleyen ikinci bir kitap daha vardı! Yolculuğun bitişine yakın, Ascension'dayken bir mektup aldım; kız kardeşlerim, Sedgwick'in babamı ziyaret ettiğini ve benim önde

gelen bilim insanları arasında yer almam gerektiğini söylediğini anlatıyordu. Sedgwick'in benim yaptıklarımdan nasıl haberdar olmuş olabileceğini o zamanlarda anlayamamıştım; ama (sanıyorum daha sonraları) duydum ki Henslow, ona gönderdiğim mektuplardan bazılarını Cambridge Felsefe Cemiyetinde okumuş ve bazılarını da Cemiyet içinde dolaşıma sokulmak üzere bastırmış. Ayrıca Henslow'a gönderilmiş olan fosil kemik koleksiyonum da paleontologlar arasında hayli merak uyandırmış. Bu mektubu okuduktan sonra Ascension dağlarını seke seke tırmandım ve volkanik kayalar, vurduğum bu jeolojik çekiç darbeleriyle inledi! Tüm bunlar ne kadar hırslı olduğumu gösteriyor; ama sanıyorum bunca yıl sonra dürüstçe söyleyebilirim ki her ne kadar dostum olan Lyell ve Hooker gibi adamların takdirine son derece önem versem de kamunun düşüncelerini pek umursamadım. Olumlu incelemelerin veya kitaplarımla çok satmasının beni çok hoşnut etmediğini söylemeye çalışmıyorum; ama bu hoşnutluk gelip geçiciydi ve eminim ki bildiğim yoldan şöhret uğruna tek santim sapmadım.

***İngiltere'ye dönüşümden (2 Ekim 1836) evliliğime
(29 Ocak 1839) kadar***

Bu iki yıl üç ay, her ne kadar zaman zaman rahatsızlanıp biraz vakit kaybettiysem de ömrüm boyunca geçirdiğim en etkin zaman dilimiydi. Shrewsbury, Maer, Cambridge ve Londra arasında birkaç kez gidip geldikten sonra, tüm koleksiyonlarımla Henslow'un koruması altında tutulduğu Cambridge'deki lojmanlara

13 Aralıkta yerleştim. Orada üç ay kaldım ve Profesör Miller'ın yardımıyla mineral ve taş örneklerim incelendi. Seyahat Güncemi hazırlamaya başladım, ama el yazması günlüğüm dikkatle tutulduğundan bu iş fazla yük olmuyordu; asıl emek gerektiren şey, daha ilginç bilimsel sonuçlarımın bir özetini çıkarmaktı. Ayrıca Lyell'in isteği üzerine Jeoloji Cemiyetine Şili kıyısının yükselmesi üzerine gözlemlerinin kısa bir açıklamasını gönderdim. 7 Mart 1837'de Londra'daki Great Marlborough Caddesinde bulunan lojmanlara yerleştim ve evlenene dek yaklaşık iki yıl boyunca orada kaldım. Bu iki yıl süresince Güncemi bitirdim, Jeoloji Cemiyetinde birkaç makalemi okudum, *Geological Observations*'ım için el yazmalarını hazırlamaya başladım ve *Zoology of the Voyage of the Beagle*'ın [*Beagle Yolculuğunun Zoolojisi*] yayımlanması işini hallettim. Temmuzda *Türlerin Kökeni*'yle ilintili gerçekleri yazmak üzere ilk defteri açtım ki bu konu üzerine uzun uzun düşünmüştüm, sonraki 20 yılda da bunun üzerinde çalışmayı hiç bırakmadım. Bu iki yıl içinde ayrıca biraz Cemiyete de girdim ve Jeoloji Cemiyetinin onursal sekreterliğini yaptım. Lyell'le sık sık görüşürdük. Kendisinin başat özelliklerinden biri de başkalarının çalışmalarına ilgiyle yaklaşmasıdır; İngiltere'ye dönünce ona mercan kayalıklarına dair görüşlerimi açıkladığımda gösterdiği ilgiden dolayı keyiflendiğim kadar şaşırmıştım da. Bu, beni oldukça yüreklendirmiş, kendisinin tavsiyeleri ve örnek teşkil edişi üzerimde büyük etki bırakmıştır. Bu süre zarfında sık sık görüş-

* Tam adı *Geological Observations on South America*'dır [*Güney Amerika Üzerine Jeolojik Gözlemler*] -çn.

tüğüm bir başka kişi de Robert Brown'dı, yani "facile princeps botanicorum:"⁵⁵ Pazar kahvaltıları sırasında kendisini ziyaret eder ve onunla otururdum; ilginç gözlemlerden ve zekice cümlelerden oluşan zengin bir hazineyi önüme sererdi, ama bunlar hep küçük meselelerle ilgili olurdu ve benimle bilimdeki büyük, genel sorular üzerinde sohbete girişmezdi.

Bu iki yıl içerisinde dinlenme amaçlı kısa yürüyüşlere çıktım. Bunlardan birinde, Glen Roy'daki Paralel Yollara⁵⁶ gittim ki bunun bir anlatımı da *Philosophical Transactions*'da yayımlandı. Bu makale büyük bir fiyaskoydu; benim için bir utanç kaynağı. Güney Amerika'daki karaların yükselmesine dair gördüklerimden derin bir şekilde etkilenmiş olduğumdan paralel hatların varlığını da denizin hareketine bağlamıştım; ama Agassiz, buzul-göl kuramını öne sürdükten sonra bu fikirden vazgeçmem gerekti. O zamanlarda sahip olduğumuz bilgi kapsamında başka herhangi bir açıklama olası değildi, bu yüzden ben denizin hareketleri lehine bir argüman geliştirmiştim; yaptığım bu hataysa bana iyi bir ders oldu ve bilimde dışlama ilkesine asla güvenmemem gerektiğini öğrendim.

Tüm gün bilimsel işlerle ilgilenmem mümkün ol-

55 "Facile princeps botanicorum": Lat. "kolaylıkla botanikçiler prensi." Aslında Humboldt'un söylediği hali, "Botanicorum facile princeps" şeklindedir.

56 İskoçya'nın dağlık arazilerinde bulunan Glen Roy'un kenarı boyunca uzanan bu taraçaların çizgisel düzgünlüğü, on sekizinci yüzyıl antikacılarının, bu yolların birer avlanma yolu olarak meydana getirildiğini öne sürmesine sebep olmuştur.

Excursion: William Wordsworth'ün 1814 yılında yayımlanan ve tam adı *The Excursion and the Recluse* [Gezinti ve Münzevi] olan şiir kitabı.

madığından bu iki yıl boyunca çeşitli konularda bolca okuma gerçekleştirdim. Bunlar arasında birtakım metafizik kitapları da vardı, ama bu türden çalışmalar benim için uygun değildi (hem de hiç). Bu sıralarda Wordsworth ve Coleridge'in şiirlerinden büyük keyif alıyordum ve *Excursion*'ı baştan sona iki kez okumuş olmakla böbürleniyordum. Önceden Milton'ın *Paradise Lost*'u [*Kayıp Cennet*] en sevdiğim şiir kitabıydı ve Beagle yolculuğu sırasında yaptığım gezintilerde, yanıma yalnızca tek bir kitap alabileceksem daima Milton'ı seçerdim.

Charles Darwin'in karısı Emma Wedgwood Darwin

Dini İnanç

84

Bu iki yıl içinde din üzerine de çok fazla düşünme fırsatı buldum. Beagle'dayken hayli gelenekçiydim; hatırlıyorum da ahlak üzerine bir noktada karşı çıkılmaz bir otorite olarak İncil'den alıntı yaptığımda (kendileri de dindar olan) subaylardan birkaçı bana kahkahalarla gülmüştü. Sanırım onları bu kadar eğlendiren şey, argümanın ilginçliği idi. Ancak o zamana (yani 1836'dan 1839'a) kadar, dünyanın tarihini apaçık biçimde yanlış anlatan, Babil Kulesiyle, gökkuşağını bir alamet olarak görmesiyle, Tanrı'ya intikam dolu bir tiranın duygularını atfetmesiyle ve daha bir sürü şeyiyle Eski Ahit'in, Hindulara ait kutsal bir kitaptan ya da herhangi bir barbarın inancından daha güvenilir olmadığını aşamalı olarak görmeye başlamıştım. Sonrasında da şu soru sürekli olarak zihnimde yanıp sönmeye başladı ve bir türlü oradan çıkmadı: Tanrı'nın şimdi Hindulara vahiy indirmesi inanılır şey midir ve Vişnu, Siva ve benzerlerindeki inancın kendisiyle, Hristiyanlığın Eski Ahit'le ilişkilendirildiği gibi ilişkilendirilmesine izin verir miydi? Bu olasılık bana son derece inanılmaz göründü. Akli başında bir kimsenin Hristiyanlığı destekleyen mucizelere inanması için en net delillerin var olması gerektiği; doğanın sabit yasalarını ne kadar çok bilirsek mucizelerin de o kadar inanılmaz hale geldiği; o zamanın insanların bizim için neredeyse anlaşılamaz ölçüde cahil ve safdil olduğu; farklı İncillerin olaylarla eşzamanlı olarak yazıldığıнын kanıtlanamayacağı; önemli, hem de görgü tanıklarının sıradan hataları olarak kabul edilemeyecek kadar önemli görünen ayrıntılar bakımından bu İncillerin birçok

şekilde birbiriyle çeliştiği gibi konularda daha da fazla düşündükçe –ki bu düşüncelere yeni veya değerli olduklarından değil, beni etkilediklerinden önem atfediyorum– Hristiyanlığın ilahi bir aydınlanma olduğuna inancımı aşamalı olarak yitirdim.

Birçok sahte dinin dünyanın büyük bölümüne çılgin ateş gibi yayıldığı gerçeğinin benim için bir ağırlığı vardı. Yeni Ahit'in ahlaki yönü ne kadar güzel olursa olsun mükemmelliğinin kısmen şimdi mecazlara ve alegorilere yüklediğimiz yorumlamaya dayandığı inkâr edilemez. Yine de inancımı terk etmeye oldukça gönülsüzdüm. Bundan eminim, çünkü oldukça sık bir şekilde, İncillerde yazılı olan her şeyi olabilecek en çarpıcı biçimde doğrulayacak, seçkin Romalıların birbirlerine yazdığı mektupların bulunduğu ve Pompeii'de birtakım el yazmalarının keşfedildiği gündüz düşleri kurduğumu hatırlıyorum. Ancak hayal gücümün genişleyen ufkuyla birlikte beni ikna etmeye yetecek delilleri icat etmeyi gün geçtikçe daha da zor bulmaya başladım. Böylelikle inançsızlık etrafımı ağır ağır sarmaya başladı, ama en sonunda tamamına erdi. Süreç öylesine yavaştı ki ne bir endişe duydum ne de vardığım sonucun doğruluğundan bugüne dek tek bir saniye için şüphe ettim.⁵⁷ Aslına bakılırsa herhangi bir

57 Darwin'in ölümünden altı ay sonra Emma Darwin, oğlu Francis'in temize çektiği *Recollections*'in bir kopyasında "ne de vardığım sonucun doğruluğundan bugüne dek tek bir saniye için şüphe ettim" cümlesinden "yerin dibine batası bir öğreti" cümlesine kadarki kısmı işaretlemiş, şöyle yazmıştı: "İşaretli kısımdaki cümlelerin yayımlanması hoşuma gitmez. Bana oldukça çığ görünüyor. İnançsızlığa yönelik sonsuz ceza öğretisi üzerine keskin sözler söylenemez, ama yine de bunu pek az kişi 'Hristiyanlık' olarak adlandırırdı (her ne kadar kelimeler olduğu yerde duruyorsa da). Ayrıca bir de sözlü ilham meselesi var. E. D." *Recollections*'da bu

insanın, Hristiyanlığın gerçek olmasını nasıl olup da dileyebileceğini anlayamıyorum; zira eğer doğruysa görünüşe göre metnin dili düpedüz, inançsız kimsele-
rin –ki bunlara babam, ağabeyim ve en iyi arkadaşları-
nın birçoğu da dahil– sonsuza dek cezalandırılacağını
ortaya koyuyor.

Bu da yerin dibine batası bir öğreti.

Her ne kadar hayatımın kayda değer ölçüde geç dönemlerine kadar kişisel bir tanrının varlığı hakkın-
da çok fazla düşünmesem de burada vardığım belli belirsiz çıkarımları sunacağım. Paley tarafından öne sürüldüğü haliyle doğadaki tasarıma dayanan –ve bana da eskiden hayli geçerli ve nihai görünen– eski argüman, doğal seçilim yasasının keşfiyle birlikte ka-
dük kalmıştır. Örneğin çift kabuklu bir yumuşakçanın kabuğundaki harika menteşenin, kapı menteşesinin bir insan tarafından tasarlandığı biçimde akıllı bir var-
lık tarafından meydana getirilmiş olduğunu artık öne süremeyiz. Organik varlıkların çeşitliliğinde ve doğal seçilimin deviniminde, rüzgârın estiği rotada oldu-
ğundan daha fazla tasarım yok gibi görünüyor. Do-
ğadaki her şey, yerleşik yasaların bir sonucu. Ancak bu konuyu evcilleştirilmiş hayvanların ve bitkilerin çeşitliliğine dair kitabımın’ sonunda tartışmıştım ve bildiğim kadarıyla buradaki argümana herhangi bir yanıt verilmemişti.

kısımın olduğu yerde bırakıldığı bölüm için bkz. *The Autobiography of Charles Darwin*, ed. N. Barlow (Londra, 1958), 87.

Charles Darwin’in 1868 yılında yayımlanan *The Variation of Animals and Plants under Domestication* [Evcilleştirilmiş Hayvanların ve Bitkilerin Çeşitliliği] isimli kitabı –çn.

Yine de her yerde karşılaştığımız sonsuz, harika uyarlanımlardan söz etmeden geçerse şü soru sorulabilir: Dünyanın genellikle iyi olan düzeni nasıl açıklanabilir? Esasında kimi yazarlar dünyada var olan acının miktarından öylesine etkilenmişlerdir ki dünyada ister sefalet ister mutluluk daha fazla olsun, bir bütün olarak dünya ister iyi ister kötü olsun, bu yazarlar bizlerin duygulara sahip varlıklar olup olmadığımızı bile kuşkuyla yaklaşırlar. Benim görüşüme göre, her ne kadar bunu kanıtlamak zor olsa da mutluluk hep kesin suretle üstündür. Doğru olduğunu varsaymamız halinde bu yargı, doğal seçimden bekleyebileceğimiz etkilerle gayet iyi bir uyum içindedir. Hangi türden olursa olsun tüm bireyler dünyaya doğuştan son derece büyük acılar çekmek üzere geliyor olsaydı kendi soylarını genişletme işlemini göz ardı ederlerdi; ama bunun geçmişten bugüne bir kez olsun gerçekleştiğine inanmamız için hiçbir sebep yok. Dahası birtakım başka görüşler de duygulara sahip tüm canlıların, genel bir kural olarak mutluluğa nail olmak üzere meydana geldiği inancına çıkıyor. Benim inandığım gibi tüm canlıların (sahibine ne yarar ne de zarar getiren organlar hariç) tüm maddi ve zihinsel organlarının kullanım sayesinde ya da doğal seçim veya en uyumlu olanın hayatta kalması yoluyla doğuştan geliştiğine inanan herkes bu organların, sahipleri diğer canlılarla başarılı şekilde rekabet edebilir, böylelikle de çoğalabilir diye oluştuğunu kabul edecektir. Bir hayvan, kendi türüne en faydalı olacak eylemi acı çekerek, yani sancılarla, açlıkla, susuzlukla ve korkuyla gerçekleştirmek zorunda kalabilir; öte yandan bunu yemek, içmek, türün devamını sağlamak

vb. gibi keyif veren eylemlerle de gerçekleştirebilir; dahası yiyecek arayışında bu iki yolu birleştirebilir de. Ancak uzun sürmesi halinde acının her türlü bunalıma sebep olur ve eylem gücünü azaltır; yine de acı, bir canlıyı, büyük veya ani bir kötülüğe karşı kendini korumaya almasını sağlayacak şekilde uyarlanmıştır. Öte yandan keyif verici duyular, bunaltıcı herhangi bir etkiye sahip olmaksızın uzun süre devam edebilir; acının aksine bunlar, sistemin bütününe eylemi artırmaya yönelik uyarır. Dolayısıyla duygulara sahip çoğu ya da her canlı, doğal seçim tarafından, keyif verici duyguları doğuştan gelen birer rehber olarak kullanacak şekilde geliştirilmiştir. Bunu çaba göstermenin, hatta kimi zaman bedensel ve zihinsel açıdan çok yoğun çaba göstermenin verdiği keyifte görüyoruz; günlük öğünlerimizden, özellikle de sosyallikten ve ailelerimize duyduğumuz sevgiden gelen keyifte görüyoruz. Neredeyse hiç kuşku duymadan söyleyebilirim ki daimi olan ya da sık sık tekrarlanan bu tür keyiflerin toplamı, duygulara sahip canlıların çoğunluğuna sefaletten ziyade büyük bir mutluluk verir, her ne kadar birçoğu zaman zaman büyük acılar çekse de. Bu tür bir acı, eylemleri bakımından hiç de kusursuz olmayan, ama yalnızca muhteşem karmaşıklığa sahip ve sürekli değişen koşullar altında gerçekleşen yaşam savaşında her bir türü başka türlere karşı olabildiğince başarılı kılma eğiliminde olan doğal seçilime duyulacak inançla alabildiğine uyumludur.

Dünyanın acıyla dolu olduğuna kimse karşı çıkmaz. Bazıları bunu insana atıfla, acının insanın ahlaki gelişimine hizmet ettiğini hayal ederek açıklamaya çalışmıştır. Ancak duygulara sahip diğer tüm canlılar-

la kıyaslandığında (ki bu canlılar sıklıkla ahlaki herhangi bir gelişim göstermeden büyük acılar çekerler) insanların sayısı hiçbir anlam ifade etmez. Tanrı gibi son derece güçlü ve bilgiyle dolu, evreni yaratabilen bir varlık, bizim kısıtlı zihinlerimiz için her şeye muktedir, her şeye kadirdir, yine de onun iyiliğinin sınırsız olmadığını varsaymak kavrayışımıza ters düşer; neredeyse sonsuz zaman süresince milyonlarca aşağı hayvanın çektiği acıda ne tür bir fayda olabilir ki? Akıllı bir ilk nedenin varlığına karşı acının varlığından yola çıkılarak öne sürülen bu hayli eski argüman bana göre oldukça güçlüdür; öte yandan az önce de belirttiğim gibi çok miktarda acının varlığı, tüm organik varlıkların çeşitlenme ve doğal seçim yoluyla geliştiği görüşüyle de gayet uyumludur.

Günümüzde akıllı bir Tanrı'nın varlığına dair en alışlagelmiş argüman, çoğu kişinin deneyimlediği derin içsel yargılar ve hislerden devşiriliyor. Ancak Hindular, Müslümanlar ve daha başkaları da bir Tanrı'nın veya tanrıların var olduğu ya da Budistlerde olduğu gibi hiçbir tanrının var olmadığı yönünde aynı tutum ve eşit kuvvetle iddialar öne sürebilir. Bizim Tanrı dediğimiz şeye inandıkları hiçbir suretle söylenemeyecek birçok barbar kabile de vardır: Bunlar kuşkusuz ruhlara veya hayaletlere inanırlar ve Tyler⁵⁸ ve Herbert Spencer'ın da gösterdiği gibi böylesi bir inancın nasıl olup da ortaya çıkabileceği pekâlâ açıklanabilir. Eskiden ben de yukarıda bahsettiğim şekilde, Tanrı'nın varlığına ve ruhun ölümsüzlüğüne katı bir şekilde inanırdım (ancak içimde dinsel duyarlılığın hiç-

58 Tyler: Edward Burnett Tylor (1832-1917).

bir zaman güçlü bir biçimde geliştiğini sanmıyorum). İhtişam dolu bir Brezilya ormanının orta yerinde dikilirken günlüğüme şöyle yazmıştım: “Zihni dolduran ve ilerleten hayret, hayranlık ve adanmışlık gibi yüce duyguları karşılamaya yetecek bir fikir oluşturmak mümkün değil.” İnsanda, salt alıp verdiği nefesten daha fazlasının olduğuna dair yargımı gayet iyi hatırlıyorum. Fakat şu anda en olağanüstü manzaralar bile zihnimde bu tür yargılar ve hisler oluşturamıyor. Dürüstlikle söyleyebilirim ki ben renk körü olmuş bir adam gibiyim ve insanların kırmızılığa dair evrensel inancı, benim mevcut duyu kaybımın hiçbir şekilde delil sayılmaması gerektiğine işaret ediyor. Bu argüman geçerli olabilirdi, eğer tüm milletlerden insanlar tek Tanrı’nın varlığına dair aynı içsel yargıya sahip olsaydı; ama bunun doğruluktan alabildiğine uzak olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla bu tür yargıların ve hislerin, gerçekte var olana dair delil olarak herhangi bir ağırlık taşıması için sebep göremiyorum. Eskiden harika manzaraların bende yarattığı ve Tanrı’ya inançla yakından ilişkili olan ruh hali, sıklıkla yücelik duygusu olarak adlandırılan şeyden özünde hiç de farklı değildi; bu duygunun oluşumunu açıklamak ne kadar zor olursa olsun müziğin tetiklediği müphem ve benzer, ancak kuvvetli duygular gibi bunun da Tanrı’nın varlığına yönelik bir argüman olarak öne sürülmesi mümkün değildir.

Ölümsüzlük konusundaysa günümüzde çoğu fizikçinin sahip olduğu, büyük bir cisim Güneş’e çarpıp taze yaşam bahşetmezse onun da tüm gezegenleriyle birlikte zaman içinde yaşamı destekleyemeyecek kadar soğuyacağı görüşü kadar hiçbir şey bana bu

inancın ne kadar güçlü, hatta içgüdüsel olduğunu göstermiyor. Benim gibi, uzak gelecekteki insanların şimdikinden çok daha mükemmel canlılar olacağına inananlar için insanın ve duygulara sahip diğer tüm canlıların böylesine uzun süreli, ağır bir ilerlemenin ardından tümüyle yok oluşa mahkûm olduğu düşüncesi tahammül edilemez. İnsan ruhunun ölümsüzlüğüne katı biçimde inananlar içinse dünyamızın yok oluşu o kadar keder verici görünmeyecektir.

Tanrı'nın varlığına dair kabullerin bir başka kaynağı da hislerle değil akılla ilintili ve bana kalırsa çok daha kayda değer. Bu düşünceye göreyse insanın geçmişte ve gelecekte çok uzak noktaları menziline katma yetisi hesaba dahil edildiğinde bile bu muazzam ve muhteşem evreni kavramak son derece zor ve hatta bir bakıma imkânsız. Bu konu üzerinde kafa yorarken bir İlk Nedenin insanınkine bir ölçüde benzer akıllı bir zihne sahip olduğunu düşünmek zorunda hissediyorum ve bu yüzden de teist olarak nitelenmeyi hak ediyorum. Bu yargı, hatırlayabildiğim kadarıyla *Türlerin Kökeni*'ni yazdığım sıralarda da zihnimde güçlü bir yere sahipti; o zamanlardan beri de oldukça ağır biçimde ve dalgalanmalarla birlikte zayıfladı.⁵⁹ Ancak buradan da bir şüphe doğuyor: En düşük hayvanın zihni kadar aşağı bir zihinden geliştiğine tümüyle inandığım insanın zihnine bu tür büyük çıkarımlar yapılırken güvenilebilir mi? Bu çıkarımlar, bize gerekli gelen ama muhtemelen yalnızca miras alınmış deneyime dayanan sebep ve sonuç arasındaki bağlan-

59 Bu cümle, el yazmasının karşı sayfasına farklı bir el yazısıyla yazılmış, sonuna da şu not eklenmiştir: "Babamın yazdığı bir notun, Frank'in temize çektiği kopyasından alındı."

tının bir neticesi olamaz mı? Öte yandan bir olasılığı da gözden kaçırmamalıyız: Belki de Tanrı'ya duyulan inanç, çocukların zihinlerine sürekli olarak bir telkinde bulunuyordur ve bu telkin de henüz tamamen gelişmemiş zihinlerde öylesine güçlü ve belki de miras kalacak denli bir etki yaratıyordur ki çocukların bu inancı akıllarından atması, bir maymunun yılanı duyduğu içgüdüsel korku ve nefretten kurtulması kadar zordur.⁶⁰ Anlaşılması böylesine güç problemlere azıcık da olsa ışık tutabilirmişim gibi davranamam. Her şeyin başlangıcına dair gizem, bizim tarafımızdan çözülemez ve ben de kendi hesabıma agnostik⁶¹ kalmakla yetinmeliyim.

60 El yazmaları, Charles Darwin'in oğlu Francis tarafından 1885'te yayına hazırlanırken Emma Darwin bu cümlelerin yayımlanmasına özellikle karşı çıkmıştır. "*Autobiography*'de çıkarmayı çok istediğim bir cümle var. Bunun sebebi kısmen, babanın dile getirdiği, tüm ahlakın evrim sayesinde geliştiği düşüncesinin bana acı vermesi; ama aynı zamanda bu cümle devreye girdiğinde insanı bir tür şoka uğrattırıyor ve ne kadar adaletsizce olursa olsun babanın, tüm ruhani inançların maymunların yılanlardan korkması gibi kalıtsal tiksintilerden veya beğenilerden fazlası olmadığını düşündüğünün söylenmesine zemin sağlıyor.

"Bana kalırsa bu varsayımın maymunlar ve yılanlarla ilgili örneğin bulunduğu kısmı dışarıda bırakılırsa saygısız görünen bölüm ortadan kalkar. Bu eksiltme işlemi için William'a danışman gerektiğini düşünmüyorum; sonuçta bu kısım, *Autobiography*'nin bütünsel ana fikrini değiştirmiyor. Bu cümlelerin babanın ona yürekten bağlı dindar arkadaşlarında, hem de Amiral Sullivan, Caroline Teyze ve eski hizmetçiler bir yana Ellen Tollett ve Laura gibi özgürlükçü dostlarında bile yaratacağı etkiyi hayal ediyorum ve bu insanlara acı vermekten mümkünse kaçınmak gerektiğini düşünüyorum" (H. Litchfield, *Emma Darwin* [Cambridge, 1904], ii, 360-1).

61 T. H. Huxley tarafından 1869 yılında ortaya atılan ve materyalist olmasa da maddi olguların ötesindeki ve arkasındaki hiçbir şeyin varlığının bilinmez ve (ayrıldına varılabilecek ölçüde) bilinemez olduğunu düşünen kimseleri tanımlayan bir terim.

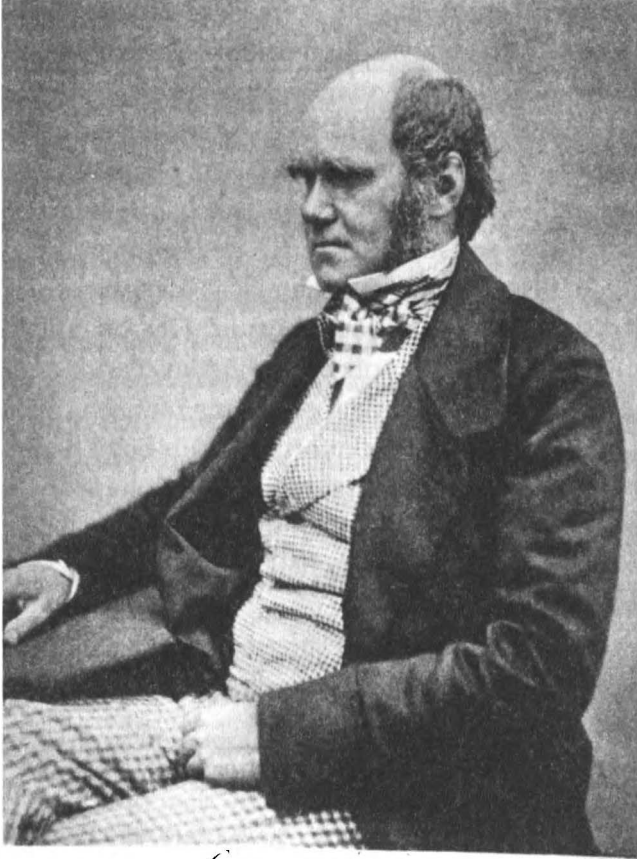
Kişisel bir tanrıya veya gelecekte suç ve ceza içeren bir varoluşa yönelik kendinden emin olmak bir yana herhangi bir inanca sahip olmayan bir kimse, anlayabildiğim kadarıyla yaşamının temel kuralı olarak en güçlü gördüğü ya da ona en iyi gelen dürtüleri ve içgüdüleri takip edebilecektir. Bir köpek de bu şekilde hareket eder, ama bunu körlemesine yapar. Öte yandan bir insan geçmişe ve geleceğe bakar, çeşitli duygularını, arzularını ve anılarını karşılaştırır. Sonrasında da akıllı tüm insanların varacağı sonuçla uyumlu bir şekilde en büyük memnuniyet duygusunun belirli dürtüleri, adlı adınca da sosyal içgüdüleri takip etmekle elde edildiğini görür. Eğer başkalarının iyiliği için bir şeyler yaparsa çevresindekilerin takdirini, birlikte yaşadığı kimselerin sevgisini kazanır ve bu ikincisi, dünya üzerindeki kuşkusuz en yüksek memnuniyet duygusunu verir. Zaman içinde daha yüksek dürtülerindense duyulara hitap eden tutkularına boyun eğmek kişiye tahammül edilemez gelmeye başlar; bu daha yüksek dürtülerse alışkanlık halini aldığı anda neredeyse içgüdü olarak bile adlandırılabilir. Kişinin akli zaman zaman ona başkalarının fikirlerine ters düşecek biçimde davranmasını söyleyebilir ki bu durumda diğerlerinin takdirini kazanamayacaktır; ama bu durumda bile kişi, kendisinin en içinden gelen rehberi veya bilincini takip etmenin verdiği yoğun tatmin duygusuna sahip olacaktır. Kendi hesabıma ben, bilimin peşinden istikrarlı bir şekilde gidip hayatımı bilime adanarak doğru şeyi yaptığıma inanıyorum. Büyük herhangi bir günah işlemiş olmaktan hayıflanmıyorum, ama diğer insanlara daha doğrudan iyilik etmemiş olduğum için sık sık pişmanlık duyuyorum.

Tek ve zayıf bahanem kötüye giden sağlığım ve bir konu ya da meşgaleden diğerine dönmeyi benim için son derece zorlaştıran zihinsel durumum. Büyük bir memnuniyetle vaktimin tamamını hayır işlerine ayırdığımı hayal edebilirim, ama bir kısmını değil ki bu, izlemek için çok daha iyi bir yol olurdu.

Yaşamımın ikinci yarısında şüpheciliğin veya akılcılığın yayılmasından daha kayda değer bir şey yok. Nişanlanmadan önce babam, şüphelerimi dikkatle gizlememi tavsiye etmişti, zira dediğine göre evli kişilerin bu yüzden çok büyük sıkıntılar çektiğini biliyordu. Kadın veya adam sağlığını yitirmeye başlayana kadar her şey gayet iyi giderdi; sonra kadınlar, kocalarının ruhunun cehenneme gideceğini düşünerek acı içinde kıvranırlar, kocalarını da bu acıya ortak ederlerdi. Babam, uzun ömrü boyunca şüpheci olan yalnızca üç kadın tanıdığını eklerdi; kendisinin hayli fazla sayıda insan tanıdığı ve sıra dışı ölçüde güven kazanma yetisine sahip olduğu da unutulmamalı. Ona bu üç kadının kim olduğunu sorduğumda yalnızca birinden, baldızı Kitty Wedgwood'dan bahsederdi. Elinde iyi bir kanıt yoktu, yalnızca böylesine aydın bir kadının inançlı olamayacağı yargısının dayanak olduğu belli belirsiz ipuçları vardı. Günümüzdeyse benim tanıdığım (ya da tanımış olduğum) kısıtlı çevrede bulunan ve dini inançları kocalarından olsa olsa azıcık fazla olan evli birkaç kadın bulunuyor. Babam, kendisinin inançsız olduğundan kuşkulanan ve onu dine döndürmeye çalışan yaşlı bir kadının, Bayan Barlow'un⁶²

62 Muhtemelen Bayan Elizabeth Barlow; Robert Waring Darwin'le mali birtakım işler yapan yakın bir aile dostu.

yanıtlanamaz bir argümanını dile getirirdi: “Doktor, ağızımdaki şekerin tatlı olduğunu biliyorum; Mesih’in yaşamış olduğunu da biliyorum.”⁶³

Charles Darwin

Charles Darwin 51 yaşında

63 Darwin, bu paragrafın “1789’da yazılıp 22 Nisan 1881’de temize çekildiğine” dair bir not düşmektedir.

**29 Ocak 1839'da evlenip Upper Gower Caddesine
taşınmamdan Londra'dan ayrılıp 14 Eylül
1842'de Down'a yerleşmemize kadar**

Hepiniz annenizi⁶⁴ çok iyi tanırırsınız ve size de ne kadar iyi annelik ettiğini gayet iyi bilirsiniz. Kendisi, benim için bu dünyadaki en büyük lütuftu ve diyebilirim ki ömrüm boyunca kendisinin ağzından, duymamış olmayı dilediğim tek bir sözcük çıkmamıştır. Bana sevgisini en nazik biçimde göstermekte asla başarısız olmamış, hastalıktan ve rahatsızlıktan sık sık yakınmalarına neredeyse sonsuz bir sabırla katlanmıştır. Etrafındakilere nazikçe davranmak için herhangi bir fırsatı kaçırdığına inanmıyorum. Her bir ahlaki niteliğiyle benden son derece üstün olan bu kadının eşim olmaya rıza göstermiş olmasına hâlâ bir mucize gözüyle bakıyorum. Ömür boyu benim bilge rehberim, neşe dolu avutucum olmuştur ki hayatım onsuz, hastalıktan uzunca bir süre sefalet içinde geçirdi. Etrafındaki herkesin sevgisini ve hayranlığını kazanmıştır.

(Not: Evlendikten kısa süre sonra kendisinin bana yazdığı mektup⁶⁵ hâlâ saklanmaktadır.)

64 Darwin burada kendi çocuklarına hitap ediyor. Bahsettiği kişiyeşi Emma Darwin, evlenmeden önceki adıyla Emma Wedgwood.

65 Emma Darwin, kocasının da ağabeyi gibi dinsel şüphecilğe kaymasından endişeleniyordu. 1839'da Charles Darwin'e şöyle yazmıştı: "Bilimsel çalışmalarda var olan, bir şey kanıtlanana dek ona inanmama alışkanlığının, aynı yollardan kanıtlanamayacak ve kanıtlanırsa bile bizim kavrayışımızın ötesinde olacak şeylerde aklını fazla etkilememesini dilerim. Ayrıca söylemeliyim ki yalnızca bu dünyada var olan ilahi güçten yüz çevirmek tehlikeli; dünyanın geri kalanı kadar kendi faydana da yapılmış olan, seni daha da dikkatli yapması, hatta doğru yargıya varmak için yeterince çaba

Tereddütsüz söyleyebilirim ki ailemle çok mutlu oldum. Çocuklarım, sizlerin de biri bile bana bir dakika olsun sıkıntı yaşatmadı, sağlık konuları hariç. Sanıyorum ki beş erkek çocuk babası olup da bunu tamamen dürüstçe söyleyebilecek pek az kişi vardır. Sizler çok küçükken hepinizle oyunlar oynamak bana büyük keyif verirdi; o günlerin geri gelmeyeceğini ancak iç geçirerek söyleyebilirim. Yaşamınızın ilk günlerinden artık büyüdüğünüz bugünlere dek hepiniz, hem oğullarım hem de kızlarım, bize de birbirinize de hep cana yakın, anlayışlı ve sevgi dolu oldunuz. Hepiniz ya da çoğunuz evde olduğunda (ki çok şükür, bu epey sık gerçekleşiyor) benim için başka hiçbir insan grubu daha makbul değil, bundan başka hiçbir toplulukla birlikte olmayı istemiyorum. Yalnızca bir kez, 24 Nisan 1851'de, Malvern'de on yaşını henüz geçmiş olan Annie'nin ölümüyle ciddi bir kedere tutulduk. Çok sevimli, sevgi dolu bir çocuğu ve eminim ki büyüdüğünde harika bir kadın olurdu. Ama burada onun karakterine dair başka bir şey söylememe gerek yok, zira ölümünden kısa süre sonra bu konuda kısa bir taslak

sarf etmemiş olman ihtimali karşısında korku içinde bırakması gereken her şeyi bir yana bırakmanın içerdiği nankörlükten duyduğum korkuyu ifade etmeye çalışıyorum... Tüm bunlara bir yanıt vermeni beklemiyorum; bu konularda yazmak bana memnuniyet veriyor. Sana bunlardan bahsederken söylemek istediklerimi tam olarak söyleyemiyorum ve senin de sevgili karına karşı sabırlı olacağını biliyorum. Bunun benim işim olmadığını ve bana bir şey ifade etmediğini düşünme. Seni ilgilendiren her şey beni de ilgilendirir ve sonsuza dek birbirimize ait olmadığımızı düşünmen beni kahreder." Darwin de bu mektubun sonuna şöyle yazmıştır: "Ben öldükten sonra şunu bilmeni isterim ki bu mektubu defalarca öptüm ve her seferinde ağladım. C. D." (*Correspondence*, ii [1986], 171-3).

yazmıştım. Onun tatlı mizacını düşündüğümde gözlerim hâlâ doluyor.

Londra'da yaşadığımız üç yıl sekiz ay boyunca her ne kadar elimden geldiğince sıkı çalışmaya çabaladıysam da bilimsel işlerle hayatımın buna denk başka bir zamanında yaptığımdan daha az ilgilendim. Bunun sebebi sık sık nükseden rahatsızlık ve bir de uzun, ciddi bir hastalıktı. Herhangi bir şey yapabildiğimde vaktimin büyük kısmı, evlenmeden önce başladığım ve son düzeltisi 6 Mayıs 1842'de yapılan, mercan resifleri üzerine çalışmama ayrılmıştı. Her ne kadar hacmi küçük olsa da bu kitap bana 20 aylık sıkı bir çalışmaya mal oldu, çünkü Pasifik'teki adalar üzerine yapılmış her çalışmayı okumak, bir de çok sayıda haritaya başvurmak zorundaydım. Çalışma, bilim insanları tarafından takdirle karşılandı ve içerdiği kuram sanıyorum ki gayet iyi anlaşıldı. Yaptığım başka hiçbir çalışma böylesine tündengelimci bir ruhla gerçekleştirilmemişti; zira ben henüz gerçek bir mercan resifi görememişken bütün kuram Güney Amerika'nın batı kıyısında ele alınıyordu. Dolayısıyla yapabileceğim tek şey, canlı resifleri dikkatle inceleyerek görüşlerimi doğrulamak ve genişletmekti. Yine de gözden kaçırılmamalı ki önceki iki yıl boyunca Güney Amerika kıyılarında karanın aralıklı yükselişinin etkileriyle birlikte denüstasyon⁶⁶ ve tortullaşma üzerine harıl harıl çalışıyordum. Bu, beni kaçınılmaz olarak çöküntünün etkileri üzerine çokça düşünmeye itti ve sürekli tortullaşma ile yukarı doğru büyüyen mercanları hayalimde canlandırmak kolaydı. Böyle-

66 Denüstasyon: Kara yüzeyinin su tarafından aşındırılması.

likle set resiflerinin ve mercan adalarının oluşumuna dair kuramımı oluşturabildim.

Londra'da yaşadığım süre boyunca mercan resifleri üzerine yaptığım çalışmanın yanında Jeoloji Cemiyetinde Güney Amerika'nın gezgin kayaları, depremler ve yer solucanları aracılığıyla humus⁶⁷ oluşumu üzerine makaleler okudum. Aynı zamanda *Zoology of the Voyage of the Beagle*'ın yayımlanması işini denetlemeye devam ettim. Öte yandan *Türlerin Kökeni*'yle ilgili gerçekleri toparlamaya asla ara vermedim; hastalık yüzünden başka hiçbir iş yapamaz olduğumda dahi kimi zaman bunu yapabiliyordum. 1842 Yazında kendimi bir süredir olduğumdan daha güçlü hissettim ve Kuzey Galler'e tek başıma bir tura çıktım; bir zamanlar büyük vadilerin tümünü doldurmuş olan eski buzulların bıraktığı etkileri gözlemlemek niyetindeydim. Orada gördüklerimin kısa bir raporunu *Philosophical Magazine*'de yayımladım. Bu geziye büyük bir istekle çıkmıştım; jeoloji çalışmalarının gerektirdiği biçimde dağlara tırmanma veya uzun yürüyüşler yapma gibi eylemleri gerçekleştirmeye gücümün yettiği son seferdi bu.

Londra'daki yaşantımızın ilk zamanlarında gücüm kuvvetim toplum içinde vakit geçirmeye yetecek denli yerindeydi ve hem birkaç bilim insanını hem de daha az saygın başka insanları çokça görürdüm. Bunlardan bazılarına dair izlenimlerimi aktaracağım, fakat söylenmeye degecek çok şey yok.

Evliliğimden önce de sonra da başka herkesten çok Lyell'le görüşürdüm. Bana kalırsa Lyell'in zihni

67 Humus: yumuşak, gevşek tarım toprağı.

netlik, ihtiyat, güvenilir yargılar ve büyük ölçüde özgünlükle nitelenebilir. Kendisine jeolojiyle ilgili herhangi bir şey söylediğimde meselenin tümünü net bir şekilde görene dek asla yılmaz, sıklıkla benim de öncekinden çok daha net görmemi sağlardı. Benim önerilerime mümkün olan tüm itirazları getirir, bunlar tüketildikten sonra bile uzun süre kuşkucu kalırdı. Bir diğer özelliği de diğer bilim insanlarının çalışmalarına yürekten bir anlayışla yaklaşmasıydı. Beagle yolculuğundan dönüşümde kendisine mercan resifleriyle ilgili, onun fikirlerinden farklılık gösteren görüşlerimi açıkladım ve sergilediği canlılık dolu ilgi karşısında hem hayrete düştüm hem de cesaretlendim. Böylesi durumlarda düşüncelere daldığında çok tuhaf tavırlara bürünür, sık sık da ayakta durmasına rağmen başını bir sandalyenin oturak kısmına yaslardı. Bilimden coşkulu bir haz alıyor, insanlığın gelecekteki ilerlemelerine karşı yoğun bir ilgi gösteriyordu. Oldukça nazikti, dinsel inançları ya da daha doğrusu inançsızlıkları konusunda layıkıyla özgürlükçüydü; ama güçlü de bir teistti. Dürüstlüğü kayda değerdi. Bunu da soy kuramını desteklemeye başlayarak sergilemişti; zira Lamarck'ın görüşlerine karşı çıkarak fazlasıyla ün kazanmıştı ve bu da yaşlılığındaydı. Yıllar önce, eski jeoloji ekolünden gelenlerin kendisinin yeni görüşlerine karşı çıkmaları meselesini tartışırken ona söylediğim bir şeyi hatırlatmıştı: "Her bilim insanı 60 yaşına gelince ölse ne kadar da iyi olur; çünkü sonrasında gelen yeni öğretilerin tümüne karşı çıkacağı kesin." Ama şimdi yaşamasına izin verileceğini umuyordu.

Hayli sağlam bir mizah anlayışı vardı ve sık sık eğlenceli anekdotlar anlatırdı. Cemiyete, özellikle de

seçkin insanlarla ve yüksek mevkilerdeki kimselerle yakınlık kurmaya çok düşküncü; bana kalırsa bir insanın dünyadaki yeri düşünülmediğinde bu da kendisinin en büyük kusuruydu. Eşi hanımefendiyle belirli bir daveti kabul edip etmemeleri gerektiği üzerine ciddi bir konuymuşçasına tartıştı. Ama zaman kaybı olmasın diye haftada üç kereden fazla dışarıda yemek yemediğinden bu davetleri dikkatle tartmakta haklıydı. İlerleyen yıllarda akşamları daha sık dışarı çıkmak ister oldu, bir ödüle koşar gibi; ancak eski güzel günler asla geri gelmedi, zira güçten düşüyordu.

Jeoloji, Lyell'e çok ama çok şey borçludur; hatta bana kalırsa bu dünyaya gelmiş başka herhangi bir insandan daha da fazlasını. Beagle yolculuğuna başlayacağım sıralarda o zamanın diğer tüm jeologları gibi yer kabuğundaki ardışık değişimlerin varlığına inanan bilge Henslow bana, o zamanlarda henüz yeni yayımlanmış olan *Principles*'in ilk cildini alıp buna çalışmamı, ancak kitapta savunulan görüşleri kesinlikle kabul etmememi tavsiye etmişti. Bir de bugün bakın, insanlar *Principles*'dan nasıl bahsediyor! Jeolojik olarak incelediğim ilk bölgenin, Cape Verde takımadasında bulunan St. Jago'nun, bildiğim başka çalışmalarda savunulan görüşlere kıyasla Lyell'in görüşlerinin sonsuz üstünlüğüne beni ikna ettiğini hatırlamaktan gurur duyuyorum. Lyell'in çalışmalarının güçlü etkileri önceden Fransa ve İngiltere'de bilimin farklı aşamalarında da açıkça görülebilirdi. Elie de Beaumont'un "Yükselti Kraterleri" ve "Yükselti Hatları" gibi çılgın varsayımları (bunlardan ikincisini Sedgwick'in Jeoloji Cemiyetinde yere göğe sığdıramadığını duymuştum) büyük ölçüde Lyell'e atfedilebilir.

Jeolojinin muzaffer adımlarla ilerlediği zamanlarda önde gelen tüm jeologları az çok tanırdım. Çoğunu severdim; güler yüzlü ve iyi huylu olmasına rağmen bana kaba saba, hatta neredeyse bayağı bir adam gibi gelen Buckland hariç. Kendisinin motivasyonu bilime yönelik sevgiden ziyade kötü şöhret açlığıydı ve bu da onun kimi zaman soytarı gibi davranmasına sebep oluyordu. Yine de kötü şöhret arzusu hususunda bencil değildi: Bir keresinde, henüz gençken Lyell, kendisine bir yabancıнын gönderdiği kötü bir makaleyi Jeoloji Cemiyetine iletip iletmeme konusunda Buckland'e danışmış, Buckland de şöyle yanıt vermişti: "Bana kalırsa iletmelisin, çünkü başlığın üzerinde 'Charles Lyell tarafından iletilmiştir' yazacak, yani insanlar senin ismini de duyacak."

Murchison'ın eski oluşumları sınıflandırarak jeolojiye sağladığı katkılar da asla küçümsenemez; fakat kendisi felsefi bir zihne sahip olmaktan çok uzaktı. Alabildiğine nazikti ve kime olursa olsun iyilik edebilmek için kendini paralaradı. Toplumsal mevkiye verdiği değerin ölçüsü budalacaydı ve bu hislerini, gösteriş düşkünlüğünü bir çocuk basitliğinde dışa vururdu. Büyük kısmı yalnızca uzaktan tanıdıklardan oluşan genişçe bir çevreye, Çar Nikolay'ın Londra'ya geldiğinde elini omzuna koyup kendisinin jeoloji çalışmalarını kastederek, "Mon ami, Rusya size minnettar," dediğini büyük mutlulukla anlatırdı; sonrasında da ellerini ovuşturarak, "En iyisi de Prens Albert'in her şeyi duymuş olması," diye eklerdi. Günün birinde Jeoloji Cemiyeti Meclisine, Silüryen sistemi üzerine yaptığı büyük çalışmanın nihayet yayımlandığını duyurdu; sonra da oradakilere dönüp, "Sizler, her biriniz

Dizin kısmında kendi ismini görecek,” dedi, sanki bu herkes için en yüksek şeref mertebesiymiş gibi.

Humboldt kendisini çağırdığından “facile Princeps Botanicorum” Robert Brown’la da sık sık görüşürdük; evlenmeden önce de kendisiyle neredeyse her pazar sabahı buluşur, otururduk. Bana göre en önemli özelliği, gözlemlerinin son derece küçük olması ve kusursuz doğruluğuydu. Bana hiçbir zaman biyolojideki büyük herhangi bir bilimsel görüşü sunmamıştır. Bilgisi olağanüstü biçimde fazlaydı ve bu bilginin çoğunluğu kendisiyle birlikte öldü, zira hata yapmaktan aşırı derecede korkardı. Bilgisini bana karşı en kısıtsız tavırla sunardı, yine de kimi noktalarda tuhaf biçimde kıskançtı. Beagle yolculuğundan önce kendisini birkaç kez ziyaret etmiştim; bir kere sindeyse bir mikroskoptan bakıp gördüklerimi tarif etmemi istemişti. Söylediğini yaptığımı; sanıyorum gördüğüm şey bir bitki hücresindeki harikulade protoplazma akımlarıydı. Gördüğüm şeyin ne olduğunu sordum; o günlerde delikanlılık çağımı yeni yeni geride bırakıyordum ve İngiltere’den uzakta beş yıl geçirmenin eşiğinde olan bendenize şöyle yanıt verdi: “Bu, benim minik sırrım.” Sanıyorum kendisinin keşfini çalabileceğimden korkmuştu. Hooker bana, kendisinin kurutulmuş bitkileri söz konusu olduğunda son derece pinti olduğunu, pintiliğini de kabul ettiğini söylemişti. Tierra del Fuego’nun bitkilerini tarif etmiş olan Hooker’a ödünç numune vermeyi reddediyordu, ne var ki bu ülkeden alınan örneklerin kendi işine de asla yaramayacağını biliyordu. Öte yandan oldukça cömert eylemlerde de bulunabiliyordu. Yaşlanıp sağlığı kötüleştiğinde ve herhangi

bir geziye çıkamaz hale geldiğinde (Hooker'ın bana anlattığına göre) evine uzak bir mesafede yaşayan ve kendisinin maddi yardımında bulunduğu ihtiyar bir uşağı her gün ziyaret edip adama kitap okurdu. Bu da hangi ölçüde olursa olsun bilimsel cimriliği veya kıskançlığı telafi etmek için yeterli. Tümüyle anlamadığı şeyler hakkında yazan kimselere dudak bükmesiyle de bilinirdi. Whewell'in *History of the Inductive Sciences*'ından [*Tümevarımcı Bilimlerin Tarihi*] övgüyle bahsettiğimde şöyle demişti: "Sanıyorum çok sayıda kitabın önsözünü okumuş."

Londra'da yaşadığım sıralarda Owen'la da sık sık görüşürdük, her ne kadar büyük hayranlık duysam da kendisinin karakterini asla anlayamadım ve hiç de samimi olmadık. *Türlerin Kökeni* yayımlandıktan sonra bana düşman oluverdi; aramızda herhangi bir husumet çıktığından değil, ancak anlayabildiğim kadarıyla kitabın başarısına duyduğu kıskançlıktan. Çok alımlı bir adam olan zavallı sevgili Falconer, Owen'la ilgili hep kötü bir izlenime sahipti; yalnızca hırslı, çok kıskanç ve kibirli değil, aynı zamanda yalancı ve iki yüzlü olduğu kanısındaydı. Nefretinin gücü kuşkusuz emsalsizdi. Eski günlerde ben Owen'ı savunduğumda Falconer sık sık, "Günün birinde onun gerçek yüzünü göreceksin," derdi. Dediği çıktı.

Biraz geç bir dönemde Hooker'la oldukça samimi olduk ve kendisi yaşam boyu en yakın dostlarımdan biri haline geldi. Nefis biçimde cana yakın ve son derece naziktir. Bütünüyle namuslu bir kişi olduğu ilk bakışta anlaşılır. Zekâsı oldukça keskin, genelleme gücü harikadır. Gördüğüm en yorulmak bilmez insandır: Tüm gün mikroskop başında oturup çalışabilir,

akşama da her zamanki gibi zinde ve dostane olabilir. Mizaç bakımından oldukça fevri ve biraz da huysuzdur; ama bulutlar neredeyse anında dağılıverir. Bir keresinde dışarıdan bakan birine saçma denecek kadar küçük görünecek bir sebepten ötürü bana neredeyse ateş püsküren bir mektup göndermişti. Şöyle ki, bir süre için kömür bitkisinin* denizin sığ sularında yaşayan bir bitki olduğu şeklinde budalaca bir fikre sahiptim. Eğer yalnızca fosil halinde bulunabiliyorsa mangrovun (ve saydığım başka birkaç deniz bitkisinin) denizde yaşadığından şüphelenmiş gibi yapamayacağı için öfkesi daha da artmıştı. Bir başka olaydaysa Avustralya ile Güney Amerika arasında eskiden bir başka kıtanın uzanıyor olduğu fikrini küçümsemeyle reddettiğim için neredeyse eşit ölçüde öfkelenmişti. Ömrümde Hooker'dan daha sevilesi birini tanımamışındır herhalde.

Kısa bir süre sonra da Huxley'le samimiyet kurduk. Onun zihni de bir yıldırımın çakıp sönmesi kadar hızlı, jilet kadar da keskindir. Tanıdığım en iyi hatiptir. Hiçbir şeyi dümdüz söylemez, yazmaz. Kendisiyle sohbet eden biri, karşısında duranları öylesine ezici biçimde paramparça edebileceğini tahmin edemez. Bana karşı son derece nazik bir dost olmuştur; benim için hiçbir zahmete girmekten çekinmez.

* . Kömür bitkisi: Darwin, muhtemelen sözcüklerin İngilizcedeki farklı anlamlarına dayalı bir yanlış anlamadan kaynaklanan bir hatasından bahsetmektedir. Bu ifade, özgün metinde "coal-plant" olarak geçmektedir. "Plant" sözcüğünün anlamlarından biri "bitki," diğeri de "santral"dir. "Kömür" anlamına gelen "coal" ile de "mercan" anlamına gelen "coral" sözcüğü arasında ses benzerliği bulunmaktadır. Darwin muhtemelen bu yüzden "coal-plant"ın sığ sularda yaşayan bir bitki olduğunu zannetmiştir -çn.

Organik varlıkların aşamalı evrimi ilkesinin İngiltere'deki ana dayanak noktasıdır. Zooloji alanında muhteşem işler çıkarmıştır; resmi ve edebi işler ve ülkedeki eğitimi geliştirme çabaları bu kadar fazla vakit almasaydı çok daha fazlasını da yapardı. Kendisine hangi konuda olursa olsun her şeyi söylememe müsaade eder: Yıllar önce, her ne kadar her bir tekil vakada kendisinin haklı olduğuna inanıyorsam da bu kadar çok sayıda bilim insanına saldırmasının gereksiz olduğunu düşünürdüm ve bunu da ona söyledim. Bu ithamı öfkeyle reddetti; ben de hatalı olduğumu duymaktan memnun olacağımı söyledim. Owen'a karşı gerçekleştirdiği gayet geçerli saldırılardan bahsediyorduk. Ben de bir zaman sonra, "Ehrenberg'in saçmalıklarını ifşa etmen iyi oldu," dedim; bana katıldı ve böyle hataların ortaya serilmesinin bilim için gerekli olduğunu ekledi. Bir süre geçtikten sonra, "Zavallı Agassiz senin ellerinde hasta düştü," dedim. Sonra bir isim daha ekledim, derken parlak gözleri üzerime kilitlendi ve kahkahalara boğularak beni bir şekilde kınadı. Muhteşem bir adamdır ve insanlığın iyiliği için çok çalışmıştır.

Burada, zaman zaman görüştüğüm saygın birkaç kişiden daha bahsedebilirim, ama onlar hakkında söylenmeye değer çok az şeyim var. Sir J. Herschel'e yönelik büyük bir hürmet beslerdim; hem Good Hope Burnundaki büyüleyici evinde hem de Londra'daki evinde kendisiyle yemek yemekten çok keyif aldım. Kendisiyle başka birkaç yerde daha görüştük. Asla fazla konuşmazdı, ancak söylediği her sözcük kulak vermeye değerdi. Oldukça utangaçtı, genellikle sık-kın bir görüntü verirdi. Good Hope Burnundaki evin-

de akşam yemeği yediğimiz Leydi Caroline (?) Bell,⁶⁸ Herschel'e hayranlık duyardı, ama bir odaya girdiğinde ellerinin kirli olduğunu ve bunu karısının da bildiğini biliyormuş gibi görüldüğünü söylerdi.

Sir R. Murchison'ın evindeki bir kahvaltıda bir keresinde şu ünlü Humboldt'la tanışmıştım, kendisi beni görmek isteğiyle onurlandırmıştı. O büyük adamı görünce biraz hayal kırıklığına uğramıştım, ama muhtemelen benim beklentim çok yüksekti. Görüşmemize dair hatırlayabildiğim net bir şey yok, ama Humboldt'un hayli neşeli olduğunu ve epey konuştuğunu hatırlıyorum.

Babbage'ı oldukça sık ziyaret eder, düzenlediği meşhur akşam partilerine düzenli olarak katılırdım. Kendisini dinlemeye her zaman değerdi, ama hep bozuk, memnuniyetsiz görünürdü; yüzü de sıklıkla veya genellikle asıktı. Göstermeye çalıştığının yarısı kadar bile somurtkan olduğuna inanmıyorum. Günün birinde bana, tüm yangınları etkili bir şekilde durdurabilecek bir plan icat ettiğini söyledi, ama sonra ekledi: "Yayımlamayacağım. Hepsinin canı cehenneme, yansın gitsin evleri." Evleri yanacak kişiler, Londra sakinleriydi. Bir başka gün de İtalya'da bir yol kenarında bir tulumba gördüğünü, tulumbanın üzerinde de sahibinin bunu Tanrı ve ülke sevgisi için, yorgun yolcular su içebilsin diye oraya koyduğunu söyleyen pek sofuca bir yazı olduğunu söyledi. Bunun üzerine Babbage tulumbayı incelemeye koyulmuş ve çok geçmeden görmüş ki bir yolcu ne zaman kendisine biraz su çekse, ondan daha fazla miktarda suyu da tulumba-

68 Aslında Leydi Catharine Bell.

nın sahibinin evine gönderiyormuş. Bunu anlattıktan sonra ekledi: "Sofuluktan daha çok nefret ettiğim bir şey varsa o da vatanseverliktir." Fakat inanıyorum ki bu söylediği de asıl niyetinin çok ötesindeydi.

Herbert Spencer'ın sohbeti bana oldukça ilgi çekici geliyordu, ama kendisi özellikle sevdiğim biri değildi ve onunla kolayca samimi olabileceğimi hissetmiyordum. Bence son derece kendini beğenmiş biriydi. Kitaplarından herhangi birini okuduktan sonra genellikle kendisinin üstün yeteneklerine coşkulu bir hayranlık duyarım ve sık sık da uzak gelecekte adının, her ne kadar haklarında pek az şey bilsem de Deşcartes, Leibniz vb gibi büyük adamlarla birlikte anılıp anılmayacağını merak ederim. Ne var ki kendi çalışmalarında Spencer'ın yazdıklarından faydalanıp faydalanmadığımdan emin değilim. Kendisinin her konuya tümdengelimci yaklaşımla bakması benim düşünce biçimime tümüyle ters. Vardığı sonuçlar beni hiçbir zaman ikna etmez; kendisinin tartışmalarından birini okuduktan sonra kendime tekrar tekrar aynı şeyi söylemişimdir: "Buradan altı koca yıl alacak bir çalışma için güzel bir konu çıkardı." Kendisinin, felsefi bir bakış açısından hayli değerli olabileceğini söyleyebileceğim (ve önem bakımından kimi insanlarca Newton'ın yasalarıyla kıyaslanan!) temel genellemelerinin öyle bir doğası var ki bana kalırsa bunlardan katı biçimde bilimsel herhangi bir işte fayda sağlanamaz. Doğa yasalarından çok tanımların doğasına dair şeyler bunlar. Belirli herhangi bir durumda ne olacağının öngörülmesinde hiçbir yardımları dokunmuyor. Her neyse, bugüne kadar benim hiçbir işime yaramadılar.

Herbert Spencer'dan bahsedince aklıma, Hensleigh Wedgwood'un evinde tanıştığım Buckle geldi. Ondan, kullandığı delil toplama sistemini öğrendiğime çok memnunum. Söylediğine göre okuduğu tüm kitapları satın almış, işine yarayabilecek delillerin her birinin tam bir dizinini çıkarmış ve muhteşem bir hafızaya sahip olduğundan bir şeyi hangi kitapta okuduğunu daima hatırlayabilirmiş. Hangi delillerin işine yarayabileceğini en baştan nasıl bildiğini sorduğumda da bilmediğini, ama bir tür içgüdünün ona rehberlik ettiğini söyledi. Böyle dizinler hazırlama alışkanlığı sayesinde, yazdığı *History of Civilisation*'da da [*Uygurlik Tarihi*] görülebileceği gibi her konuda baş döndürücü sayıda referans verebiliyor. Bu arada bu kitabı oldukça ilginç buldum ve iki kez okudum; ama yaptığı genellemelerin yararlı olduğundan kuşkuluyum. Herbert Spencer bana, bu kitabın tek satırını bile okumadığını söylemişti! Buckle da çok iyi bir hatipti ve kendisini tek kelime etmeden dinlerdim; aslında tek kelime edemezdim, zira konuşurken hiç ara vermezdi. Effie⁶⁹ şarkı söylemeye başladığında ayağa fırladım ve onu dinlemem gerektiğini söyledim. Sanıyorum bu davranışım onu gücendirdi; çünkü ben oradan uzaklaştıktan sonra (ağabeyimin kulak misafiri olup duyduğu üzere) bir arkadaşına dönüp şöyle demiş: "Eh, Bay Darwin'in kitapları sohbetinden çok daha iyi." Asıl söylemek istediğiyse kendisinin sohbetini layıkıyla takdir etmediğimdi.

Başka aydınlar arasında, Dekan Milman'ın evinde tanıştığım Sidney Smith de vardır. Kendisinin söyle-

69 Effie: Katherine Euphemia Wedgwood (1839-1931).

diği her sözcükte açıklanamaz biçimde eğlenceli bir şeyler vardı. Belki de bunun sebebi kısmen eğlenme beklentisiydi. Son zamanlarda hayli yaşlı olan Leydi Cork'tan bahsediyordu. Söylediğine göre bu hanımefendi, bir keresinde Smith'in verdiği bir vaazdan o kadar etkilenmişti ki bir arkadaşından yirmi bir şilin *ödünç alıp* hayır tabağına koymuştu. Smith de, "Söylenenlere bakılırsa sevgili ihtiyar dostum Leydi Cork'a nezaret ediliyormuş," dedi; ancak bunu öylesi bir tavırla söyledi ki orada bulunan hiç kimse, Smith'in sevgili ihtiyar dostuna nazar değdiğinden bir an olsun şüphe etmedi. Bunu ifade etmeyi nasıl başardı, emin değilim.

Benzer şekilde bir keresinde de (Tarihçi) Lord Stanhope'un evinde Macaulay'le tanışmıştım. Masada yalnızca bir kişi daha olduğundan kendisinin sohbetini dinleme fırsatını elde etmiştim; çok makbul bir insandı. Hiç de fazla konuşmuyordu; sohbetin akışını başkalarının değiştirmesine izin veren bir adam da elbette fazla konuşamazdı ve kendisi buna izin veriyordu. Lord Stanhope bir keresinde bana, Macaulay'in hafızasının doğruluğuna ve doluluğuna ilginç, minik bir kanıt göstermişti: Birçok tarihçi Lord Stanhope'un evinde buluşur, çeşitli konular üzerine tartışırken kimi zaman da Macaulay'le fikir ayrılığına düşerlerdi ve önceden kimin haklı olduğunu görmek için birtakım kitaplara atıfta bulunurlardı; ancak Lord Stanhope fark etmişti ki sonraları hiçbir tarihçi bu zahmete girmemeye başlamıştı, zira Macaulay'in söylediği şey sonucu belirliyordu.

Bir başka seferde yine Lord Stanhope'un evinde kendisinin tarihçilerden ve başka aydınlardan olu-

şan arkadaş çevresinden insanlarla tanıştım ve bunlar arasında Motley ve Grote da vardı. Öğle yemeğinden sonra Chevening Park civarında neredeyse bir saat boyunca Grote'la birlikte yürüdük; kendisinin sohbeti oldukça ilgimi çekti; yüksekte bakan tavırlara sahip olmaması ve basitliği bana memnuniyet verdi. Lord Stanhope'un Londra'daki evinde verdiği kahvaltılarda başka bir grup büyük insanla daha tanıştım. Kahvaltının üzerinden epey zaman geçmişti ki Monckton Milnes (şimdi Lord Houghton) içeri girdi ve etrafa şöyle bir göz gezdirdikten sonra (Sidney Smith'in ona taktığı "gece ayazı" lakabını haklı çıkaracak şekilde) şöyle dedi: "Eh, görüyorum ki hepiniz vaktinden erken gelmişsiniz."

Uzun zaman önce ara sıra tarihçinin babası olan ihtiyar Kontla⁷⁰ akşam yemeği yerdik. Onun babası, yani Fransız Devrimi sırasında nam salmış olan demokratik kont, her erkeğin elinden bir işin gelmesi gerektiğini düşünerek oğluna demircilik eğitimi aldırmişti. Benim tanıdığım ihtiyar Kont ise tuhaf bir adamdı, ama her ne kadar pek az görüşmüşsek bile kendisini severdim. Dürüst, güler yüzlü, cana yakındı. Bronz cildiyle çehresi oldukça çarpıcıydı ve onu gördüğümde üzerindeki tüm kıyafetler kahverengiydi. Görünüşe göre başkalarına tamamen inanılmaz gelen ne varsa ona inanıyordu. Günün birinde bana şöyle demişti: "Şu jeoloji ile zooloji zımbırtısını boş verip o kült ilimlere yönelsen ya?" Tarihçi (o zamanlarda Lord Mahon) babasının benimle böyle konuşması karşısında hayrete düşmüş, eşi de pek eğlenmişti.

70 İhtiyar Kont: Philip Henry Stanhope (1781-1855).

Bahsedeceğim son kişiye birkaç kez ağabeyimin evinde, iki üç kez de kendi evimde görüştüğüm Carlyle. Konuşması da yazıları gibi ateşli ve ilgi çekiciydi, ama bazen aynı konu üzerine konuşmayı sürdürdükçe sürdürüyordu. Hatırlıyorum da bir keresinde ağabeyimin evinde eğlenceli bir akşam yemeği geçirmiştik. Orada olanlar arasında ikisi de konuşmayı seven Babbage ve Lyell de vardı. Ancak Carlyle bütün yemek boyunca her sessizlikten faydalanarak çektiği uzun nutuklarla herkesi susturmuştu. Yemekten sonra Babbage, yüzünde en ekşi ifadeyle, sessizlik üzerine verdiği son derece ilginç ders için Carlyle'a teşekkür etmişti. Carlyle neredeyse herkese küçümseyerek bakardı: Bir keresinde benim evimde, Grote'un *History'sini* [*Tarih*] "manevi hiçbir yanı bulunmayan kokuşmuş bir bataklık" olarak nitelemişti. Kendisinin *Reminiscences'ı* [*Anılar*] yayımlanana kadar hep bu küçümsemelerin şakayla karışık olduğunu düşünürdüm, ama artık bundan kuşkuluyum. Yüz ifadesi bunalmı, meyus, ancak iyi niyetli bir insanınki gibiydi; içtenlikle attığı kahkahalarsa dillere destandı. İyi niyetinin gerçek olduğuna inanıyorum, fakat bir miktar kıskançlıkla lekelenmiş gibiydi. Nesnelere ve insanlara dair çizdiği capcanlı resimlerin olağanüstü gücüne kimse itiraz edemez; hatta bana öyle görünüyor ki Macaulay'in çizdiklerinden çok daha canlı. Yaptığı insan resimlerinin gerçek olup olmadığı ayrı bir konu. İnsanların zihnine birtakım ahlaki gerçekleri işlemekte her zaman çok yetkin olmuştur. Öte yandan köleliğe dair görüşleri mide bulandırıcıydı. Onun gözünde kudret, haklılıkla eşdeğerdi. Düşünce biçimi bana hep sıg gelmiştir, kendisinin tiksindiği bilimin tüm dalları

hariç tutulduğunda bile. Kingsley'nin onun hakkında bilimin ilerlemesini sağlayacak bir adam olarak bahsetmesi beni hayrete düşürüyor. Whewell gibi bir matematikçinin, Goethe'nin ışık hakkındaki görüşlerine dair yargıya varabileceğini öne sürdüğümde bu fikri küçümseyerek kahkahayı basmıştı. Herhangi bir kimsenin, bir buzulun daha hızlı mı, daha yavaş mı hareket ettiğini, hatta daha en başta hareket edip etmediğini umursamasının alabildiğine saçma bir şey olduğunu düşünüyordu. Bana kalırsa düşünce biçimi bilimsel araştırma yürütmeye bu kadar uygunsuz başka kimseyle tanışmamışımdır.

Londra'da yaşadığım sıralarda birkaç bilim cemiyetinin toplantılarına elimden geldiğince düzenli katıldım ve Jeoloji Cemiyetinin sekreterliğini yürüttüm. Ama böylesi bir devamlılık ve alışlageldik toplum benim sağlığını o kadar kötü etkiledi ki kırsala taşınmaya karar verdik; bunu eşim de ben de tercih ediyorduk ve bu tercihten asla pişmanlık duymadık.

***14 Eylül 1842'de Down'a yerleşmemizden bugüne,
yani 1876'ya kadar***

Surrey ve başka yerlerde çıkmaza giren birkaç arayıstan sonra şimdiki evimizi bulup satın aldık. Bir kireçtaşı havzasına uygun biçimde bitki örtüsünün çeşitliliğinden mutluluk duydum; iç kısımlardaki kırsal bölgelerde alışkın olduğumdan çok farklıydı; bölgenin son derece sessiz ve şehrin hayhuyundan alabildiğine uzak olması mutluluğuma mutluluk katmıştı. Ancak burası, Almanya'daki bir derginin yazarının söylediği kadar da kuytu bir yer değil; kendisinin iddia ettiği-

nin aksine, evime yalnızca katır yolundan ulaşılmıyor! Buraya yerleşmemiz, bizim için her ne kadar beklenmedik olsa da harika bir karşılık daha buldu: Çocuklarımızın sık sık ziyaret etmesine olanak sağlayacak kadar müsait bir yerdi ki onlar da bu tür fırsatları ellerinden geldiğince kaçırmamaya çalışırlar.

Bizimki kadar gözden uzak bir hayatı pek az insan yaşamıştır. Eşin dostun evlerine yapılan kısa ziyaretler ve zaman zaman deniz kenarına gidip gelmelerimiz dışında hiçbir yere gitmedik. Burada ki ikametimizin ilk zamanlarında biraz topluma karışıp buradan birkaç arkadaş edindik; ama heyecandan sağlığım neredeyse her zaman kötü etkilendi ve bunu da şiddetli titremelerle istifrag nöbetleri izledi. Bu yüzden yıllarca akşam yemeği davetlerini geri çevirmek zorunda kaldım; bu tür toplanmalar neşemi hep yerine getirdiğinden bu durum benim için biraz da mahrumiyet anlamına geldi. Aynı sebepten ötürü bilim insanı tanıdıklarım arasında buraya davet edebildiklerimin sayısı bir elin parmaklarını geçmez. Gençken, kuvvetim yerindeyken yakın birliktelikler kurmaya daha yatkındım; ama her ne kadar hâlâ birçok insana karşı dostane duygular besliyor olsam da son yıllarda herhangi birine derinden bağlanma gücümü kaybettim, o kadar ki bu durum eskiden çok yakın olduğum Hooker ve Huxley gibi güzel dostlarım için de geçerli. Anlayabildiğim kadarıyla zihnimin, eşim ve çocuklarım dışında herhangi biriyle bir saat kadar görüşmeyi ve konuşmayı yorgunlukla sık sıkıya ilişkilendirmesinin ardından sürekli bir sıkıntı beklentisiyle yaşadığım için bu çirkin duygu kaybı üzerime yavaş yavaş çöktü.

Tüm yaşamım boyunca en büyük eğlence kaynağım ve tek meşgalem bilimsel çalışmalar oldu; bu tür çalışmalardan duyduğum heyecan da şimdilik gündelik rahatsızlıklarımı unutmamı ya da epeyce göz ardı edebilmemi sağlıyor. Dolayısıyla yaşamımın geri kalanı boyunca kayda geçirebileceğim hiçbir şey yok, yayımlanan birkaç kitabım dışında. Bunların nasıl ortaya çıktığına dair biraz ayrıntı vermeye değerbilir.

Çeşitli yayınlarım

1844'ün ilk yarısında, Beagle yolculuğu sırasında gittiğim Volkanik Adalar üzerine gözlemlerim yayımlandı. 1845'te, ilk olarak FitzRoy'un çalışmasının bir parçası olarak 1839'da yayımlanmış olan *Journal of Resarches*'imin yeni baskısında düzelttiler yapmakla yoğun şekilde uğraştım. Yazın alanındaki bu ilk göz ağrımın başarısı, öz saygımı her zaman diğer kitaplarımın yaptığından daha fazla okşamıştır. Bugün bile İngiltere'de ve Birleşik Devletler'de sürekli olarak satılıyor ve Almancaya ve Fransızcaya ikinci kez olmak üzere başka dillere de tercüme edildi. Bir seyahat kitabının, özellikle de bilimsel dilde yazılmış olan bir seyahat kitabının ilk yayımlanmasından sonra bunca yıl geçmişken hâlâ böylesi bir başarı göstermesi şaşırtıcı. An itibariyle İngiltere'de ikinci baskının on bin kopyası satıldı. 1846'da Güney Amerika üzerine jeolojik gözlemlerim yayımlandı. Sürekli yanımda taşıdığım küçük bir günlüğe (mercan resifleri de dahil) jeoloji üzerine yazdığım üç kitabımın dört buçuk yıllık sıkı bir çalışmanın ürünü olduğunu yazmıştım; vaktiyle şunu da eklemiştim: "İngiltere'ye dönüşümün üze-

rinden on yıl geçti. Hastalık yüzünden ne kadar vakit kaybettim.” Bu üç kitap hakkında söyleyeceğim hiçbir şey yok; sadece şaşırarak yeni baskı isteği haberlerinin geldiğini söyleyebilirim.

1846’nın ekim ayında siripedler üzerine çalışmaya başladım. Şili kıyılarındayken *Concholepas*⁷¹ kabuklarında oyuklar açan çok tuhaf bir türle karşılaştım; diğer siripedlerden o kadar farklıydı ki sırf onu bir yere yerleştirebilmek için yeni bir alttakım oluşturmak zorunda kaldım. Kısa bir süre önce Portekiz kıyılarında benim keşfettiğimle akraba, oyuk açan yeni bir cins bulundu. Yeni siripedimin yapısını anlayabilmek için birçok ortak formu incelemek, bunlar üzerinde diseksiyon gerçekleştirmek zorundaydım; bu da zaman içinde beni, tüm grubu ele almak durumunda bıraktı. Sonraki sekiz yıl boyunca istikrarlı bir şekilde bu konu üzerinde çalıştım ve nihayet bilinen tüm canlı türleri tanımlayan iki kalın cilt, nesli tükenmiş türler üzerine de sekiz sayfalık iki ince forma yayımladım. Romanlarından birinde deniz salyangozları üzerine iki koca cilt kitap yazmış Profesör Long isimli birini benimleyen Sir E. Lytton Bulwer’ın benden esinlendiğine şüphem yok. Her ne kadar sekiz yıl boyunca bu işle uğraşmışsam da günlüğüme yazdığımı göre bu zamanın yaklaşık iki yılı hastalık yüzünden boşa geçmişti. Bu sebeple 1848’de hidropati tedavisi⁷² için birkaç aylığına Malvern’e gittim. Bu tedavi o kadar iyi geldi

71 *Concholepas*: Darwin, *Beagle* notlarında bir karındanbacaklı yumuşakça olan bu türü *Concholepas peruviana* olarak tanımlamıştır (*Correspondence*, iv [1988], 389).

72 Hidropati tedavisi: Suyu iyileştirme; Darwin vücudunu soğuk suyun içinde sert bir havluyla ovduruyor, bardak bardak su içiyor ve suya batırılmış bir kompresle sarılıyordu.

ki eve döndüğümde çalışmalarına devam edebilecek haldeydim. Sağlığım o kadar kötü durumdaydı ki sevgili babam 13 Kasım 1847'de öldüğünde ne cenazesine katılabilecek ne de vasilerinden biri olarak görevlerimi yerine getirebilecek durumdaydım.

Siripedler üzerine çalışmamın kayda değer bir değerinin olduğunu düşünüyorum. Yeni ve dikkat çekici birkaç formu tanımlamanın yanı sıra çeşitli vücut parçalarının benzeşikliğini de ortaya koydum –her ne kadar yapıştırıcı bezleri konusunda feci şekilde çuvallamışsam da yapıştırma aparatını keşfettim– ve son olarak da belirli cinslerde erkek bireylerin hermafrodit⁷³ bireyler için tamamlayıcı ve asalak görevi gördüğünü kanıtlamış oldum. Bu son keşif nihayet tümüyle doğrulandı; fakat bir keresinde Alman bir yazar,⁷⁴ tüm meseleyi benim bereketli hayal gücüme memnuniyetle atfetmişti. Siripedler, sınıflandırmak için oldukça fazla çeşitlilik gösteren ve zor bir grup türdür; yaptığım çalışma da *Türlerin Kökeni*'nde doğal sınıflandırmanın ilkelerini tartışmam gerektiğinde hayli işime yaramıştı. Yine de o çalışmanın harcanan bu kadar vakte değip değmediğine emin değilim.

1854'ün eylül ayından itibaren de zamanımın tümünü türlerin transmutasyonu ile ilgili devasa not yığınlarını düzenlemeye, gözlem ve deney yapmaya adadım. Beagle yolculuğu sırasında Pampean oluşumunda, bugün yaşayan armadilloların zırhına benzer şekilde zırhla kaplı büyük fosil hayvanları gördüğümde; ikinci olarak kıta üzerinde güneye doğru ilerledik-

73 Hermafrodit: Her iki cinsiyetin de organlarına sahip bireyler.

74 Alman bir yazar: Zoolog August David Krohn (*Correspondence*, xiii [2002], 214 n. 9).

çe birbiriyle yakından akraba olan hayvanların birbiri-
 nin yerini alış biçimini öğrendiğimde; üçüncüsü Ga-
 lapagos takımadasının çoğu ürününün Güney Ameri-
 kalı karakteri karşısında ve özellikle de takımadadaki
 her bir adada bu canlıların birbirlerinden yalnızca
 çok az farklı olduğunu fark ettiğimde derinden etki-
 lenmiştim; adalardan hiçbirisi de jeolojik anlamda çok
 eski gibi görünmüyordu. Başka birçok gerçek kadar
 bu tür gerçeklerin de türlerin aşamalı olarak değiştiği
 varsayımıyla açıklanabileceği ortadaydı ve bu düşün-
 ce peşimi bir türlü bırakmadı. Ancak her türden orga-
 nizmanın kendi yaşam alışkanlıklarına harika biçimde
 uyarlanım sağlamış olduğu –örneğin bir ağaçkakanın
 ya da ağaç kurbağasının ağaca tırmanabilmesi veya
 bir tohumun kancalarla ya da tüylerle saçılabilmesi
 gibi– sayısız vakanın ne çevre koşullarının etkileriyle
 ne de (özellikle bitkilerde) organizmaların iradesiyle
 açıklanabileceği de eşit ölçüde barizdi. Bu tür uyarla-
 nımlar bana hep çarpıcı geldi ve bunlar açıklanana ka-
 dar türlerin değişmiş olduğunu dolaylı delillerle kanıt-
 lamaya çabalamak neredeyse faydasız görünüyordu.

İngiltere'ye dönüşümden sonra düşündüm de
 Lyell'in jeolojide izlediği yol örnek alınarak ve hay-
 vanların ve bitkilerin evcilleşme ve doğanın etkisiyle
 gerçekleşen çeşitlilikleriyle herhangi bir şekilde iliş-
 kili tüm deliller toplanarak meselenin bütününe belki
 biraz ışık tutulabilirdi. İlk defterimi 1837'nin temmu-
 zunda açtım. Gerçek Baconcu ilkelerle çalıştım ve her-
 hangi bir kuram oluşturmadan, tam ölçekte, özellikle
 de evcilleştirilmiş üretimler üzerine basılı yayın ince-
 lemeleri, yetenekli yetiştiricilerle ve bahçıvanlarla ya-
 pılan sohbetler ve yoğun okumalar yoluyla delil top-

ladım. Bilimsel dergiler ve cemiyet raporları da dahil okuduğum ve özetlediğim her türden kitabın listesini görünce ortaya koyduğum gayrete şaşıyorum. Çok geçmeden anladım ki insanın, faydalı hayvan ve bitki ırkları oluşturmadaki başarısının püf noktası seçilimdi. Ama doğa durumunda yaşayan organizmalara seçilimin nasıl uygulanabileceği sorusu benim için bir süre gizemini korudu. Ekim 1838'de, yani sistematik incelemelerime başladıktan on beş ay sonra, kafa dağıtmak için Malthus'un *Population*'ını okuyordum. Hayvanların ve bitkilerin alışkanlıklarını uzun süreler boyunca gözlemlemiş olduğumdan her yerde devam eden varoluş mücadelesini takdir etmeye hazırlıklıydım ki bu şartlar altında uygun çeşitlemelerin korunma, uygun olmayan çeşitlemelerin de yok olma eğiliminde olacağı kafama dank etti. Bunun sonucu da yeni bir türün oluşumu olmalıydı.

Bu noktada elimde nihayet üzerinde çalışabileceğim bir kuram vardı; ama önyargıya kapılmış olabileceğim endişesiyle bir süre için bu konuya dair kısacık bir taslak bile yazmamaya karar verdim. Haziran 1842'de ilk kez kuramımın 35 sayfalık çok kısa bir özetini çıkarma keyfini almak için kendime izin verdim; bunu da 1844 Yazında 230 sayfaya çıkardım ve büyük ölçüde temize çektim, hâlâ saklıyorum. Ama o zamanlarda büyük öneme sahip bir problemi gözden kaçırmıştım; Columbus ve yumurtası⁷⁵ ilkesi bir kena-

* Thomas Robert Malthus'un ilk olarak 1798'de anonim olarak yayımlanan ve tam adı *An Essay on the Principle of Population* [Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme] olan kitabı.

75 Columbus ve yumurtası: Bir yumurtanın dik durmasını sağlamanın imkânsız oluşu ve Christopher Columbus'un, yumurtanın

ra bırakılırsa bu problemi ve çözümünü nasıl atlama-
şım, hâlâ hayret ederim. Bu problem, aynı soydan ge-
len organik varlıkların, değişime uğradıkça karakter
bakımından da farklılık gösterme eğiliminde olması-
ydı. Büyük değişimden geçmeleri açık ki tüm türlerin
cinsler, cinslerin familyalar, familyaların alttakımlar
vb altında toplanmasında somutlanıyor. Arabamın
içinde çözümün aklıma geldiği anda bulunduğum
noktayı tam olarak hatırlayabiliyorum; Down'a taşın-
dıktan çok sonralarıydı. Bana göre çözüm, baskın ve
çoğalan tüm formların değişime uğramış yavrularının,
doğanın iktisadı içinde çok sayıda ve büyük çeşitliliğe
sahip ortamlara uyarlanma eğilimi göstermesiydi.

1856'nın başlarında Lyell, görüşlerimi olabildiğin-
ce tam bir şekilde yazmamı tavsiye etti, ben de eyleme
geçmeye karar verdim ama her şey başlangıç noktası-
nın üç dört katına kadar kapsam kazandı ki sonrasın-
da hepsi de *Türlerin Kökeni*'nde yer aldı; yine de bu
yalnızca topladığım materyallerin bir özetiydi ve bu
ölçekte yapılması gereken işin yaklaşık olarak yarısını
yapmıştım. Ancak planlarım altüst oldu, zira 1858 Ya-
zının başlarında Malay Takımadasında bulunan Bay
Wallace bana, "On the tendency of varieties to depart
indefinitely from the original type" ["Özgün tipten sü-
resiz olarak ayrışan çeşitlilik eğilimi üzerine"] başlıklı
bir makale gönderdi ve bu makale tamı tamına benim
kuramımı içeriyordu. Bay Wallace, makalesini beğen-
mem halinde incelemesi için Lyell'e göndermemi dile-
diğini belirtti. Lyell ve Hooker'ın, Asa Gray'e 5 Eylül

1857 tarihli bir mektupla birlikte benim el yazmalarımın bir özetinin Wallace'ın makalesiyle aynı zamanda yayımlanmak üzere gönderilmesine razı oluşumu etkileyen koşullar, *Journal of Proceedings of the Linnean Society*, 1858, s. 45'te açıklanmıştır.⁷⁶ Başta rıza göstermeye pek gönülsüzdüm, zira Bay Wallace'ın benim bu davranışımı yersiz bulabileceğini düşünüyordum, çünkü o günlerde kendisinin mizacının ne kadar cömert ve asil olduğundan habersizdim. El yazmalarımın özeti ve Asa Gray'e gönderilecek mektup yayımlanma niyetiyle oluşturulmamış, çok da kötü bir şekilde yazılmıştı. Öte yandan Bay Wallace'ın makalesi hayranlık uyandıracak ölçüde açık ve oldukça netti. Ne var ki ortak üretimlerimiz pek az ilgi uyandırdı ve benim hatırlayabildiğim, yayımlanmış tek bildirim Dublin'den Profesör Haughton'dan geldi ki kendisinin yargısına göre de bu üretimlerde yeni olan ne varsa yanlış, doğru olanlar da eskiydi. Bu olay, kamuoyunun dikkatini çekebilmesi için yeni olan herhangi bir görüşü uzun uzadıya açıklamanın ne kadar gerekli olduğunu gösteriyor.

Eylül 1858'de Lyell ve Hooker'ın yoğun tavsiyele-ri sonucunda türlerin transmutasyonu hakkında bir kitap hazırlamak üzere işe koyuldum, ama sağlık sorunlarım ve Dr. Lane'in Moor Parktaki enfes hidropati kurumuna gerçekleştirdiğim kısa ziyaretler yüzünden

76 Darwin ve Wallace'ın ortak sunumlarının başlığı şöyledir: "On the tendency of species to form varieties; and on the perpetuation of varieties and species by natural means of selection..." [Türlerin çeşitlilik oluşturma eğilimi üzerine; ve çeşitliliklerin ve türlerin doğal yollarla seçim tarafından devam ettirilmesi üzerine"], *Journal of the Proceedings of the Linnean Society (Zoology)*, 3 (1859), 45-62.

bu çalışma sık sık kesildi. 1856'da çok daha büyük bir ölçekte başlamış olduğum el yazmasının bir özetini çıkardım ve kitabı da aynı küçültülmüş ölçekte tamamladım. Bu kitap, bana 13 ay ve on günlük sıkı bir çalışmaya mal oldu; Kasım 1859'da da *Türlerin Kökeni* başlığıyla yayımlandı. Her ne kadar sonraki baskılarda eklenen ve düzeltilen kayda değer miktarda şey ol-duysa da kitap büyük ölçüde aynı kaldı.

Bu kitap kuşkusuz ki yaşamımın en büyük çalışması. En başından itibaren son derece başarılı oldu. 1250 kopyalık ilk baskı yayımlandığı gün, 3000 kopyalık ikinci baskı da çok geçmeden tükendi. Şimdiye (1876) dek İngiltere'de on altı bin kopya satıldı ve ne kadar zorlu bir kitap olduğu düşünülürse satışlar epey yüksek denebilir. Neredeyse tüm Avrupa lisanlarına, hatta İspanyolca, Bohemce, Lehçe ve Rusça gibi dillere bile tercüme edildi. (1880) Bayan Bird'ün söylediğine göre Japoncaya da çevrildi ve orada da epey okundu. Dahası kitap üzerine, kuramın Eski Ahit'te de geçtiğini gösteren İbranice bir makale yayımlandı! Eleştirilerin sayısı da epey çok oldu. Bir süre için *Köken* ve onunla bağlantılı kitaplarım hakkında çıkan her şeyi topladım; bunların sayısı (gazete incelemeleri hariç) 265'i buldu; ama bir zaman sonra ümitsizlikle bundan vazgeçtim. Bu konu hakkında birbirinden farklı çok sayıda makale ve kitap çıktı; Almanya'daysa her iki yılda bir "Darwinismus" üzerine bir katalog ya da kaynakça çıkar oldu.

Bana kalırsa *Köken*'in başarısı büyük ölçüde, çok daha önceleri yoğun iki taslak yazmış, kendisi de bir özet olan çok daha büyük bir el yazmasını nihayet özetleyebilmiş olmama dayandırılabilir. Bu sayede

diğerlerine kıyasla daha çarpıcı olan delilleri ve çıkarımları aradan seçip çıkarabildim. Ayrıca uzun yıllar boyunca bir altın kuralı benimsedim: Yayımlanmış ve benim genel sonuçlarıma ters düşen bir delil, yeni bir gözlem veya düşünce ne zaman karşıma çıksa hiç vakit kaybetmeden ve hatasızca bunu bir yere not ederdim; zira deneyimlerim yoluyla görmüştüm ki bu tür deliller ve düşünceler hafızadan uçup gitmeye benim sonuçlarımı destekleyenlerden daha yatkındı. Bu alışkanlık sayesinde görüşlerime karşı çok az sayıda itiraz yükseldi ki bunları da ya fark etmedim ya da yanıtlamaya girişmedim. *Köken*'in başarısının kimi zaman "konunun herkesin aklında olduğunu" ya da "insanların aklının buna hazırlıklı olduğunu" kanıtladığı da söylenmiştir. Bunun tümüyle doğru olduğunu düşünmüyorum; çünkü zaman zaman birkaç doğa bilimcisinin ağzını aramışlığım vardır ve hiçbir zaman birinin bile türlerin sürekliliğinden şüphe eder görüldüğüne şahit olmadım. Beni ilgiyle dinler gibi görünen Lyell ve Hooker bile görünüşe göre asla bana katılmazdı. Bir ya da iki kez yetkin kimselere doğal seçilimin ne anlama geldiğini açıklamaya çalıştım, ama açık ki başarısız oldum. Tümüyle doğru olduğuna inandığım bir şey varsa o da şudur: İyi gözlemlenmiş sayısız delil, doğa bilimcilerin zihinlerinde uygun yerlerini almayı beklemektedir, tabii bu delilleri barındıracak bir kuram yeterince açıklanır açıklanmaz. Kitabın başarısını etkileyen bir başka unsur da makul boyutuydu, bunu da Wallace'ın makalesinin yayımlanmasına borçluyum. Kitabı 1856'da ilk başladığım ölçekte yayımlamış olsaydım *Köken*'in dört ya da beş katı büyüklüğüne ulaşırdı ve pek az kişinin onu okumaya sabrı olurdu.

Kuramı net bir şekilde anladığım 1839 yılından kitabın yayımlandığı 1859'a kadarki gecikme bana çok şey kazandırdı; bu sürede hiçbir şey kaybetmedim, zira insanların özgünlüğü bana mı yoksa Wallace'a mı atfedeceği pek umurumda değildi; Wallace'ın makalesiyse kuramın kabul görmesinde kuşkusuz faydalı oldu. Önemli tek bir noktada önüme geçildi ki gururum yüzünden bundan hep pişmanlık duydum: uzak dağ zirvelerinde ve Arktik bölgelerde bulunan aynı türe mensup bitkilerin ve birkaç hayvanın varlığının buzul dönemi yoluyla açıklanması. Bu görüş beni öylesine memnun etti ki Edward Forbes bu konuyla ilgili ünlü hatıralarını yayımlamadan birkaç yıl önce bununla ilgili enine boyuna yazıp Hooker'a okuttum. Birbirimizden farklılık gösterdiğimiz birkaç noktada hâlâ haklı olduğumu düşünüyorum. Elbette ki bu görüş üzerinde bağımsız olarak çalışmış olduğumdan basılı yayınlarda hiç bahsetmedim.

Köken üzerinde çalışırken pek az konu bana birçok sınıftaki embriyo ve yetişkin hayvan arasındaki derin farklılığı ve aynı sınıf içindeki embriyoların gösterdiği yakın benzerliği açıklamak kadar keyif vermiştir. Hatırladığım kadarıyla *Köken*'in ilk eleştirilerinde bu konuya hiç dikkat çekilmemişti ve bu bakımdan yaşadığım şaşkınlığı Asa Gray'e yazdığım bir mektupta ifade ettiğimi anımsıyorum. Son yıllarda birkaç eleştirmen, bu fikrin tüm hakkını Fritz Müller ve Häckel'e teslim etti; kuşkusuz bu iki beyefendi meseleyi ben-den çok daha bütünlüklü ve kimi açılardan daha doğru bir şekilde ele aldılar. Konu üzerine elimde bütün bir bölüm tutacak kadar materyal vardı ve tartışmayı daha uzun tutmam gerekirdi; zira okurlarımı etkile-

mekte başarısız olduğum ortada; bunu yapmayı başaran kimse, benim gözümde tüm itibarı hak ediyordu. Bu minvalde şunu da belirtmeliyim ki bilimsel bilgisi bahsetmeye değmeyecekler bir kenara bırakıldığında eleştirmenlerim bana karşı daima dürüst olmuştur. Görüşlerim sıklıkla fena halde yanlış yorumlandı, acı biçimde itirazlara ve alaylara maruz kaldı, ama bunun genellikle iyi niyetle yapıldığına inanıyorum. Ne var ki bir Amerikalı olarak yazdığı mektupla bana “safsatacı bir kaçık gibi” ya da Huxley’nin ifade ettiği şekliyle “kasaba arzuhalcisi gibi” davranan Bay Mivart’ı bir kenara ayırmalıyım. Bütüne bakıldığında çalışmamın tekrar tekrar son derece fazla övgüye mazhar olduğuna şüphe yok. Münakaşalardan kaçınmış olduğuma da memnunum ki bunu da Lyell’e borçluyum: Kendisi uzun yıllar önce jeoloji çalışmalarına atıfta bulunarak asla münakaşa yaratacak polemiklere girmememi tavsiye etmişti, çünkü bunlar neredeyse hiçbir zaman fayda getirmez, feci şekilde vakit ve sükûnet kaybına sebep olurdu.

Ne zaman küçültücü biçimde eleştirildiğimde ve hatta fazlasıyla övüldüğümde sendeleyecek ya da çalışmamın kusurlu olduğunu yeniden fark edecek olsam, bu yüzden de ne zaman incinmiş hissetsem kendi kendime yüzlerce kez şunu söyleyerek huzura erebilmişimdir: “Elimden geldiği kadar çok ve sağlam çalıştım; hiç kimse de bundan daha fazlasını yapamazdı.” Tierra del Fuego’daki Buen Suceso Koyundayken yaşamımı doğa bilimlerine azıcık da olsa katkıda bulunarak geçirmekten daha iyi bir yol olmadığını düşündüğümü (ve sanırım eve gönderdiğim mektuplardan birinde de yazdığımı) hatırlıyorum.

Yeteneklerimi son zerresine kadar bunun için harcadım ve eleştirmenler her ne söylerlerse söylesinler bu yargıyı yok edemezler.

1859 yılının son iki ayı boyunca *Köken*'in ikinci baskısını hazırlamakla ve devasa bir mektuplaşma hareketliliğiyle tamamen meşguldüm. 9 Ocak 1860'ta *Variation of Animals and Plants under Domestication* başlıklı çalışmamın notlarını düzenlemeye başladım; ama bu çalışma 1868'in başlarına dek yayımlanmadı; bu gecikmenin sebebi kısmen, sık sık nükseden ve biri yedi ay kadar süren hastalıksa kısmen de o zamanlarda ilgimi daha çok çeken başka konular üzerine yayın yapmanın cazibesiydi.

15 Mayıs 1862'de on aylık çalışmanın ürünü olan *Fertilisation of Orchids* [*Orkidelerin Döllenmesi*] adlı küçük kitabım yayımlandı: Buradaki delillerin çoğu, önceki birkaç yıl içinde yavaş yavaş birikmişti. 1839 Yazı boyunca –ve sanıyorum önceki yaz da buna dahil– çiçeklerin böcekler yardımıyla çapraz döllenmesiyle ilgilendim; zira türlerin kökeni üzerine düşüncelerimde, belirli formların sürekli kılınmasında çaprazlamanın önemli bir rol oynadığı sonucuna varmıştım. Bu konuyla sonraki her yaz ilgilendim diyebilirim; konuya duyduğum ilgiye Robert Brown'ın tavsiyesi üzerine Kasım 1841'de C. K. Sprengel'in muhteşem kitabı *Das Entdeckte Geheimniss der Natur*'u^{*} elde edip okumamla birlikte büyük oranda arttı. 1862'den birkaç yıl önce bizim İngiliz orkidelerinin döllenmesiyle

* Christian Konrad Sprengel'in ilk olarak 1793 yılında yayımlanan ve tam adı *Das Entdeckte Geheimnis der Natur im Bau und in der Befruchtung der Blumen* [*Bitkilerin Yapısında ve Döllenmesinde Keşfedilen Doğa Sırrı*] olan kitabı –çn.

özel olarak ilgileniyordum ve diğer bitkiler hakkında yavaş yavaş topladığım büyük materyal yığınının kullanılmaktansa İngiliz orkidelerinin dahil olduğu bitki grubu üzerine elimden geldiğince kapsamlı bir eser hazırlamak en iyi plan gibi görünüyordu. Kararımın akıllıca olduğu ortaya çıktı; zira benim kitabım yayımlandığından beri her türden bitkinin döllemesi üzerine şaşırtıcı derecede çok sayıda makale ve ayrı çalışma piyasaya çıktı ve bunlar, benim yapabileceğimden çok daha iyi işlerdi. Zavallı ihtiyar Sprengel'in uzun yıllar göz ardı edilen liyakatı nihayet bugün, ölümünden yıllar sonra hak ettiği değeri görüyor.

Aynı yıl içerisinde *Journal of the Linnean Society*'de "On the two forms or dimorphic condition of *Primula*" ["Çuha çiçeğinin iki biçimi ya da dimorfik koşulları"] başlıklı bir makalem çıktı; sonraki beş yılda da dimorfik ve trimorfik bitkiler⁷⁷ üzerine beş farklı makale yayımladım. Bilim yaşamım boyunca hiçbir şeyin bana bu bitkilerin yapısının anlamını çözmek kadar tatmin duygusu verdiğini sanmıyorum. 1838 ve 1839'da *Linum flavum*'un dimorfizmini fark ettim ve başta bunun yalnızca anlamsız bir çeşitlilik vakası olduğunu düşündüm. Fakat yaygın çuha çiçeği türlerini inceledikten sonra gördüm ki bu iki form, bu görüşe uymayacak kadar düzenli ve sürekliydi. Dolayısıyla sıradan çuha çiçeğinin ve yaban çuha çiçeğinin dioik olma yolunda hızla ilerlediğine neredeyse ikna oldum; yani birindeki kısa pistil ve diğerindeki kısa stamenler düşük yapma eğilimindeydi.⁷⁸ Yani bitkiler bu bakış

77 Dimorfik ve trimorfik bitkiler: Dimorfik türler iki, trimorfik türler üç farklı formda ortaya çıkar.

78 Dioik türlerde dişi ve erkek cinsel organları farklı bitkilerde bu-

açısıyla deneye tabi tutuldu; ama kısa stamenlerden gelen polenle döllenmiş kısa pistillere sahip çiçeklerin olası diğer dört birleşimden daha fazla tohum verdiği ortaya çıkınca düşük kuramı da yerle bir oldu. Ek birkaç deneyin ardından her ne kadar kusursuz birer hermafrodit olsalar da iki formun da birbiriyle, sıradan bir hayvanın iki cinsiyetinin girdiği türden ilişkiyle neredeyse aynı ilişkiye girdiği açıklığa kavuştu. Aklarotunun birbiriyle benzer ilişkiye sahip üç formunda daha da muhteşem sonuçlar elde ettik. Sonrasında gördüm ki aynı forma mensup iki bitkinin birleşiminden oluşan döller, iki farklı türün birleşiminden oluşan melezlerle yakın ve ilginç bir benzeşim sunuyordu.

1864'ün sonbaharında tırmanıcı bitkiler üzerine uzun bir makaleyi bitirip Linnean Cemiyetine gönderdim. Bu makaleyi yazmak dört ayımı aldı; ama düzeltilmiş metin elime ulaştığında o kadar hastaydım ki metni oldukça kötü yazılmış ve sıklıkla örtük ifadelerle dolu bir halde bırakmak zorunda kaldım. Makale pek dikkat çekmedi, ama 1875'te düzeltilip ayrı bir kitap olarak yayımlandığında iyi sattı. Bu konuyla ilgilenmeye, Asa Gray'in 1858'de yayımlanan, Kabakgillere⁷⁹ mensup bir bitkinin filizleri hakkındaki bir makalesini okuduktan sonra başlamıştım. Kendisi bana bazı tohumlar gönderdi ve bitkilerden birkaçını yetiştirdikten sonra filizlerin ve gövdelerin başta

lunur. Darwin'in tanımladığı vakalarda iki form ortaya çıkıyor ve birinin içindeki dişi organların (pistil), diğerinin içindeki erkek organların (stamen) gelişimi durduruluyor ya da "düşüyor."

79 Kabakgiller: Sukabağı, kavun ve salatalığın da dahil olduğu bir bitki familyası.

son derece karmaşık görünse de gerçekten basit olan dönüş hareketleri beni öylesine büyüledi ve hayrete düşürdü ki çeşitli başka türlerden tırmanan bitkiler temin ettim ve konuyu bütünlüklü olarak çalışmaya başladım. Henslow'un bize derslerinde sarmaşıklı bitkilerle ilgili verdiği, özetle bu bitkilerin sarmal hareketle büyümeye doğuştan eğilimli olduğu biçimindeki açıklamadan hiç tatmin olmamıştım, o yüzden bu konu daha da ilgimi çekti. Ayrıca bu açıklamanın da hayli hatalı olduğu ortaya çıktı. Tırmanan bitkilerin sergilediği bazı uyarlanımlar, çapraz döllenmeyi garantilemek konusunda orkideler kadar harika.

Variation of Animals and Plants under Domestication'a daha önce de belirttiğim gibi 1860'ta başladım, ama kitap 1868'in başlarına kadar yayımlanmadı. Hacimli bir kitap; dört yıl iki ay süren yoğun bir çalışmanın ürünü. Evcilleştirmiş olduğumuz ürünlere dair gözlemlerimin tümünü ve çeşitli kaynaklardan toplanmış muazzam sayıda delili içeriyor. İkinci ciltteyse mevcut bilgi birikimimizin izin verdiği ölçüde çeşitliliğin, kalıtımın vb şeylerin nedenleri ve yasaları tartışılıyor. Çalışmanın sonlarına doğru da epey hor muamele görmüş Pangenez varsayımını sunuyorum. Doğrulanmamış bir varsayımın değeri ya çok azdır ya da yoktur; ama gelecekte bu tür bir varsayımın kurulabileceğine dair gözlemler yapacak birileri olursa onlara faydamın dokunacağını düşünüyorum, çünkü baş döndürücü sayıda tekil deliller böylelikle birbirine bağlanabilir ve anlaşılır hale getirilebilir. 1875'te, bana yine yoğun bir mesaiye mal olmuş ikinci ve büyük ölçüde düzeltilmiş baskı yayımlandı.

I think

Then between A & B. using
 for + value. C + B. The
 first product. B + D
 with greater distance
 Then genus would be
 formed. - heavy relation

Descent of Man [*İnsanın Türeyişi*, Evrensel Basım Yayın, 2015; çev. Ömer Ünalın] kitabım Şubat 1871’de çıktı. 1837 ya da 1838’de türlerin değişebilir ürünler olduğuna ikna olduktan sonra insanın da aynı yasa-ya tabi olması gerektiğine inanmaktan kaçınmazdım. Buna bağlı olarak keyfe keder bir şekilde ve yayın yapmaya yönelik herhangi bir niyetim olmadan notlar toplamaya başladım. Her ne kadar *Türlerin Kökeni*’nde belirli herhangi bir türün türeyişi asla tartışılmamışsa da namuslu kimselerin beni görüşlerimi gizlemekle itham etmemesi için söz konusu çalışmada “insanın kökenine ve tarihine ışık tutulacağını” eklemenin en iyisi olduğunu düşündüm. İnsanın kökenine dair yargılarımı herhangi bir kanıt sunmadan sergilemek, kitabın başarısı açısından faydasız, hatta zararlı olurdu. Ancak birçok doğa bilimcinin türlerin evrimi öğretisini tümüyle kabul ettiğini gördüğümde elimde bulunan böylesi notların üzerinde çalışıp insanın kökeni üzerine özel bir eser yayımlamak akla yatkin geldi. Her zaman ilgimi çekmiş bir konu olan cinsel seçilimi tepeden tırnağa tartışma fırsatı verdiğinden bu kitabı yazmaktan daha da bir memnun oldum. Derlediğim tüm materyalleri kullanarak üzerine etraflıca yazabildiğim konular yalnızca bu konu ve evcil ürünlerimizle birlikte çeşitliliğin, kalıtımın vb şeylerin nedenleri ve yasaları, bir de bitkilerin çaprazlanmasıydı. *The Descent of Man*’i yazmak üç yılımı aldı, ama bu vaktin de bir kısmı hastalıkla, bir kısmı da yeni baskıların ve başka küçük çalışmaların hazırlanmasıyla geçti. *Descent*’in ikinci ve büyük ölçüde düzeltilmiş bir baskısı 1874’te çıktı.

Expression of the Emotions in Men & Animals [*İnsan ve Hayvanlarda Beden Dili*, Gün Yayıncılık, 2001; çev. Orhan Tuncay] isimli kitabım 1872'nin sonbaharında yayımlandı. Bu konuya *Descent of Man*'de yalnızca bir bölüm ayırmak niyetindeydim, ama notlarımı bir araya getirmeye başladıkça ayrı bir kitap gerekeceğini gördüm. İlk çocuğum⁸⁰ 27 Aralık 1839'da doğdu ve onun sergilediği çeşitli ifadeleri ilk andan itibaren not etmeye başladım; zira o ilk dönemde bile ifadelerin en karmaşık ve ince tonlarının hepsinin aşamalı ve doğal bir kökene sahip olması gerektiği kanısındaydım. Sonraki yılın, 1840'ın yaz aylarında Sir Charles Bell'in ifadeler üzerine takdire şayan çalışmasını okudum ve o makale, bu konuya yönelik hissettiğim ilgiyi daha da artırdı; yine de kendisinin, çeşitli kasların ifadeleri ortaya çıkarmak için özel olarak yaratıldığı inancına tümüyle katılamıyorum. O vakitten itibaren bu konuya zaman zaman eğildim, hem insanlar hem de evcil hayvanlarımız bakımından. Kitabım epey sattı; yayımlandığı gün 5267 kopya tüketildi.

1860 yazında *Drosera*'nın bol miktarda bulunduğu Hartfield yakınlarında⁸¹ boş boş oturup dinleniyordum; o sıralarda bitkinin yapraklarında kapana kısılmış sayısız böceğin olduğunu fark ettim. Bitkilerden birkaçını eve götürdüm ve onlara böcek verince do-

80 William Erasmus Darwin (1839-1914). Darwin'in gözlemleri "A biographical sketch of an infant" ["Bir bebeğin biyografik eskizi"] başlığıyla yayımlanmıştır, *Mind*, 2 (1877), 285-94.

81 Sussex, Hartfield'da, Emma Darwin'in kız kardeşi Sarah Elizabeth Wedgwood'un (1793-1880) evi bulunmaktadır. *Drosera* ise güneş gülü olarak bilinir.

kunaçlarının sergilediği hareketi gördüm; bu da beni, böceklerin muhtemelen özel bir amaçla yakalandığını düşünmeye sevk etti. Neyse ki aklıma kritik önemde bir sınaama yöntemi geldi: Çok sayıda yaprağı, eşit yoğunluğa sahip azotlu ve azotsuz çeşitli sıvıların içine koydum; yalnızca azotlu sıvıların harekete yol açtığını görünce de burada yeni bir araştırma alanının bulunduğunu gördüm. Sonraki yıllarda ne zaman boş vakit bulsam deneylerimi sürdürdüm ve *Insectivorous Plants* [Böcekçil Bitkiler] isimli kitabım Temmuz 1875'te, yani ilk gözlemlerimden 16 yıl sonra yayımlandı. Diğer tüm kitaplarımda olduğu gibi bunda da yaşadığım gecikme faydalı oldu; insan, uzun bir aradan sonra kendi çalışmasını neredeyse o çalışma başka birine aitmiş gibi eleştiriye tabi tutabiliyor. Bir bitkinin, doğru uyarıldığında bir hayvanın sindirici sıvısına benzer türden, asit ve maya barındıran bir sıvı salgıladığı gerçeği kesinlikle kayda değer bir keşifti.

Bu yılın, 1876'nın sonbaharında da *Effects of Cross & Self Fertilisation in the Vegetable Kingdom* [Bitkiler Aleminde Çapraz ve Öz Döllenmenin Etkileri] isimli kitabımı yayımlayacağım. Bu kitap, *Fertilisation of Orchids* için bir bütünleyici olacak; orada çapraz döllenme biçimlerinin ne kadar da mükemmel olduğunu göstermiştim, bundaysa sonuçların ne kadar önemli olduğunu göstereceğim. Bu kitapta sözü edilen sayısız deneyi on bir yıl boyunca salt rastlantısal gözlemler yoluyla gerçekleştirdim. Aslına bakılırsa bu rastlantıların tekrarlanması gerekiyordu, ta ki öz döllenmiş ebeveynlerden gelen fidelerin daha ilk nesilde bile boy ve zindelik bakımından çapraz döllenmiş ebeveynler-

den gelen fidelerin altında kaldığı gerçeği dikkatimi iyiden iyiye çekene kadar. Ayrıca umuyorum ki orkideler hakkındaki kitabımın gözden geçirilmiş yeni bir baskısını, sonrasında da düzenlemeye hiç vakit bulamadığım ortak noktalar üzerine birtakım ek gözlemlerle birlikte dimorfik ve trimorfik bitkiler üzerine makalelerimi yayımlayacağım. O zamana kadar muhtemelen gücüm tükenecek ve “nunc dimittis”⁸² diye feryat edecek durumda olacağım.

The Effects of Cross & Self-fertilisation 1876 Sonbaharında yayımlandı.⁸³ Sanıyorum oradaki sonuçlar da aynı türden iki bitki arasında polen aktarımının sonsuz ve muhteşem mekanizmasını açıklıyor. Öte yandan temel olarak Hermann Müller’in gözlemlerine dayanarak diyebilirim ki öz döllenme için birçok uyarlanım konusunda olduğumdan daha ısrarcı davranmam gerekirdi; yine de böylesi birçok uyarlanımın var olduğunun da pekâlâ farkındaydım. *Fertilisation of Orchids*’imin çok daha genişletilmiş bir baskısı 1877’de yayımlandı. Aynı yıl içinde *The Different Forms of Flowers*’ çıktı, 1880’de de ikinci baskıyı yaptı. Bu kitap genel itibariyle heterostil çiçekler⁸⁴ üzerine

82 Nunc dimittis: “Artık ölebiliriz”; Anglikan Kilisesinin akşam duasından.

83 Buradan başlayıp aşağıda “...tamamlanmış halidir.” şeklinde biten kısım 1 Mayıs 1881’de eklenmiştir.

Tam adı *The Different Forms of Flowers on Plants of the Same Species*’dir [Aynı Türden Bitkiler Üzerinde Bulunan Farklı Çiçek Formları] –çn.

84 Heterostil çiçekler: Boyuncuk (stil), kusursuz bir pistilin tohumluktan bir sütun gibi yükselen orta kısmıdır. Heterostil bitkilerde stiller, stamenlerle bağlantılı olarak farklı uzunluktadır.

ilk önce Linnean Cemiyetinde yayımlanmış ve aynı bitkinin iki türden çiçek taşıdığı bazı başka vakalara dair gözlemlerle birlikte bol miktarda yeni materyalle düzeltilmiş birkaç makaleden oluşuyor. Daha önce de belirttiğim gibi gerçekleştirdiğim hiçbir küçük keşif bana heterostil çiçeklerin anlamını çözmek kadar memnuniyet vermemiştir. Bu çiçekleri hatalı bir şekilde çaprazlamanın sonuçlarının melezlerin kısırılığı bakımından çok önemli olduğuna inanıyorum, her ne kadar bu sonuçlar yalnızca birkaç kişinin dikkatini çekmişse de.

1879'da Dr. Ernst Krause'nin Erasmus Darwin biyografisinin bir çevirisini yayımlattım ve elimin altındaki materyallerle de dedemin karakteri ve alışkanlıkları üzerine bir şeyler yazdım. Bu minik biyografi birçok kişinin ilgisini çekmişti, o yüzden yalnızca 800 ya da 900 kopyanın satıldığını öğrendiğimde şaşırdım. Metin tercüme edilmeden önce Dr. Krause'nin Almanca makalesini genişletip düzeltmiş olduğunu belirtmeyi kazara unuttuğumdan Bay Samuel Butler bana neredeyse çılgınca bir keskinlikle ateş püskürdü. Onu nasıl olup da bu kadar acı biçimde gücendirdiğime asla akıl sır erdirememişimdir. Bu mesele Athenæum gazetesinde ve *Nature*'da çokça tartışmaya sebep oldu. Tüm belgeleri Huxley, Leslie Stephen, Litchfield gibi yargılarına güvendiğim bazı insanların önüne serdim ve hepsi de bana yapılan saldırının, halka açık bir yanıtı hak etmeyecek kadar temelsiz olduğunda fikir birliğine vardılar; hem yaptığım yanlışlıktan ötürü pişmanlığımı Bay Butler'a özel olarak ifade etmiştim. Huxley de zamanında birilerinin saldırısına uğramış

olan Goethe'den Almanca bir alıntı yaparak beni tesselli etti: "Her balinanın bir piresi vardır."⁸⁵

1880'de Frank'in⁸⁶ yardımıyla *Power of Movement in Plants*'i [*Bitkilerde Hareketin Enerji Kaynağı*] yayımlattım. Bu iş epey zahmetliydi. Bu kitabın, tırmanan bitkiler üzerine yazdığım küçük kitapla az da olsa bağlantısı bulunuyor, tıpkı *Cross-fertilisation* ile *Fertilisation of Orchids* arasındaki bağlantı gibi; zira tırmanan bitkilerin bu kadar geniş bir yelpazede farklı gruplar halinde gelişmiş olmasını evrimin ilkeleriyle uyumlu bir şekilde açıklamak imkânsızdı, tabii her bitki türü harekete benzer hafif bir kuvvete sahip değilse. Durumun bu olduğunu kanıtladım ve daha da geniş bir genelleme yapma imkânı doğdu: Örneğin ılık tarafından uyarılan büyük ve önemli hareket sınıfları, kütleçekim vb hep temel dairesel nütasyon hareketinin değişime uğramış biçimleridir. Bitkileri organize varlıklar ölçeğinde yüceltmek beni hep memnun etmiştir; dolayısıyla bir kökün ucunun sahip olduğu hayranlık uyandıracak ölçüde iyi uyarlanmış kaç hareketinin bulunduğunu ve bunların ne olduğunu göstermede özel bir hoşnutluk hissettim.

Şimdi de (1 Mayıs 1881) *The Formation of Vegetable Mould, Through the Action of Worms* [*Yer Solucanları Aracılığıyla Bitki Humusu Oluşumu*] başlıklı küçük bir kitabın el yazmalarını baskıya gönderdim. Pek önemli

85 "Her balinanın bir piresi vardır": "Hat doch der Wallfisch seine Laus | Muss auch die Miene haben"; alıntulandığı yer için bkz. Huxley'den Darwin'e, 3 Şubat 1880, *Authobiography* içinde, ed. Barlow, 210-11.

86 Frank: Francis Darwin'e (1848-1925) atf.

bir konu sayılmaz; herhangi bir okurun ilgisini çekip çekmeyeceğini bilmiyorum, ama benim ilgimi çekmişti. Bu kitap, 40 yıldan daha da uzun süre önce Jeoloji Cemiyetinde okuduğum, eski jeoloji düşüncelerini yeniden canlandıran kısa bir makalenin tamamlanmış halidir.

Yayımladığım kitapların hepsinden böylece bahsetmiş oldum. Bunlar benim yaşamımın köşe taşlarıdır, dolayısıyla söylenecek pek az şey kaldı. Son 30 yıl içinde, az sonra değineceğim bir nokta haricinde zihnimde herhangi bir değişim gerçekleşmiş değil; elbette genel bir bozulma dışında herhangi bir değişim de beklenemezdi. Fakat babam, zihni her zamanki kadar canlı, hiçbir düşünsel yetisi de hasar görmemiş halde 83 yaşına kadar yaşadı; umarım ben de aklım sezilir ölçüde bozulmaya uğramadan ölebilirim. Sanırım doğru açıklamaları tahmin etmede ve deneysel sınamalar geliştirmede biraz daha yetenekli hale geldim; ama bu da muhtemelen salt pratiğin ve gittikçe büyüyen bilgi haznesinin bir sonucu. Kendimi kısa ve net bir şekilde ifade etmede her zamanki kadar zorluk yaşıyorum; bu zorluk da bana oldukça fazla vakit kaybına mal oldu; öte yandan da sebep olduğu kaybı, beni her cümle üzerine uzun uzun ve dikkatle düşünmeye zorlayarak telafi etti; böylelikle de akıl yürütmedeki ve hem kendi gözlemlerimdeki hem de başkalarının gözlemlerindeki hataları görebilmemi sağladı. Görünüşe göre zihnimde, beyanımı veya önermemi başta yanlış ya da hatalı bir şekilde öne sürmeme sebep olan bir musibet bulunuyor. Eskiden cümlelerimi yazmadan önce onlar üzerine düşünürdüm; ama birkaç yıldır görmekteyim

ki olabildiğince çabuk biçimde sayfalar boyunca özensizce bir şeyler karalayıp sözcükleri kısaltmak, sonrasında da bunları temkinli bir şekilde düzeltmek zaman kazandırıyor. Bu şekilde karalanan cümleler sıklıkla, kasten yazabileceklerimden daha iyi oluyor.

Yazma biçimimden bu kadar bahsetmişken şunu da ekleyeyim: Hacimli kitaplarımda meselenin genel düzeni üzerinde epey zaman harcıyorum. Öncelikle iki üç sayfada çok kaba bir özet çıkarıyor, sonra bu özeti genişletiyorum; yeri geliyor bir veya birkaç sözcük bütün bir tartışmayı veya deliller dizisini karşılıyor. Bu başlıkların her biri de tekrar genişletiliyor ve enine boyuna yazmaya başlamadan önce sıklıkla sıraları değişiyor. Birkaç kitabımda başkaları tarafından gözlemlenen gerçekler oldukça yoğun bir şekilde kullanıldığından ve benim elimde de sıklıkla aynı anda birbirinden alabildiğine ayrı birkaç konu bulunduğundan şunu da söyleyebilirim ki etiketli raflara sahip dolapların içinde, içlerine müstakil referansları veya hatırlatıcı notları koyabileceğim 30 ila 40 arasında büyük boy evrak dosyası kullanıyorum. Satın almış olduğum birçok kitap bulunuyor ve bunların sonlarına çalışmalarımı ilgilendiren tüm delillerin bir dizinini çıkarıyorum; öte yandan kitap bana ait değilse ayrı bir özet çıkarıyorum ve bu özetlerle ağzına kadar dolu bir çekmecem var. Herhangi bir konu üzerine çalışmaya başlamadan önce tüm kısa dizinlere göz gezdiririm ve tasnif edilmiş, genel bir dizin oluştururum; bir veya daha fazla evrak dosyasını elime alınca da hayatım boyunca topladığım tüm bilgiler kullanıma hazır haldedir.

Geride kalan 20-30 yılda zihnimin bir açıdan değiştiğini söylemiştim. Otuz yaşına gelene, hatta onu biraz da geçene dek Milton, Gray, Byron, Wordsworth, Coleridge ve Shelley'nin eserleri gibi birçok türden şiir bana büyük keyif verirdi; öğrenciyken bile Shakespeare'in özellikle tarihsel oyun metinlerinden yoğun keyif alırdım. Aynı zamanda eskiden resim sanatının ve müziğin de çok büyük keyif verdiğini söylemiştim. Ancak şimdi, uzun yıllardan beri tek satır şiir okumaya dayanamıyorum: Son zamanlarda Shakespeare okumaya çalıştım, ancak o kadar dayanılmaz biçimde sıkıcı buldum ki midem bulandı. Ayrıca resim ve müziğe yönelik neredeyse tüm iştahımı da yitirdim. Müzik genelde bana keyif vermekten ziyade her ne üzerinde çalışıyorsam o konuda daha zinde biçimde düşünmemi sağlar. Güzel manzaralara yönelik zevkim hâlâ biraz olsun duruyor, ama önceden verdiği o zarif hazzı vermiyor. Diğer yandan pek yüksek üstünlüğe sahip olmasalar da hayal gücünün birer eseri olan romanlar yıllardır benim için muhteşem bir rahatlama ve keyif kaynağı; şahsen romancılara sık sık şükrederim. Şaşırtıcı sayıda romanın bana sesli okunmuşluğu vardır; bir dereceye kadar iyi olmaları halinde hepsini de severim, tabii bir de mutsuz bitmiyorlarsa ki ben ce bu konuda bir yasa bile çıkarılmalı. Benim zevkime göre bir roman, insanın layıkıyla sevebileceği bir kişi (bu kişi bir de güzel bir kadınsa roman tadından yenmez) barındırmıyorsa birinci sınıf bir roman sayılmaz.

Estetik zevklere dair bu tuhaf ve içler acısı kaybın daha da acayip tarafı (içerebilecekleri bilimsel gerçeklerden bağımsız) tarih, biyografi ve seyahat kitap-

larından ve her konuya dair makalelerden en az her zamanki kadar keyif alıyor olmamdır. Zihnim, gerçekleri barındıran büyük toplamaları öğüterek bunlardan genel yasalar çıkarmaya yarayan bir tür makineye dönüşmüş gibi görünüyor, ama bunun neden beynimin yüksek zevklerin dayandığı bölümünde körelmeye sebep olduğunu kavrayabilmiş değilim. Benimkinden daha yüksek düzeyde organize edilmiş veya benimkinden daha iyi yapılandırılmış bir zihne sahip birinin böyle bir şeyden mustarip olmayacağını sanıyorum; hayatımı yeniden yaşayabilseydim de kendim için haftada en az bir kez biraz şiir okuma ya da müzik dinleme kuralı koyardım, zira beynimin artık körelmiş olan kısımları böylelikle kullanılarak aktif kalabilirdi. Bu tür zevklerin kaybı, mutluluk kaybıdır ve belki de doğamızın duygusal parçasını güçten düşürerek zekâ-mız ve dahası ahlaki karakterimiz açısından zararlı sonuçlar doğurabilir.

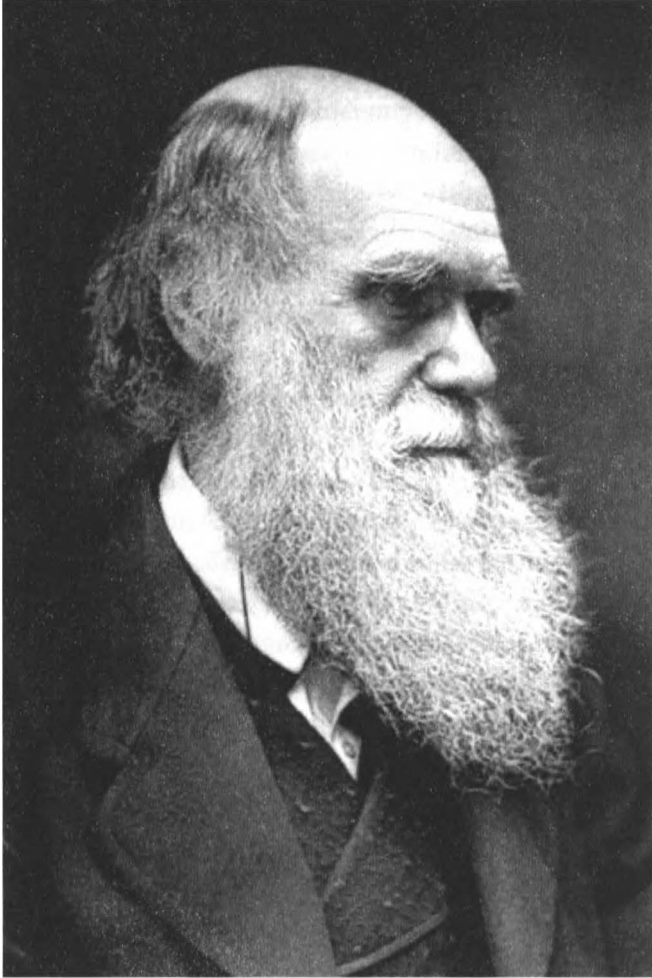
Kitaplarım İngiltere’de epey sattı, birçok dile tercüme edildi ve yabancı ülkelerde de birden fazla baskı yaptı. Bir çalışmanın yurtdışındaki başarısının onun kalıcılık değerinin en iyi sınavıydı olduğunu duymuştum. Bunun güvenilir bir yargı olup olmadığını bilmiyorum, ama bu standartta düşünüldüğünde ismimin birkaç yıl daha yaşayacağını söyleyebiliriz. Dolayısıyla gösterdiğim başarının temel aldığı zihinsel nitelikleri ve şartları tahlil etmeye çalışmak benim için faydalı olabilir; her ne kadar kimsenin bunu doğru biçimde yapamayacağını farkında olsam da. Örneğin Huxley gibi akıllı bazı kimselerde kayda değer ölçüde göze çarpan hızlı kavrama veya hazırcevaplık gibi nitelik-

lere sahip değilim. Dolayısıyla yetkin bir eleştirmen değilim: Bir makale veya kitap, onu ilk okuduğumda bende genellikle takdir uyandırır ve ancak onun üzerine ciddi miktarda kafa yorduktan sonra zayıf noktalarını kavrayabilirim. Uzun ve tümüyle soyut bir düşünce akışını takip etme yetim oldukça kısıtlıdır; haliyle metafizik ya da matematikte asla başarılı olamazdım. Hafızam geniş ama pusludur: Vardığım yargıya karşı çıkan veya onun lehine olan bir şeyi gözlemlediğimi veya okuduğumu belli belirsiz ifade ederek temkinli davranmamı sağlar; genelde de bir süre sonra kendi argümanımın dayanaklarını nerede aramam gerektiğini hatırlarım. Hafızam bir açıdan öylesine zayıftır ki tek bir tarihi ya da bir şiirin tek mısrasını birkaç günden daha uzun süre aklımda tutamam. Beni eleştirenlerden bazıları, “Ah, kendisi iyi bir gözlemcidir, fakat akıl yürütme yetisine sahip değildir,” demiştir. Bunun doğru olabileceğini sanmıyorum, zira *Türlerin Kökeni* başından sonuna dek bir uzun argümandır ve yetkin birkaç kişiyi ikna edebilmiştir. O kitabı akıl yürütme yetisinden yoksun birisi yazamazdı. Kendi payıma başarılı her avukatın ya da doktorun sahip olduğu kadar yaratıcılığımın ve sağduyu ya da yargı yetimin bulunduğu düşünüyorum, ama bundan fazlası değil.

Kendim hakkındaki olumlu şeyler bakımından, dikkatlerden kolayca kaçan şeyleri fark etmede ve dikkatle incelemede ortalama insanlardan üstün olduğumu söyleyebilirim. Delillerin gözlemlenmesindeki ve derlenmesindeki becerilerim hep olabilecek en üst seviyedeydi. Daha da önemlisi doğa bilimine duyduğum sevgi hep sürekli ve coşkulu oldu. Ne var

ki bu sevgi, doğa bilimci meslektaşlarımla saygısını kazanma hırsıyla da epey körüklenmiştir. İlk gençlik zamanlarımdan bu yana, gözlemlediğim her ne varsa onu anlamaya veya açıklamaya, yani tüm delilleri birtakım genel yasalar altında gruplandırmaya yönelik güçlü bir arzuya sahip oldum. Hep birlikte bu sebepler bana, açıklanmamış herhangi bir problem üzerinde kaç yıl sürerse sürsün düşünecek, kafa yoracak sabrı verdi. Değerlendirebildiğim kadarıyla başkalarının liderliğini körü körüne takip etme eğilimim yok. Zihnimi özgür tutmak için, ne kadar seversem seveyim bir varsayımı (ki her konuda bir varsayım oluşturmadan duramıyorum) delillerin tersini gösterdiği hallerde bir yana koyabilmek için durmaksızın çaba göstermekteyim. Tabii, bu şekilde hareket etmekten başka bir çarem de yoktu; zira mercan resifleri dışında oluşturulduktan bir süre sonra terk edilmiş veya büyük ölçüde değişime uğramamış tek bir varsayım bile hatırlamıyorum. Dolayısıyla bu da beni, karma bilimlerde büyük ölçüde tümdengelimci akıl yürütmeye güvensizlik duymaya itmiştir. Öte yandan bilimin ilerlemesine zarar vereceğine inandığım bir düşünce yapısı olarak kuşkucu olduğum da söylenemez; çünkü doğrudan veya dolaylı olarak işe yarayabilecek deneylerden veya gözlemlerden bu şekilde sapmış olduğuna emin olduğum çok sayıda insan tanıdım.

Bir bilim insanında belirli ölçülerde kuşkuculuk bol miktarda zaman kaybını önlemek açısından akla yatkındır. Bunu göstermek için bugüne dek karşılaştığım en acayip örneği vereceğim. Bir beyefendi

Charles Darwin 72 yaşında

(ki sonrasında kendisinin çok iyi bir yerel botanikçi olduğunu duydum) bana Doğu ilçelerinin birinden mektup yazmış, sıradan baklalarının tohumlarının veya tanelerinin bu yıl her yerde kabuğun yanlış tarafında büyüdüğünü anlatmıştı. Ben de cevap yazıp daha fazla bilgi istedim, zira bu söylenenlerin ne anlama geldiğini kavrayamamıştım; ama uzunca bir süre yanıt alamadım. Sonrasında biri kentte diğeri de Yorkshire'da çıkan iki ayrı gazetede, olağanüstü bir hakikat olarak baklaların o yıl hep yanlış tarafta büyüdüğünü belirten paragraflar gördüm. Bu yüzden de böylesine genel bir açıklamanın bir temelinin olması gerektiğini düşündüm. Bunun üzerine kentli bir ihtiyar olan bahçıvanıma⁸⁷ gidip bu konuda bir şey duyup duymadığını sordum. O da, "Ah, hayır, efendim," dedi, "bir hata olmalı; zira baklalar yalnızca artıkyılda yanlış tarafta büyür, bu yıl da artıkyıl değil." Sonrasında baklaların normal yıllarda nasıl, artıkyıllarda nasıl büyüdüğünü sordum, ama çok geçmeden öğrendim ki kendisi de baklaların herhangi bir zamanda nasıl büyüdüğünü bilmiyordu, sadece inanca dayalı konuşuyordu. Bir süre sonra bana bu bilgiyi veren ilk kişiden tekrar haber aldım. Özür üstüne özür diliyor, akıllı birkaç çiftçiden bilgi almadan bana asla yazmaması gerektiğini söylüyordu; ama o zamandan beri tüm çiftçilerle konuştuğunu, ancak birisinin bile kendisinin ne dediğine dair en ufak bir fikrinin bulunmadığını belirtiyordu. Böylelikle bir inanç (tabii, belirli herhangi bir fikrin bulunmadığı bir ifadeye inanç denebilirse) eser

87 Muhtemelen Bahçıvan Bay Comfort'a atıf.

miktarda bile delile sahip olmadan neredeyse bütün İngiltere'ye yayılmıştı.⁸⁸

Tüm yaşamım boyunca kasıtlı olarak yanlışlanmış yalnızca üç ifade biliyorum; bunlardan biri de *American Agricultural Journal*'da kendine yer bulmuş bir sahtekârlık olabilir (ki bilimsel konularda başka sahtekârlıklar da yaşanmıştır). Konu, Hollanda'da farklı *Bos*⁸⁹ türlerinin çaprazlanması yoluyla yeni bir öküz türünün oluşturulmasıyla ilgiliydi (bu türlerden bazılarının kısır olduğunu biliyorum); yazarsa benimle mektuplaştığını ve benim de kendisinin vardığı sonuçlardan oldukça etkilendiğimi ifade edecek cürete sahipti. Makaleyi bana, bir İngiliz tarım dergisinin editörü göndermiş, yayımlamadan önce fikrimi almak istemişti.

İkinci olay da makalenin yazarı tarafından farklı *Primula* türlerinden yetiştirilen birçok çeşitlenmenin bir açıklamasıyla ilgiliydi; her ne kadar ebeveyn bitkiler böceklerin erişiminden dikkatle korunmuşsa da bu çeşitlenmeler tohumları kendiliğinden eksiksiz bir şekilde vermişti. Bu açıklama, ben heterostilliğin anlamını keşfetmeden önce yayımlanmıştı ve ifade tamamıyla bir sahtekârlık örneği olmalıydı ya da böcekleri dışarıda bırakma konusunda çok sıkı davranılmıştı ve bu yüzden de güvenilirliğine gölge düşmüştü.

Üçüncü olay çok daha tuhaftı: Bay Huth, kitabında, Belçikalı bir yazardan akraba evliliği üzerine uzunca birtakım alıntılar yapmıştı; Belçikalı yazarsa

88 Bu paragraf el yazmasında, "bilimin ilerlemesi" ifadesinin bulunduğu cümlelerin ortasına eklenmek üzere işaretlenmiştir.

89 *Bos*: Yabani veya evcil sığır ve öküzlerin mensup olduğu cins.

en ufak bir zararlı etki olmaksızın tavşanları nesiller boyu en yakın akrabalık derecelerinde çiftleştirdiğini belirtiyordu. Bu açıklama en saygı değer dergilerden birinde, Belçika Kraliyet Tıp Cemiyetinin dergisinde yayımlanmıştı; ama şüphelenmekten kendimi alamadım: Nedenini bilmiyorum, ama hiçbir şekilde kaza yapılmamıştı ve hayvan yetiştiriciliği üzerine kendi deneyimim bunun olasılık dışı olduğunu düşünme sebep olmuştu. Böylelikle tereddüt içinde Prof. Van Beneden'e bir mektup gönderip yazarın güvenilir olup olmadığını sordum. Çok geçmeden gelen cevapla öğrendim ki bu açıklamanın sahte olduğunun keşfedilmesi üzerine tütün cemiyet büyük bir şaşkınlık yaşamıştı. Yazar, dergide kamuya açık bir şekilde itirazlarla karşılaşmış, birkaç yıl sürmüş olması gereken deneylerini yürütürken koca tavşan stokunu nerede tuttuğunu açıklaması istenmişti ve kendisinden hiçbir cevap alınamamıştı. Zavallı Bay Huth'u, argümanının köşe taşını oluşturan açıklamanın sahte olduğu konusunda bilgilendirdim; o da oldukça onurlu bir davranış göstererek kitabının gelecekte satılabilecek tüm kopyalarına konmak üzere bir tekzip bastırdı.

Alışkanlıklarım düzene tabidir; benim faaliyet gösterdiğim çalışma türünde de bunun faydası az buz değildir. Son olarak, kendi geçimimi sağlamak zorunda kalmadığımdan hayli çok boş vaktim oldu. Hastalıklar bile her ne kadar yaşamımın birkaç yılının çöpe gitmesine sebep olmuşsa da beni toplumun ve oyalanmanın getirdiği dikkat dağınıklığından korumuştur.

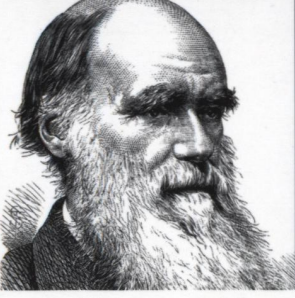
Sonuç itibarıyla akıl erdirebildiğim kadarıyla bir bilim insanı olarak başarımlarım her neye karşılık geliyor-

sa karmaşık ve çeşitli zihinsel nitelikler ve şartlar tarafından belirlenmiştir. Bunlar arasında en önemlileri bilim sevgisi; herhangi bir konu üzerinde uzun süre kafa yormaya yetecek, sonsuz sabır; delilleri gözleme ve derlemede beceri ve sağduyuyla birlikte belirli bir ölçüde yaratıcılık. Sahip olduğum böylesi mütevazı yetilerle bilim insanlarının inancını önemli birtakım noktalarda kayda değer ölçüde etkileyebilmiş olmam gerçekten şaşırtıcı.

3 Ağustos 1876

Yaşamıma dair bu taslağa 28 Mayıs'ta Hopedene'de⁹⁰ başladım ve o günden beri çoğu öğleden sonranın bir saat kadarını bunu yazmaya ayırdım.

90 Hopedene: Emma Darwin'in ağabeyi Hensleigh Wedgwood'un Dorking, Surrey'deki evi.

CHARLES
DARWIN

YAŞAMIM

Tüm zamanların en önemli bilim insanlarından Charles Darwin'in 1859'da yayımladığı **Türlerin Kökeni** adlı eseri sadece biyoloji bilimine değil, edebiyattan felsefeye tüm insanlık kültürüne yeni bir bakış kazandırmış, insanın dünyayı anlama macerasında bir dönüm noktası olmuştur. Dünyada yaşamakta olan tüm canlıların ortak atadan geldiği gerçeğini ilk keşfeden Darwin'in kendi yazdığı anılardan oluşan bu kitap, bu büyük bilim insanının bilinmeyen yanlarını ortaya koyuyor. Darwin'in anılarında aynı zamanda onun evrim fikrini geliştirdikçe dini inançlarını nasıl değiştirdiğini de görmek mümkün.

Darwin, ilerleyen yaşlarında hem eğlence olsun diye hem de çocuklarına ve torunlarına kendisiyle ilgili bilgileri aktarabilmek amacıyla anılarını kaleme alır. Ölümünden sonra oğlu Francis Darwin tarafından derlenen anıları ilk olarak 1876 yılında **Life and Letters of Charles Darwin** başlığıyla basılır. Ama bu ilk basımda Darwin'in tüm yazdıkları yer almaz. Elinizdeki bu kitap daha sonraki yıllarda eksiksiz olarak basılan **Charles Darwin's Autobiography** baskılarından Türkçeye çevrilmiştir.

ALFA

alfakitap

alfakitap

f alfakitap

www.alfakitap.com

BİYOGRAFİ